

94/2016

A magyarországi „közúti járműgyártás” termelékenységi trendjeinek elemzése

Ildikó Ritzlné Kazimir – Bálint Murai – Klára Anwar – Anikó Száraz – Anikó Salamon: Analysis of productivity trends in 'manufacture of motor vehicles' in Hungary

IARIW 34th General Conference. Dresden, Germany. 2016. augusztus 21–27. 1–13. p.

URL: <http://www.iariw.org/dresden/kazimir.pdf>

Nemzetközi sikert aratott a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) szerzői kollektívája Drezdában, az IARIW, a Nemzetközi Jövedelem- és Vagyonkutató Társaság idén augusztusban 34. alkalommal megrendezett nemzetközi konferenciáján. A tanácskozás termelékenységet tárgyaló szekciójában a KSH Nemzeti Számlák Főosztályának öt munkatársa közös dolgozatával megosztott első helyezést ért el. A magyarországi közúti járműgyártás termelékenységi trendjeinek elemzése arra az általánosabb kérdésre kereste a választ, miként mérhető a multinacionális társaságok magyarországi jelenlétének hatása, hozzájárulhatnak-e a gazdaság fejlődéséhez – közelebbről pedig, hogy mely iparágak termelékenységének javulása írható a közúti járműgyártás számlájára. A szerzők a magyar gazdaság ágazataira vonatkozó többtényezős termelékenység (multi-factor productivity, MFP) alakulásának áttekintését fogalmazzák meg távlati célként. (Ez a mutató az input bizonyos készleteinek segítségével méri a kibocsátás egységeire jutó változásokat, utalva az új technológiák, a méretgazdaságosság, a termelés-szervezés hatásaira.)

Az elemzés számításai nem nevezhetők egyszerűnek. Szükség volt a hazai kibocsátást bemutató Ágazati Kapcsolatok Mérlegében (ÁKM) található (másképpen Forrás- és felhasználástáblák) adatok áttekintésére, hogy alkalmazható legyen a Leontief-inverz módszer, lévén, hogy egy-egy iparág technológiai állapotára a köztes fogyasztás és a kibocsátás hányadosából lehet következtetni. A termelékenység változásainak nyomon követéséhez az ágazatok negyedéves ledolgozott munkaóráinak, és negyedéves bruttó hozzáadott értékeinek változatlan és folyó áras számait kellett szembesíteni, kiszűrve a

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	18
Gazdaság.....	24
Általános kérdések	45

szезonális ingadozásokat. Az ágazat esetében az elemzések azt mutatták, hogy teljes köztes fogyasztásának 83%-a importból származott; a fennmaradó (belföldi) rész három ágazat között oszlott meg. A húzóágazatként felfogott közúti járműgyártás a gumi-, műanyag termékek, valamint a fémfeldolgozási termékek gyártására gyakorol hatást. Míg az utóbbi ágazatra a járműgyártás a megfelelő (Granger-féle) teszt tanúsága alapján valószínűsíthetően kedvező hatást fejt ki, ugyanez nem mondható el az elsőről. A tanulmány végkövetkeztetése szerint a közúti járműgyártás a kibocsátás volumenének növekedése mellett nem javítja szignifikáns mértékben az ágazat köztes fogyasztása és végső kibocsátása közötti arányokat.

TÁRGYSZAVAK: járműipar, ágazati kapcsolatok mérlege

HOLKA LÁSZLÓ

Demográfia

95/2016

Termékenység és családpolitika Közép- és Kelet-Európában 1990 után

Tomas Frejka – Stuart Gietel-Basten: Fertility and family policies in Central and Eastern Europe after 1990

Comparative Population Studies, 2016. 1. sz. 3–56. p.

URL: <http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/212/222>

DOI: 10.12765/CPoS-2016-03en

A cikkben két szempont alapján vizsgálnak közép- és kelet-európai országokat – többek között Litvániát,

Magyarországot, Csehországot, Szlovákiát, Horvátországot, Szerbiát. Elsőként a termékenységi mutatók változását vizsgálják, másodsorban pedig ezen országok családpolitikáját elemzik, és azok hatásait vizsgálják a termékenységi trendekre vetítve.

A demográfiai adatok azt mutatják, hogy az 1960-ban kezdődött termékenységi hanyatlás folytatódott az 1970-es években is. Magyarországon ez annak köszönhető, hogy a Ratkó-korszakot követően a nők egyre kevesebb gyereket vállaltak. Az 1990-es évektől kezdődően egyre inkább kitolódik a gyermekvállalás ideje, nemcsak Magyarországon, hanem a többi vizsgált országban is. A termékenységi ráta pedig a cikk szerzői szerint, a 2000-es évek végén újra elkezdett növekedni. A kétgyermekes családok száma fokozatosan visszaszorult, az egygyermekesek pedig elkezdett emelkedni, és amíg az 1970-es években csak néhány gyermektelen nő volt, addig a 2000-es években számuk többszörösére emelkedett.

A szerzők szerint a termékenységi trend vizsgálata során felmerült kérdésekben a családpolitikai intézkedések komoly feladat elé állítják a szakembereket. A széleskörű családpolitikai modellt, a születés utáni modellt és a hagyományos családmódot is megvizsgálták.

A legtöbb családpolitikai intézkedés a vizsgált országokban több hiányosságot mutat, amely megakadályozza, hogy jóléti családok jöjjenek létre, és nem biztosítja a feltételeket, hogy növekedjen a termékenység. Valószínűsítik a további stagnálást/hanyatlást a termékenységi mutatószámokban, amely talán maga után von hosszú távú demográfiai és társadalmi következményeket, mint például a népesség folyamatos csökkenése, illetve az egészségügy és társadalombiztosítás problémaköre.

Mindent egybevetve a vizsgált országokban a termékenységi ráta hanyatlak az 1970-es évektől, azonban van néhány kivétel és olyan ország, ahol stagnálás tapasztalható. A termékenység növekedésére nem látnak sok esélyt a demográfus szerzők. Végezetül két fő következtetést vonhatunk le a tanulmányból: egyrészt nem valószínű a születésszám növekedése a közeljövőben, másrészt a létező családpolitikák számos kihívással néznek szembe, amelyek akadályozzák, hogy optimális jóléti családmódot alakítsanak ki, valamint biztosítsák a termékenység növekedésének feltételeit.

Pári András kiegészítése: Magyarországon a családpolitikára szánt kiadások viszonylag magasak a többi európai országhoz viszonyítva, és a támogatási rendszer különös figyelmet fordít a kisgyermekes

családokra: a gyermek születése utáni három évben három támogatási forma (CSED, GYED, GYES) is segíti a családokat. Ezekkel a támogatásokkal évtizedeken keresztül a gyermekek otthoni nevelésének elősegítése volt a cél. Az utóbbi években a GYED extra intézkedéscsomag bevezetésével a kisgyermekes melletti munkavállalás elősegítése is kiemelt szerepet kapott. A bőkezű magyarországi ellátás ellenére termékenységi mutatói az utóbbi években megfigyelhető emelkedés ellenére sajnos még mindig alacsonynak számítanak itt is, amely a népesség reprodukciójához sem elegendő.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, gyermekvállalás, családpolitika, Közép-Európa, Kelet-Európa

PÁRI ANDRÁS

96/2016

Fiatalférfiak reprodukciós tervei a Cseh Köztársaságban

Renáta Kyzlinková – Anna Štastná: Reprodukční plány mladých mužů v ČR

Demografie, 2016. 2. sz. 111–128. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0

Azt, hogy hogyan alakulnak az apai szerepek mind a családon belül, mind a munkaerőpiacon, Csehországban egy sor szociológiai vizsgálat igyekezett feltárni. Ugyanakkor a férfiak utódvállalási hajlandóságának demográfiai megközelítésű feltérképezése (a szülővé válás időzítése, az ehhez vezető döntést befolyásoló tényezők) a nőkéhez képest háttérbe szorult. A férfiak apává válásról hozott döntéseinek beható tanulmányozását a fejlett országokban csak az „új apaság” fogalmának a múlt század utolsó harmadában elterjedt koncepciója hozta felszínre, amely a családon belüli hagyományos szerepek módosulását követte nyomon.

A férfiak reprodukciós terveinek tanulmányozásához a szerzők a Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének 2010-es, *Életutak és szakmai pályák* elnevezésű adatgyűjtésének másodlagos feldolgozását végezték el. A reprezentatív mintába 4 010, 25 és 60 év közötti megkérdezett került be, közülük az utódvállalási készség tisztázására a 25 és 29 év közötti férfiakat választották ki, összesen 366 főt; a felvétel idején csaknem valamennyien (94%) gyermektelenek voltak. Tekintettel arra, hogy a

hivatalos statisztikai adatokból csak a nők életkorát lehet megállapítani első gyermekük megszületésekor (amely 29,9 év volt), a férfiakét nem, ezért az apák korát egy modell segítségével becsülték meg, és az eredmény megközelítőleg 33,2 esztendő lett. Ennek alapján feltételezhető, hogy sikerült körülhatárolni a célcsoportot – annál is inkább, mivel az adott korosztály tagjai ebben az életszakaszban kezdik el mérlegelni (esetleg tervezni) a szülői szerep vállalását. Az erre vonatkozó tervek utalnak rá, mekkora hajlandóság mutatkozik a fiatalembereknél életmódjuk apasággal járó megváltoztatására.

A fiatal férfiak reprodukciós tervei erősen függenek iskolai végzettségüktől: ez az összefüggés jelentősebb, mint a nőknél. A 25 és 29 év közötti, gyermektelen megkérdezettek között a felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak 70, a középfokú iskolázottak 60%-a nyilvánította ki, hogy szeretne gyermeket, ugyanakkor az alapfokú, vagy szakmai végzettségűeknél csak minden második. Külön érdekesség, hogy az iskolai végzettség ilyen meghatározó szerepéhez hasonlóan erős kapcsolat nem mutatható ki a társadalmi-gazdasági státusz, vagy a munkavégzés jellege között (fizikai vagy szellemi). A gyermekvállalási hajlandóságot befolyásoló strukturális hatások közé sorolható a megkérdezettek családi háttere – ám ezek elemeinek áttekintése (teljes, vagy csonka családban nőtt-e fel, testvérek száma, városi vagy falusi környezetben) nem árulkozik szignifikáns eltérésekről.

Az értékbeli hatások felmérésére a szerzők két hipotézist állítottak fel: az egyik szerint a hagyományos nemi szerepekhez közel álló férfiak gyakrabban fognak gyermeket tervezni, mint a nemek egyenlőségét vallók, a másoknak megfelelően azok a férfiak, akiknek a gyermek nem jelenti életük kizárólagos értelmét, gyakrabban nyilatkoznak úgy, hogy nem terveznek gyermeket. Faktoranalízis, majd a gyermeket tervező és nem tervező férfiakra jellemző (számtani) átlagok egybevetése nyomán egyik hipotézis sem igazolódott.

A situációs hatások közül alapvető a párkapcsolat kérdése. Az adatok azt mutatják, hogy az állandó partnerrel rendelkezők inkább hajlottak rá, hogy életük során gyermekük legyen, mint akik egyedül éltek. A mintában az állandó partnerrel rendelkezők aránya 41% volt; háromnegyedük vallotta, hogy szeretne gyermeket, és mindössze 9%-uk nyilatkozott úgy, hogy nem tervez utódot. Hasonlóan kedvezően viszonyult az utódnemzéshez azoknak a fiatalembereknek a 44%-a, akiknek még soha-

sem volt állandó partnere. A gyermekvállalási kedv nem kevésbé meghatározó eleme a lakáskérdés: a vizsgált korcsoport gyermektelen tagjainak 40%-a szüleivel vagy rokonainál lakik, csupán egynegyedük él együtt partnerével, 13%-uk önállóan, és egyötödük osztja meg hajlékát valaki mással. A gyermekvállalási kedvüket a többiekénél gyakrabban nyilvánítók a párjukkal együtt élők közül kerülnek ki (háromnegyedük szolt erről a szándékáról); őket követik az önállóan élő férfiak (akik a szüleikkel együtt lakó társaiktól eltérően a múltban gyakrabban rendelkeztek állandó partnerrel).

A szerzők a különböző változóknak a fiatal férfiak gyermekvállalási hajlandóságára gyakorolt hatását bináris logisztikai regresszióval ellenőrizték (egy kategóriába összevonva a „nem tervez gyermeket” és a „nem tudom” válaszokat). A modellt növekvő számú változóval dúsítva arra jutottak, hogy a fiatal férfiak gyermekvállalási hajlandóságát nem befolyásolja lényeges mértékben, hogy a megkérdezett milyen családi környezetben nőtt fel – miként lakóhelye sem. Jelentősebb hatás nem mutatkozott sem a munkaerőpiacon betöltött helyzet, sem az egészségi állapot esetében. Az eredményekből az derül ki, hogy meghatározó a szerepe a megkérdezettek végzettségének, párkapcsolati előéletének van, valamint annak, milyen értéket tulajdonítanak a gyermeknek az ember életében. Más kutatásokkal egybehangzóan megállapítható, hogy a legalacsonyabb végzettségű fiatalemberek előnytelen helyzetben vannak a párkapcsolatok terén, feltehetően azért, mert a nemi szerepeket és a partnerkapcsolatokat illetően a hagyományos modell hívei, s az ezzel járó családfenntartói szerepüket alacsony társadalmi státusok miatt csak nehezen tudják betölteni.

TÁRGYSZAVAK: reprodukció, fiatal férfiak, gyermekvállalási hajlandóság, iskolai végzettség, társadalmi-gazdasági státusz, párkapcsolat, apai szerep, Csehország

HOLKA LÁSZLÓ

97/2016

Időskori aktivitás Európában

Alan Walker – Asgnar Zaidi: New evidence on active ageing in Europe

Intereconomics, 2016. 3. sz. 139–144. p.

URL: https://www.ceps.eu/system/files/IEForum3_2016_5.pdf

DOI: 10.1007/s10272-016-0592-0

A népesség öregedése rohamosan közeledő kihívást jelent Európa számára. Az erről folyó viták azonban igen sokszor csak a gazdaságra, a munkaerőpiacra és az államháztartásra gyakorolt hatásra fókuszálnak. A tanulmány elismeri, hogy az öregedés gazdaságra gyakorolt hatása valóban jelentős, de véleményük szerint más aspektusból is meg kell vizsgálni a kérdést. Nevezetesen, hogy létezik egy úgynevezett aktív időskor, amikor az idősök produktívan töltik el idejüket, aktív, önálló, teljes jogú tagjai a társadalomnak, teszik mindezt a társadalom segítségével. A cikk az EU-tagállamokat csoportosítja aszerint, hogy e fejlődési folyamat mely fázisában járnak.

Kiindulópont a WHO által publikált alapdokumentumban rögzített koncepció, amely áttörést jelentett az idősügyi politikában, mivel kihangsúlyozza, hogy a figyelmet az emberi élet kiteljesedésére kell fordítani, és nem kizárólag a szociális és egészségügyi vonatkozásokra lesűkíteni.

Az alapdokumentum szerint az aktív időskor koncepciója három alappilléren nyugszik, úgymint az egészség, a társadalmi részvétel, és végül, de nem utolsó sorban a védelmi pillér, amely biztosítja az idősök számára a biztonsághoz és a méltósághoz való jogot, és társadalmi szinten segít ennek megvalósításában. Az egészségügyben és a szociális ellátó rendszerben az aktív idősödés koncepció értelmében a megelőzésre kerül a hangsúly, azaz arra, hogy hogyan tudnak az idősök minél tovább ön-ellátóak, fizikailag és mentálisan is aktívak maradni.

Az öregedés problémáját az Európai Unió is felismerte, ezt bizonyítja, hogy a 2012-es esztendőt kinevezte az Aktív időskor és a nemzedékek közti szolidaritás európai évének (EY2012). Ennek jegyében elkészítették az időskori aktivitási indexet (AAI), amely huszonnégy mutatóból képzett indikátorral kívánja jelezni, hogy az egyes tagállamokban milyen erős az időskori aktivitás.

A rangsor négy fő téma köré csoportosított adatokból állt össze: 1) foglalkoztatottság, 2) társadalmi részvétel, 3) önálló létfenntartás képessége, illetve 4) szellemi-egészségi kapacitás.

A cikk részletes diagramot is közöl az országok által elért eredményekről. Az összesített rangsor alapján az unió tagállamait a tanulmány három csoportra különítette el. Az első csoportba került Svédország, Dánia, Hollandia, az Egyesült Királyság, Finnország és Írország. Az ő pontszámuk 38,6 és 44,9 között mozgott. Svédország mind a négy területen kiváló eredményeket ért el. Írország esetében különlegesen alakult a helyzet, hisz az időskorúak

foglalkoztatási aránya alacsony, ezt azonban ellensúlyozta a társadalmi részvétel révén elért magas pontszám. A csoportból még ki kell emelni az Egyesült Királyságot, mégpedig azért, mert a foglalkoztatottság terén elért pontszám magas ugyan, de a másik három területen – összehasonlítva a többi taggal – eléggé rosszul teljesített.

Franciaország, Luxemburg, Németország, Észtország, Csehország, Ciprus, Ausztria, Olaszország és Belgium a közepesen teljesítők közé tornáztatta magát. Ezek az országok a foglalkoztatást nézve átlagosan magasabb eredményeket értek el, mint a másik három részterület tekintetében. Németország három kategóriában az EU-átlag fölött van, viszont a társadalmi részvételre kapott pontszáma húzta le a középső csoportba.

Tizenhárom tagállam képezi az alacsony eredményt elért csapatát. A tanulmány külön szót ejt a négy sereghajtóról – köztük Magyarországról is –, mivel ők mind a négy területen az uniós átlag alatt teljesítettek. Máltát a foglalkoztatás terén elért alacsony pontszáma miatt emelik ki a szerzők, s hozzátesszik, hogy ez különösen az időskorú nőket sújtja. Ez a probléma azonban általánosságban elmondható az összes tagállamot tekintve. A nők időskori aktivitási indexe mindenütt alacsonyabb, mint a férfiaké, beleértve Máltát, Ciprust és meglepő módon Luxemburgot és Hollandiát is. Történik mindez annak ellenére, hogy az Európai Unió igen komoly erőfeszítéseket tesz a nemek közötti szakadék eltüntetésére.

A kutatók véleménye szerint az időskori aktivitási index előnye, hogy rámutat a hiányosságokra, és képes új fejlődési irányvonalat kijelölni. A fentiekben túl önálló problémaként van jelen az egyedül élő 80 év felettiek egyre növekvő csoportja, amely probléma kezelése egy újabb koncepció kidolgozását teszi szükségessé.

Az aktív időskor biztosítása nagyon fontos növekedési stratégiát jelent az Európai Unió számára, és ez alatt nem csak a gazdaság, a nyugdíjellátásra fordított összeg növekedése értendő, hanem ennél jóval szélesebb, kiterjedtebb társadalmi növekedés is. Ahhoz, hogy az újabb és újabb problémákra megfelelő választ tudjunk adni, elsőként tovább kell gondolni, hogy mit is jelent az öregedés mind gazdasági, mind társadalmi szinten a következő évtizedekben – vélik a tanulmány írói.

TÁRGYSZAVAK: aktív időskor, népesség öregedése, foglalkoztatás, társadalmi részvétel, nyugdíj, Európai Unió

98/2016

Románia lakosságának aggasztó csökkenése. A lakosság száma az 1966-os szinten áll. Két kisvárosnyi lakosság tűnik el évente

Populatia Romaniei, scadere alarmanta. Suntem la nivelul lui 1966. Anual dispar doua orase mici.

Ziare.com, 2015. december 10.

URL: <http://www.ziare.com/social/romani/populatia-romaniei-scadere-alarmanta-suntem-la-nivelul-lui-1966-1398271>

Románia népessége folyamatosan csökkent az elmúlt években, így 2014-ben a lakosság száma már nem érte el a húszmilliót, amely azt jelenti, hogy az ország az 1966-os szinten áll – nyilatkozta Tudorel Andrei, az Országos Statisztikai Intézet (INS) elnöke.

Az INS által publikált, *Románia Demográfiai Évkönyve* című kiadvány egy sor statisztikai adatot közöl a lakosság számát és demográfiai szerkezetét, természetes népmozgalmi folyamatait (születések, halálozások, házasságkötések, válások) és vándorlását illetően.

Tudorel Andrei szerint az ország lakosságának legalacsonyabb szintjét 1930-ban rögzítették, amikor 14 100 000 lakost számláltak, a legmagasabb számot pedig 1990-ben érte el, amikor 23 200 000 főt tartottak nyilván. Románia állandó lakossága a 2002-es 21,7 millióról 2014-re 19,9 millióra csökkent.

„A nyugat-európai országokhoz viszonyítva Romániára megkésett demográfiai fejlődés jellemző (...)” – nyilatkozta, majd hozzátette, hogy Románia belátható időn belül nem tudja biztosítani a népesség lélekszámának tizenkilencmillió szinten való tartását, figyelembe véve, hogy csak 2014-ben nyolcvanezer fővel csökkent a népességszám, ehhez adódott negyvenezer kivándorló állampolgár. Az állandó népesség tartós fogyása évi két kisváros lakosságának eltűnésével egyenértékű. Ami a népesség csökkenésének okait illeti, az elnök kiemelte az 1989 után tapasztalt magas halálozási, illetve alacsony termékenységi arányt és a kivándorlást. Az 1990 és 2014 közötti időszakban az állandó lakosság csökkenésének legfőbb oka a nemzetközi vándorlás volt.

Az NSI szerint, a lakosság elöregedésének mértékét jól érzékelteti a népesség korfájának változása. Ennek megfelelően, míg 1970-ben a 65 éven felüli korosztály a teljes népesség alig 8,6%-át tette ki, 2014-ben ez az arány 15,1% volt. A 15 éven aluli gyermekek aránya pedig, amely 1970-ben megha-

ladta a teljes népesség egynegyedét (25,9%), 2014-re jelentős mértékben, 14,9%-ra csökkent.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok elemzéséből az is kiderül, hogy a román lakosság 1985-ben vált többségében város lakóvá. Azokban a megyékben a legmagasabb a népsűrűség, amelyekben a gazdasági növekedés pólusait jelentő városok találhatóak, vagyis Jászvásár, Konstanca, Ploiesti, Krajova, Temesvár, Kolozsvár, Brassó és Bukarest, továbbá amelyek vonzó munkaerőpiaci célpontok.

Noha Romániában, az elmúlt húsz évben stagnált a bruttó reprodukciós együttható, az utóbbi időben csökkenni kezdett, így 2014-ben az egy nőre eső újszülöttek arányszáma 1,3 volt, messze elmaradva a 2,1-es reprodukciós szinttől. Tudorel Andrei véleménye szerint jelen helyzetben nem növelhető a születések aránya, ezért inkább a gyermekhalandóság csökkentésében látja az egyedüli megoldást.

Ami a születési arányszámot illeti, 1990 óta Romániában az 1961-ben tapasztalt gyermekvállalási magatartáshoz hasonló tendencia figyelhető meg, ugyanis egyre kevesebb gyermek születik, azonban a csökkenés 1990 után felgyorsult. Romániában a születési arányszám alacsonyabb az első gyermekes családok esetén, és a mérleg nyelve a több gyermeket vállaló családok felé billen.

Az évkönyvből egyrészt kiderül, hogy nőtt a gyermekvállalási átlagéletkor, 2014-ben az első gyermeküket szülő nők átlagéletkora 26,7 év volt az 1987-es 22 évvel szemben. Ugyanakkor az Európai Unióhoz viszonyítva, Romániában még mindig magas a nagyon fiatalon szülő anyák száma.

A korcsoportok szerinti termékenységi arányszám is jelentős változásokon ment keresztül 1989 után, amikor csökkent a termékenységi ráta, ellenben nőtt a legmagasabb termékenységi arányszámmal rendelkező korcsoport átlagéletkora. Így, míg az 1970 és 1985 közötti időszakban a 20–24 éves korcsoportban volt a legmagasabb a termékenységi arányszám ezer nőre számított 201,4 élve születéssel, illetve a 2005 és 2014 közötti időszakban 191,4 élve születéssel, addig 2005-ben a termékenységi arányszámban jelentős visszaesés tapasztalható, a 20–24 év közötti nők esetében ezer nőre mindössze 70 élve születés jutott, 2014-ben pedig már mindössze 55,9.

„2005-ben és 2014-ben már a 25–29 éves korcsoportban volt a legmagasabb a termékenységi ráta, mégpedig ezer nőre számított 77,3, illetve 67,8 élve születéssel, ami a gyermekvállalási átlagéletkor növekedését jelenti” – emeli ki az évkönyv,

ugyanakkor 1975 és 2014 között jelentősen csökkent az ezer főre jutó születési arányszám, 19,7 élve születésről 8,3-ra.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, termékenység, Románia

BÁNDI MELISSA

99/2016

Románia demográfiai helyzetének áttekintése

Valentina Vasile – Ana Maria Dobre: Overview of demographic evolution in Romania

Romanian Statistical Review, 2015. 4. sz. 27–45. p.

URL: http://www.revistadestatistica.ro/wp-content/uploads/2015/09/RRS4_2015_A3.pdf

A tanulmány célja a romániai lakosság demográfiai állapotának bemutatása az utóbbi két évtizedben történt változások tükrében. A szerzők forrásként az 1992., 2002. és 2011. évi népszámlálások adatait használták fel, számos táblázatot és grafikont mellékeltek az anyaghoz az adatok szemléltetéséhez, összehasonlításához. A demográfiai helyzetkép mellett azt is megvizsgálják, hogy annak változása milyen következményekkel jár(hat) a munkaerőpiacot illetően. A cikk a népesség általános demográfiai jellemzőin kívül etnikai bontásban is vizsgálja a lakosságot, így a különböző kisebbségekre vonatkozóan is közöl adatokat.

A censusok eredményei alapján megállapítható, hogy az ország demográfiai jelentős változásokon ment keresztül. E tekintetben legfontosabb tényezőkként az – Európa szerte – alacsony születésszámot, a munkaerő kivándorlását és a családmódel megváltozását kell megemlíteni. 1992 és 2011 között 2,7 millió fővel csökkent Románia lakossága a negatív természetes szaporulat és a nemzetközi vándorlás következtében. További aggodalomra adhat okot a nemek arányának vizsgálata, hiszen a nők a teljes népességen belül is többségben vannak, de különösen a 45 év feletti korcsoportok esetében jelentős a számbeli eltérés a két nem között.

Akárcsak az összlakosság, úgy az egyes etnikumok külön-külön is komoly változásokat éltek meg. Népeség számukat ugyanazok a fentebb említett tényezők befolyásolják, ám eltérő mértékben. Míg a németajkú lakosság számának fogyása mögött a kivándorlás húzódik meg, addig a románok esetében a születendő gyermekek számának csökkenése és az első gyermek születésének kitolódása a fő tényező. A szerzők öt csoportba sorolták a romániai

nép csoportokat demográfiai jellemzőik alapján.¹ Figyelemreméltó, hogy a román etnikum 1992-ben a maga 34,9-es átlagéletkorával még „fiatalnak” számított, addig 2011-re, a 41,3 évvel viszont már „idős” népességgé vált. A szerzők a jelenleg is alacsony születésszám (1,3) megléte és a kivándorlás miatt további népességcsökkenést és gyors elöregedést prognosztizálnak a román lakosságot illetően.

A tanulmány szerint bár az öregedés súlyos nemzetpolitikai kihívást jelent Románia számára, jelentős kormányzati-politikai intézkedések még nem történtek a tendencia ellensúlyozására. A szerzők úgy látják, hogy a népesség elöregedése nem önmagában álló probléma, hanem több más területre is hatást gyakorol, így azokkal együtt, közösen kell kezelni.² Meglátásuk szerint a román gazdaság versenyképességének növelése nagyban hozzájárulhat a negatív tendenciák (például kivándorlás) megfordításához. Ehhez azonban nem csak az új képességek és tudás megszerzése, új munkahelyek teremtése szükséges, hanem az emberi tényező figyelembe vétele is, célozva ezzel az országban élő különböző etnikai csoportokra és eltérő kulturális modelljükre.³

Az aktuális demográfiai trendek várható következményeit az idős- és a gyermeknépesség elartottsági rátája tekintetében is megvizsgálták a szerzők, az összlakosságra és külön az etnikumokra is lebontva. Megállapították, hogy az 1989 után született generációkra sokkal nagyobb teher nehezedik majd, hiszen egy, a mainál jóval nagyobb létszámú idős népességet kell majd eltartaniuk.

Összességében elmondható, hogy a lakosság öregedésének számos oka lehet, és ez Románia esetében az egyes nép csoportok különböző társadalmi és gazdasági feltételeinek tanulmányozásából egyértelműen kitűnik. A szerzők szerint a további demográfiai és gazdasági változások a népesség különböző csoportjait (iskolások, aktív dolgozók, családosok, idősek) érintő politikai irányvonalak változását idézik majd elő. A demográfiai problémák legyőzésének kulcstényezőjét a munkaerőpiac

¹ Fiatal, gyorsan öregedő népesség például a roma, a kínai; fiatal, lassan öregedő népesség például az ukrán, az orosz; idős, gyorsan öregedő népesség például a román, a görög, a lengyel, a cseh, a német, a török; idős, lassan öregedő népesség például a magyar, a bolgár, a tatár, a csángó és a fiatalodó etnikai csoportok például az örmény, az olasz, a zsidó.

² Ezek között említik az oktatást, a munkaerőpiacot és az egészségügyi rendszert is.

³ Ezzel kapcsolatban az oktatás szintjét, a tradicionális vagy az adott nép csoport körében gyakori foglalkozásokat, a foglalkoztatási jellemzőket, mintákat és az életstílust sorolják fel.

megreformálásában látják, hiszen véleményük szerint az utóbbi két évtizedben nem csak jelentős mennyiségű erőforrást pazaroltak el, hanem a potenciális munkaerőt sem használták ki maximálisan, illetve részben elvesztették a kivándorlás következtében. A helyzet megoldása a kutatók, a politikusok feladata, akiknek meg kell találni azokat az eszközöket, amelyek a hazai munkaerő kiaknázásához szükségesek. Ebben nyújthat segítséget a romániai lakosság statisztikai, demográfiai adatbázisának összeállítása, amely a szerzők elképzelése szerint, megalapozná az oktatás és a foglalkoztatás terén szükséges reformokat a demográfiai helyzet pozitív irányba történő elmozdítása érdekében.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, termékenység, Románia

HORVÁTH BALÁZS

100/2016

Ikerszületések aránya fejlett országokban: trendek és magyarázatok

Gilles Pison – Christiaan Monden – Jeroen Smits: Twinning rates in developed countries. Trends and explanations

Population and Development Review, 2015. 4. sz. 629–649. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x/pdf>

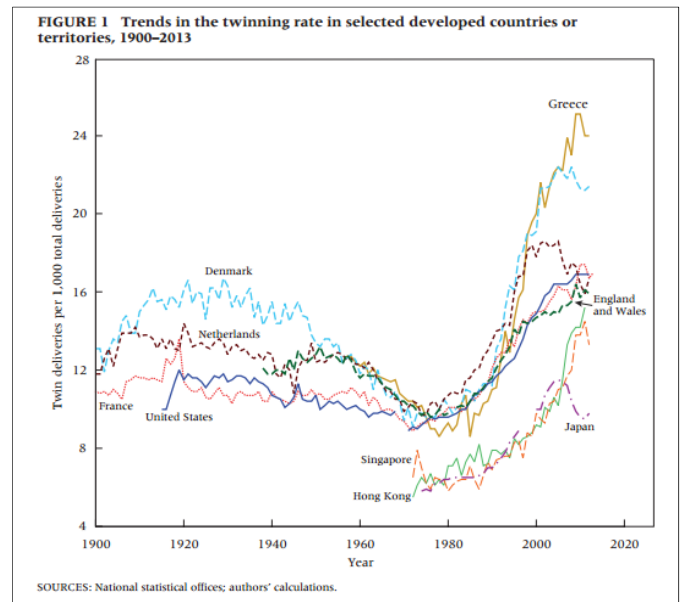
DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00088.x)

A cikk az ikerszületések számának utóbbi négy évtizedben történt növekedésére keres magyarázatokat. Az ikerszületés a szerzők szerint részben egészségügyi kérdés is, hiszen az ikrek törékenyebbek, nagyobb eséllyel betegedhetnek meg, nagyobb az ikervándorlással szembe fordított halvaszületési arány. Ugyanakkor az édesanya egészségi állapotára is hatással van, továbbá a szülők kapcsolatát is negatívan befolyásolhatja az ikrek születése.

Az ikerszületések számának utóbbi évtizedekben megfigyelt növekedése két fő okkal magyarázható: az 1970-es évektől elterjedt mesterséges megtermékenyítés és az anyáknál a gyermekvállalás időpontjának kitolódása. A cikk statisztikai adatok alapján igyekszik alátámasztani az állítást és megválaszolni az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

Az alábbi grafikon azt mutatja, hogy az elmúlt évszázadban az ikerszületések két-háromszorosára nőttek a tanulmányban vizsgált fejlett országokban. Az európai országokban és az Egyesült Államokban

a második világháború után csökkent az arány, majd az 1970-es években érte el a minimumot, és onnantól növekedni kezdett. A legtöbb országban 2000 után elérte a csúcspontot és kezdett csökkeni, más országokban csak lelassult a növekedés.



1. ábra: Ikerszületési trendek a fejlett országokban 1900–2013

Az elemzés szerint az anya életkora és az ikerszületések aránya között komoly összefüggés figyelhető meg. Ez abból következik, hogy a vizsgált országokban 35–39 éves kor között a legmagasabb az ikerszületési esély, továbbá elmondható, hogy a gyermekvállalási kor változásával együtt változik az ikerszületések aránya is. Tehát amikor a hetvenes éveket követően a nőknél a gyermekvállalás időpontja későbbre tolódik, az ikrek száma is megnő. Ennek a trendnek a kialakulásához a nők oktatásának kitolódása, a biztos egzisztencia kialakítására való igény, a minél magasabb pozíció kivívása, továbbá a fiatalkori nemkívánt terhességek jelentős csökkenése is nagyban hozzájárul.

A tanulmány a mesterséges megtermékenyítés hatásaira is kitér. A szerzők a különböző hormonkezeléseket, továbbá az 1970-es évek végétől az úgynevezett asszisztált reprodukciós technikák (ART) alkalmazásának hatásait is vizsgálták. Ezek alkalmazása nagyban megnöveli az ikerszületés esélyét, főleg, mivel az ART során általában több embrió ültetnek be.

Az évente megjelenő adatok (Európában például az ESHRE – Európai Humán Reprodukciós és Embriológiai Társaság statisztikája) alapján az eljárás mindkét formája jóval elterjedtebb a fejlett országokban. A mesterséges megtermékenyítések száma nagyon megnőtt, azonban nagy különbség

mutatkozik az országok között. A legmagasabb az arány a skandináv országokban. A mesterséges megtermékenyítéssel együtt a nők megnövekedett életkora növeli tehát az ikerszülések arányát, ugyanis gyakran 30 év körüli nők válnak a mesterséges megtermékenyítés alanyaivá.

Adott ugyanakkor a kérdés, hogy a két tényező közül melyik az, amelyik nagyobb súllyal esik latba. Az elemzés néhány szemléletes grafikonnal ad erre választ. Először megvizsgálták, hogyan változott volna az ikerszületések aránya, ha az anyák továbbra is abban az életkorban szülnének, mint a hetvenes években. Ezt Franciaország, Anglia, Wales és az Egyesült Államok viszonylatában vizsgálja. Az eredmény, hogy az ikerszületések aránya így is növekszik, de kisebb mértékben. (Franciaországban, ha minden tényezőt figyelembe vesszük, az ikerszületések aránya 1970-től 2005-ig 1,73-szorosára nőtt. Ha kivesszük az anyák életkorát, akkor ez a változás 1,45-szörös.)

A mesterséges megtermékenyítés nélküli változások megfigyeléséhez szimulációs modellt használnak. Ennek segítségével megállapítható, hogy amennyiben csak a gyermekvállalás időpontja tolódott volna ki, az ikerszülések arányában a változás kisebb mértékű lenne. (Franciaország példájánál maradva, ahol az ikerszületések aránya mindkét tényező figyelembe vétele esetén 1,73-szorosára növekedett 1970 és 2005 között, az arány a mesterséges megtermékenyítés nélkül 1,20 lenne.)

Összegezve tehát, amíg mindössze mesterséges megtermékenyítéssel az ikerszületési arány 40-50%-kal nőtt volna, addig a gyermekvállalási kor kitolódása miatt csak 15%-kal.

További kutatási kérdésük volt, hogy vajon elérte-e az ikerszületések aránya a csúcspontot. Erre a kérdésre azt a választ kapták, hogy az országok egynegyedében már elérte a legmagasabb értéket, és ez már nem változhat. A 2000-es években a mesterséges megtermékenyítés területén hozott törvényi szabályozások, illetve az új eljárási technikák eredményeként a több embrió beültetése helyett arra törekednek, hogy a biztonságosabb egy embrió beültetéssel legyen nagy a sikeres megtermékenyítések aránya. Ezzel elérték, hogy az ikerszületések aránya lassan és kismértékben, de csökkenni kezdett. Több országban még mindig magas a korábbi eljárások igénybevételének aránya, amelyek során 20-30-szor magasabb az ikerszületés valószínűsége, mint természetes úton.

A kutatás eredménye jó indikátor arra, hogy a mesterséges megtermékenyítés hatásainak vizsgál-

ják, és javasolják, hogy minden ország készítsen olyan statisztikát, amely az anyák életkorát is rögzíti. Továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy az ART statisztikák elfogultak, hiszen a más országokban igénybe vett eljárásokkal nem számolnak. Ezért fontos lenne, hogy az adatokat nemzeti és nemzetközi szinten is kiegészítsék a mesterséges megtermékenyítést végző klinikák a nők hazájának megjelölésével. (Pári András megjegyzése: hosszú távon szükség lenne továbbá arra is, hogy a születési statisztikákban – ikerkutatástól függetlenül – a mesterséges, illetve természetes úton fogant és született gyermekek adatait is rögzítsék és hivatalosan nyilvántartsák.)

TÁRGYSZAVAK: ikerszületés, asszisztált reprodukció, mesterséges megtermékenyítés, gyermekvállalási kor, nemzetközi összehasonlítás

PÁRI ANDRÁS

101/2016

Európa két demográfiai krízise: a látható és az észrevétlen

Paul Demeny: Europe's two demographic crises. The visible and the unrecognized¹
Population and Development Review, 2016. 1. sz. 111–120. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x/full>

DOI: [10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00110.x)

Az Európai Unió 28 tagállamának nagy többségében a termékenységi mutató jóval elmarad attól a szinttől, amely a társadalom reprodukciójához szükséges volna. Ha a termékenység ilyen alacsony szinten marad a következő évtizedekben is, az érintett országok népessége alig két generáció alatt (kb. hatvan év) kevesebb mint a felére fog csökkenni. Ez a drasztikus népességcsökkenés olyan kormegoszlással jár, amely lehetetlenné teszi a jelen gazdasági rendszer fenntartását. Ezek az országok jelentős mértékű bevándorlást engedélyeznek majd, hogy a problémát orvosolják. Ezt a folyamatot sem a kormányzatok, sem a közvélemény nem krízisként interpretálja. Lassú, de biztos léptekkel haladunk azon az úton, amely jó eséllyel vezet a kollektív nemzeti és civilizációs öngyilkossághoz.

¹ A Magyar Tudományos Akadémián 2015. november 16-án tartott előadás szövege.

A népességfogyás mellett Európának egy másik, jól látható demográfiai krízissel is szembe kell néznie. A bevándorlás kérdésére, csak úgy, mint az alacsony termékenység problémájára, hatékony, társadalmi konszenzuson alapuló válasz szükséges.

Az egyre növekvő számban érkező migránsok célja menekültként az EU leggazdagabb országainak egyikébe jutni. Négy fő tényező húzódik e krízis mögött: demográfiai, gazdasági, speciális kényszerítő körülmények, amilyen például a polgárháború, illetve ideológiai és politikai jellegű tényezők. Jelen tanulmány részletesebben az első és az utolsó tényezőt tekinti át.

Európa demográfiai növekedése 1950 és 2015 között szinte elhanyagolható, akkor, amikor délkeleti és déli szomszédságában a többségében arab, muszlim vallású országok lakossága megsokszorozódott. (Szíria népessége 3,4 milliőről 21,9 millióra, Egyiptomé 21 milliőről 92 millióra, Iráné 17 milliőről 79 millióra növekedett.)

Európa népességének számaránya a világ népességéhez képest a második világháború utáni 22%-ról mára 10%-ra esett vissza, a jövőben pedig tovább fog csökkenni.

Oswald Spengler *A Nyugat alkonya* című munkájában egy évszázaddal ezelőtt leírta ezt a folyamatot, azonban a területek elnéptelenedésével kapcsolatban tévedett. Nagyobb területek nem maradnak lakatlanul, a sűrűn lakott területekről ugyanis meg fog indulni a népességvándorlás a kevésbé sűrűn lakott vidékek felé. Ez a történelem folyamán a világ minden táján számtalanszor megtörtént már, de az elmúlt háromszáz év megváltoztatta a játékszabályokat. Az önálló nemzetállamok kialakulásával szabályok és engedélyek kötik az egyik államból a másikba igyekvőket. Nemzetközi jog – az ENSZ 1951-ben kodifikált menekültügyi egyezménye – szabályozza és kötelezi az államokat a menekültek befogadására.

Az Európai Tanács jelentése, az „Európa demográfiai jövője – kihívástól a lehetőségig” előrejelzése szerint 2050-re Európa népessége alig 2%-kal marad majd el a 2005-ös szinttől. Ehhez az alig 2%-kal kisebb értékhez azonban 2050-ig negyvenmillió EU-ba érkező bevándorlóval számolnak. Tehát évente csaknem egymillióval. Ez hatalmas méretű bevándorlás, elsősorban az elmaradottabb országokból.

Az 1970-es évek közepétől teret nyerő ideológia, a multikulturalizmus, amely érdemet lát a változatoságban, határozott változás a második világháború utáni egyértelmű elzárkózáshoz képest. Sem az álla-

mok vezetőinek, sem a közvéleménynek nincs ellenvetése az idegenek érkezése ellen mindaddig, amíg kevesen vannak. A Zaha Hadid-féle zseniális bevándorlók pedig különösen szívesen látott vendégek.

Kofi Annan, ENSZ-főtitkár 2004-es, sokszor idézett beszéde a brüsszeli Európa Parlamentben a Szaharov-díj átvételekor, már azt a gondolatot járta körül, hogy Európának miért van szüksége a bevándorlókra. Annan megfogalmazása szerint kétségtelen, hogy az európai társadalmaknak szüksége van a bevándorlókra, mivel az európaiak tovább élnek és kevesebb gyermeket vállalnak. Bevándorlók nélkül állások maradnak betöltetlenül, szolgáltatások elvégzetlenül, a gazdaság visszaesik. Bár a bevándorlás önmagában nem oldja meg a problémákat, szerves része a megoldásnak. Annan véleménye szerint egy zárt Európa igazságtalanabb, szegényebb, gyengébb és öregebb Európa volna.

Az az állítás, hogy a „nyitott Európa” egyben egy „igazságosabb, gazdagabb, erősebb és fiatalabb Európa” lenne, erősen megkérdőjelezhető. Ahhoz, hogy az EU népességfogyását megállítsa, főleg pedig, hogy visszafordítsa, akkora számban lenne szükség bevándorlóra, amely radikálisan megváltoztatná a befogadó társadalom gazdasági-társadalmi berendezkedését. A fiatalító hatás is csupán átmeneti, hiszen a bevándorlók is megöregednek, és idővel ők is ellátásra szorulnak. Ahhoz, hogy ez a hatás maradó legyen, folyamatosnak kellene lennie a fiatalok bevándorlásának, olyan mértékben, hogy a lakosság rövid időn belül teljesen kicserélődne.

A gazdagságot illetően a tapasztalat azt mutatja, hogy a demográfiaileg jelentős mértékű migráció nagy valószínűséggel káros hatással van a befogadó társadalom szegényebb rétegeinek anyagi és a szociális jólétére.

A fő kérdés, hogy valóban a bevándorlás-e a legjobb recept ellensúlyozni az európai társadalmi modell gyengeségeit? (Mint például a magas munkanélküliség, az alacsony munkaerőarány, az alacsony nyugdíjkorhatár vagy a rugalmatlan munkaerőpiac.) A tanulmány határozott nemleges választ ad. A szerző meglátása szerint az ilyen jellegű problémák orvoslása a helyi intézmények feladata, az őslakosság konszenzusa mentén.

A tömeges bevándorlás csupán átmenetileg orvosolná a helyzetet, ugyanakkor hosszútávon egyrészt súlyosabb problémákat generál, másrészt biztosítja, hogy Európának továbbra se kelljen szembenéznie a termékenységi deficittel. Amennyiben az európai társadalmak életben akarnak maradni,

nemcsak a jelenlegi krízishez vezető migrációs politikájukat kell átgondolniuk, de ahhoz is meg kell találni a szükséges utat, hogy a társadalom reprodukálni tudja önmagát.

TÁRGYSZAVAK: migráció, társadalmi változások, népese-
dési válság, Európai Unió

SZULY RITA

102/2016

Hogyan befolyásolják a demográfiai változások a fejlődést a közel-keleti és észak-afrikai válságövezetben, és mit jelent ez Európa számára?

Ruth Müller – Stephan Sievert – Reiner Klingholz: Krisenregion Mena. Wie demografische Veränderungen die Entwicklung im Nahen Osten und Nordafrika beeinflussen und was das für Europa bedeutet. Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, Berlin, 2016. május. 1–97. p.

URL: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Krisenregion_Mena/Mena_online.pdf

A közel-keleti és észak-afrikai térség egyike a világ leginkább válságokkal terhelt övezeteinek. Az itt található országok közül nyolc az ötven leginstabilabb ország közé sorolható, sőt közülük négyben – Szíriában, Líbiában, Irakban és Jemenben – lényegében összeomlott az állam.

Gyenge kormányzás, korrupció, vallási és etnikai konfliktusok okozzák e sok év óta tartó válságot. Számos probléma hátterében azonban az áll, hogy a munkaképes korú népesség növekedése sokkal gyorsabb, mint a rendelkezésre álló munkalehetőségeké. E régióban mérhető bolygónkon a második legmagasabb munkanélküliségi arány (a szubszaharai Afrika után), ráadásul mostantól 2030-ig évente közel ötmillió fővel fog gyarapodni a régió munkaképes korú népessége.

A térség a földrajzi közelség és a hosszú távú politikai és gazdasági kapcsolatok révén rendkívül fontos Európa számára. Az erősödő destabilizáció tovább hátráltatná a konstruktív cserekapcsolatok létrejöttét. Az innen érkező menekültek számának növekedése ráadásul fokozná a terrortámadások veszélyét, és áttelepítené Európába a régiós konfliktusokat. Ezzel ellentétben a térség stabilizálódása fontos piacokat teremthetne az európai gazdaság számára, és a né-

met gazdaság hiányzó szakember-utánpótlásához is hozzájárulhatna.

Más fejlődő országokhoz hasonlóan e régióban is meredeken csökkent a születések aránya az utóbbi években. Következésképpen nőtt a munkaképes korú népesség aránya, amely potenciálisan kedvező a gazdaság számára. Ezzel egyidejűleg nőtt az iskolába járó gyermekek száma és az oktatás színvonala. Míg azonban a társadalmi modernizálódás e folyamatai a világ más térségeiben gazdasági fellendülést, több munkahelyet és politikai stabilitást eredményeztek, mindez nem tapasztalható a Közel-Kelet és Észak-Afrika országaiban. Épp ellenkezőleg, minél magasabb a képzettebb személyek aránya a munkaerőpiacon, annál erősebb a politikai instabilitás. Az oktatás másutt a hozzáadott-érték előállításának lehetőségeit növeli, itt viszont inkább fokozza a konfliktusok veszélyét, mivel a sok munkaképes fiatal nem jut munkához.

E fejlődési paradoxonnak három fő oka van:

Először is, bár az oktatás szintje formális szempontok szerint nőtt, minőségileg azonban többnyire nem felel meg századunk korszerű követelményeinek. Az iskolások kevés képzést kapnak matematikából, olvasásból és problémamegoldásból. Alacsony szinten van a természettudományos és idegen nyelvi oktatás is, amely pedig az országok nemzetközi versenyképességét növelhetné. A szakmai képzés lényegében ismeretlen a térség minden országában, Izrael és Irán kivételével. Bár nő a diplomások aránya, nagyon kevés az üzleti területeken képzett szakemberek száma, mivel a diákok nagy része az állami tisztviselői pályákra felkészítő tanulmányokat választja.

Másodsorban rendkívül alacsony a régió országaiban az innovatív szellemű magánvállalkozói hajlam. Nagy szükség lenne sikeres kis- és középvállalatokra, amelyek a világ többi részén a gazdaság és a foglalkoztatás hajtóerői. Ehelyett itt kis létszámú és alacsony termelékenységű mikrovállalkozással találkozunk, egyszerű termékekkel és szolgáltatásokkal. A startupok aránya – a szubszaharai Afrikától eltekintve – a világ térségei közül itt a legalacsonyabb. Ráadásul ezeknek az induló vállalkozásoknak rendkívül nehéz érvényesülnie az állami vállalatok és az államhoz közeli kapcsolatot élvező néhány nagy magáncég konkurenciájával szemben.

Harmadsorban, bár a nők sok esetben jól képzettek, a munkaerőpiacon háttérbe szorulnak. A 25–34 éves nők kevesebb, mint harmada van állásban vagy keres munkát. Izrael a régió egyetlen or-

szága, ahol a nők és férfiak foglalkoztatottsági aránya közel azonos. Jelentősen csökkenti a régió országainak gazdasági potenciálját az is, hogy rendkívül kevés a női vállalkozó. Egyes becslések szerint 2025-ben a térség GDP-je hárommilliárd dollárral lehetne magasabb a jelenleg számítottnál, ha fel lehetne számolni az említett nemek szerinti különbségeket.

A régióban található tizenkilenc ország között sok területen jelentősek a különbségek. Katarban és az Egyesült Arab Emírátsokban rendkívül magas az életszínvonal, Jemenben tömeges a szegénység, Irán képviseli a közbülső helyzetet. Politikailag stabilnak tekinthető Bahrein, Izrael, Kuvait, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátsok, összesen 58 millió lakossal, a térség népességének 14%-ával. Ez a népességszám 2030-ig várhatóan 72 millió lesz. A leginkább instabil országok Algéria, Irán, Irak, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Omán, Palesztina, Szíria, Tunézia, Egyiptom és Jemen. Ezekben az országokban jelenleg 363 millióan élnek, 2030-ig ez a szám várhatóan 458 millióra fog nőni.

A népesség növekedése különösen az instabil államok számára jelentős probléma, mivel egyre nagyobb lesz a munkanélküliség. A stabil helyzetet élvező országok, amelyek többnyire a nagy gazdaságot a természeti kincsek kiaknázásából nyerték, ugyancsak foglalkoztatási nehézségekkel találják szemben magukat. Az államigazgatás eddig sok jól fizető állást tudott nyújtani, ám a munkaképes korú népesség növekedése, a hatalmas katonai kiadások és a jelenlegi alacsony olajárak egyre jobban fenyegetik az eddig élvezett szociális körülményeket.

A térség minden országának nagyjából hasonló problémákat kell megoldania, hogy minden polgárának hosszú távon biztosítsa a jövőjét, továbbá elősegítse a régió békefolyamatait és fejlődését. Ennek érdekében emelni kell az oktatás minőségét, korszerű tananyagokat és tanítási módszereket kell alkalmazni, és fel kell készíteni a fiatalokat a magángazdaság követelményeire. Kedvező feltételeket kell kialakítani a sikeres és versenyképes vállalkozások megvalósulása számára, amelyek megfelelően fizetett munkahelyeket tudnak létrehozni. Ezen felül biztosítaniuk kell a nők egyenlőségét mind a közélet, mind a foglalkoztatás összes szintjén. Ha a régió országai megfelelő intézkedéseket hoznak az említett három területen, megvalósítják a gazdasági fejlődés és a politikai stabilitás előfeltételeit. Ezek a kormányok előtt álló feladatok a helyi gazdaság, a külföldi befektetők, a nem-kormányzati szervezetek és a hivatalos nemzetközi együttműködés érdekében.

TÁRGYSZAVAK: válságövezet, politikai instabilitás, népesedés, fejlődés, oktatás, foglalkoztatottság, életszínvonal, nők helyzete, Közel-Kelet, Észak-Afrika

RÓZSA GÁBOR

103/2016

A menekültek munkaerőpiaci integrációja az EU-ban

Karel Fric – Christine Aumayr-Pintar: Approaches towards the labour market integration of refugees in the EU

Eurofound, EurWORK – European Observatory of Working Life, 2016. január 7. 1–8. p.

URL: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/industrial-relations/approaches-towards-the-labour-market-integration-of-refugees-in-the-eu>

Az utóbbi hónapokban az EU és a tagállamok intenzív erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy mérsékeljék az unió határait érintő migrációs nyomást. 2015 első tíz hónapjában több mint egymillió bevándorló lépett be az EU területére, közülük nagyon sokan menedékkérőként, akik anyaországukból az őket ért atrocitások elől kényszerültek elmenekülni.

A cikk az elején leszögezi, hogy fontos definiálni a menedékkérő és a menekült fogalmát, és mindemellett fontos különbséget is tenni közöttük. Az ENSZ 1951-es menekültügyi egyezménye értelmében a menedékkérő az a személy, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozás, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás vagy politikai meggyőződés miatti üldözéstől való megalapozott félelemből az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és egy adott országban menedékért folyamodik”. Ezzel szemben a menekült az a személy, akinek a menedékkérése már elfogadásra került.

A tanulmány igyekszik áttekinteni a társadalmi érdekcsoportok és a kormányok között zajló, napjainkban igen aktuális vitát, amelynek tárgya, hogyan integrálhatóak a menedékkérők az uniós munkaerőpiacba. Az Európát elérő menekülthullám számos problémát hozott magával, és elsősorban arra kellett gyors választ találni, hogyan lehet a migránsok beáramlását és befogadását adekvát módon megszervezni és integrációjukat felgyorsítani. 2015 októberében az Európai Szociális és Gazdasági Bizottság (EGSZB) által megtartott konferencián elfogadott álláspont szerint az egyik kulcsfontosságú tényező a munkaerőpiacra való legális bekerülés. Ennek módja azonban további viták alapját képezi.

Talán nem meglepő, hogy azon tagállamok a kezdeményezőbbek és járnak előbbre, ahol egyébként is nagyobb a migránsok társadalmi elfogadottsága. A cikk röviden összefoglalja, hogy milyen elképzelések születtek, és a különböző tagállamokban hogyan és mekkora hatékonysággal valósult meg a fent leírt törekvés.

A kormányzat és a társadalmi partnerek a cél elérése érdekében több javaslatot is előterjesztettek, amelyek országhatáron belül történő végrehajtása nagyon eltérően alakult. A 2013/33/EU direktíva előírja a tagállamoknak, hogy a nemzetközi védelem kérvényezése után legkésőbb kilenc hónappal biztosítani kell a menedékkérő számára a munkavállalási engedélyt. A gyakorlatban ez az időintervallum tagállamonként igen különböző. Görögországban és Svédországban kevesebb, mint egy hónap, míg Bulgária, Horvátország, Málta vagy az Egyesült Királyság esetében eléri akár az egy évet is.

Németországban a Keresztény Demokrata Párt a Zöld Párttal karöltve amellet kardoskodik, hogy a magasan kvalifikált, dolgozni vágyó menekültek kérvényezhessék az Európai Kék Kártyát. Szlovákiában viszont attól tartanak, hogy külföldiekkel töltik fel a meglévő állásokat, miközben a szlovák lakosság körében megmarad a magas munkanélküliség. Ausztriában és Dániában is heves vita bontakozott ki a téma körül. Bár az osztrák kormányzat némi hajlandóságot mutat arra, hogy a menedékkérőkre is kiterjessze a munkavállalás lehetőségét, érdemi politikai előrelépés még nem nagyon történt e tekintetben. Jelenleg meglehetősen limitált a lehetőségek köre. A menedékkért folyamodók csak szezonális munkára alkalmazhatóak néhány gyárban, non-profit munkát végezhetnek, illetve bizonyos vállalkozások elindítása van megengedve számukra. Továbbá az üres állásokat a menedékkérők csak akkor kaphatják meg, ha az adott pozíciót már legalább három hónapja nem sikerült betölteni osztrák vagy uniós állampolgárságú személlyel. Németországban is hosszú hónapokat kell várniuk a migránsoknak, míg munkába állhatnak. Egyrészt, mert az anyaországban szerzett képzettségük honosítása hosszadalmas procedura, másrészt egy állás betöltésénél – hasonlóan Ausztriához – az uniós állampolgárok előnyt élveznek.

A tanulmány szerint a társadalmi szervezetek Európa-szerte küzdenek azért, hogy megkönnyítsék a menekültek munkához jutását. Finnországban például szeretnék elérni, hogy minden munkát keresőre egységesen ugyanazok a jogok és kötelességek vonatkozzanak. Spanyol és portugál társadalmi

szervezetek kritikákat fogalmaztak meg az Európai Unióval szemben, amely szerint nem tartják be a nemzetközi konvenciókat, nem nyújtanak semmiféle segítséget, és eleve bűnözőkként kezelik a bevándorlókat. A portugál Munkavállalók Általános Szövetsége annak szükségességét hangsúlyozza, hogy biztosítani kell a bevándorlók integrációját egyenlő és megfelelő életszínvonal és munkafeltételek megteremtésével.

A dán kormány elképzelése szerint alacsonyabb minimálbért tennének kötelezővé a bevándorlók számára az általános minimálbérnél, ezzel is ösztönözve a munkáltatókat arra, hogy bevándorlókat foglalkoztassanak. A dán munkavállalói szövetség szerint azonban ez a rendelet szegénységben tartaná a migránsokat. A segítségnyújtás egyetlen útját ők az oktatásban és az átképzésben látják.

Más elképzelések szerint óriásit lendítene a probléma megoldásában az aktív és folyamatos tájékoztatás, tájékozódás a munkaerőpiac helyzetéről, az elhelyezkedéshez szükséges szakképzettségről, a hiányszakmákról. Mindezek megvalósítását oktatások és szervezett tréningek keretén belül képzelik el az előterjesztők.

Sok és sokféle elképzelés született arra nézve, hogyan lehetne felgyorsítani és megkönnyíteni a migránsok munkavállalását Európában. A probléma nagyon sokrétű, és a róla folytatott vita korántsem ért véget. Abban azonban a vitapartnerek mind egyike egyetért, hogy egyenlő és azonos munkafeltételeket kell biztosítani mindenki számára, és meg kell akadályozni, hogy a migránsok a szegénység fogságába kerüljenek.

TÁRGYSZAVAK: migráció, menekültügy, bevándorlók integrációja, munkaerőpiac, munkaerő-politika, Európai Unió

KÁLMÁN RITA

104/2016

Szolidaritás a többkultúrájú társadalmakban. Neoliberális multikulturalizmus vagy „jólét-sovinizmus”

Will Kymlicka: Solidarity in diverse societies. Beyond neoliberal multiculturalism and welfare chauvinism.

Comparative Migration Studies, 2015. december 17.

URL: <http://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-015-0017-4>

DOI: [10.1186/s40878-015-0017-4](https://doi.org/10.1186/s40878-015-0017-4)

A második világháborút követő időszakban (is) a társadalomszervezés a nemzeti összetartozás érzéséből táplálkozott, és a közös identitást is „mozgósította” a jóléti állam minél korábban történő sikeres kiépítése érdekében. A különböző okok miatt bekövetkezett népmozgások (migráció, emigráció, menekültek) következtében azonban sokan felhívták a figyelmet a növekvő bevándorlás és a multikulturalizmus megerősödése jelentette veszélyre, amelyek negatív hatással lehetnek úgy a nemzeti szolidaritásra, mint a kialakult jóléti államokra.

A szerző szerint az államok választás elé kerültek: vagy szolidaritást vállalnak a bevándorlókkal (bevándorlás-pártiak), vagy továbbra is a meglévő nemzeti összetartozást erősítik és megóvják jóléti államukat (jólét-pártiak). A tanulmány célja, hogy bemutassa a nemzeti érzés, nemzettudat fontosságát, mint progresszív politikai erőt, valamint összeegyeztethetőségét a bevándorlással és a multikulturalizmus eszméjével, ezek támogatása érdekében. Harmadrészt, a szerző megpróbálja felvázolni az úgynevezett „multikulturális-nemzeti szolidaritás” elméletét, és bemutatni annak távlati képét.

A cikk középpontjába a *nationhood* (nemzeti lét, nemzettudat) fogalmát állítja a szerző. A kutatás által elhanyagoltnak véli a témát, ahhoz képest, hogy a nemzethez való tartozás milyen fontos szerepet tölt be szociális és politikai életünkben. Bemutatja stabilizáló szerepét a demokráciák működtetésében, illetve a jóléti állam fenntartásában is. A bevándorlás kérdésével kapcsolatban vizsgálja a liberális demokrácia és a *nationhood* viszonyát, mivel úgy véli, hogy ez utóbbiból sokan kiszorulnak, akiket nem tartanak az adott nemzethez tartozónak. E probléma megoldásaként tekint a multikulturalizmus eszméjére, amely – nézete szerint – egyrészt legitimálja a liberális nacionalizmust, másrészt megfelelő közeget teremt – a *nationhood*-dal vegyítve – a társadalom számára idegen elemek részére is.

Elmélete részeként taglalja a neoliberalis multikulturalizmust és az úgynevezett „jólét-sovinizmust” is. Előbbit a közösség minden tagja számára biztosított egyenlő jogok miatt befogadónak tartja, hátrányként viszont megemlíti a rendszer közömbösségét (azaz lehetséges „befogadás szolidaritás nélkül”). Az utóbbi esetében épp a fordítottja érvényesül, annál is inkább, mivel maga az eszme is alapvetően a jóléti állam, és a nemzeti összetartozás védelme érdekében alakult ki („szolidaritás befogadás nélkül”). A szerző szerint lehetséges e két eszme pozitívumait egy harmadikban

egyesíteni, amelyet egyfajta „multikulturális-nemzeti jóléti államként” aposztrofál. Ez nem csak a meglévő nemzeti társadalom igényeit tudná kielégíteni, hanem az egyes kisebbségek, de a bevándorlók számára is ideális körülményeket biztosítana. A kérdésben azonban még jelentős mennyiségű kutatásra van szükség, valamint sokak szerint a multikulturalizmus eszméje és a *nationhood* tudat kettőse egymással össze nem egyeztethető, így az egyes elemeik sem csereszabatosak.

A cikk zárásaként a bevándorlók jóléti államban elfoglalt helyét veszi szemügyre a szerző, és arra kíváncsi, hogyan integrálhatóak hatékonyan a többségi társadalomba (vagyis hogyan válhatnak a *nationhood*, és ezzel a nemzeti szolidaritás részeseivé). Egyértelműen az „önkéntes” beilleszkedést tartja a legmegfelelőbbnek, és ezzel párhuzamosan egy olyan multikulturális (vagy „multinacionális”) társadalom képét vázolja fel, amely már nem a nemzeti, hanem a társadalmi (vagy területi) hovatartozáson alapul. E keretek között tartja elképzelhetőnek, hogy a bevándorlók is részt tudnak venni az adott ország napi életében, ki tudják nyilvánítani kulturális hovatartozásukat, és hozzá is tudnak járulni a társadalom által végzett munkához.

A szerző az általa „multikulturális liberális nacionalizmus”-nak nevezett elméletet egy új, modern nemzetépítési gondolatnak is titulálja (Kanadát példaként is említve), zárszóként azonban leszögezi, hogy a kérdéssel csak elméleti szinten foglalkoznak, így minden, ami a tanulmányban olvasható feltevés vagy ötlet csupán.

TÁRGYSZAVAK: szolidaritás, bevándorlás, multikulturalizmus, neoliberalizmus, jóléti állam

HORVÁTH BALÁZS

105/2016

Egymillió: menekültek vagy bevándorlók? Európai migrációs pillanatfelvétel 2015-ből

Philippe Fargues: Who are the million migrants who entered Europe without a visa in 2015?

Population and Societies, 2016. 532. sz. 1–4 p.

URL: <https://www.ined.fr/en/publications/population-and-societies/one-million-of-migrants>

Philippe Fargues, az olaszországi European University Institute migrációkutató központjának elnöke 2015 végén közölte *The year we mistook refugees for invaders* (Az év, amikor a menekülteket tévesen

megszállóknak véltük) című gyorselemzését. Jelen cikk ennek 2016 elején aktualizált átdolgozása.

A Földközi-tengeren át Európába történő illetéktelen belépések már az 1980-as évektől tömegjelenségnek számítottak, azonban jelentőségük és jellegük 2014-ben változott meg gyökeresen. A 2013-ig állandósult több tízezres átkelési szám 2014-ben kétszázezer fölé ugrott, amivel 2015-ben a Görögországba és Olaszországba csempészett, valamint Németországban nyilvántartásba vett menedékkérők száma összesen meghaladja az egymilliót. A migránsok számos, egyre veszélyesebb szárazföldi és tengeri útvonalon, életüket kockáztatva érkeznek Európába, így jelenleg a Földközi-tenger partvonala joggal viseli a világ legveszélyesebb határa címet.

A 2015-ben kialakult helyzet számos kérdést vet fel, amelyek közül a szerző először azt vizsgálja, vajon menekült- vagy bevándorlási válságról van-e szó.

Az Olaszországba és Görögországba csempészett migránsokat illetően, az utóbbi öt évben a menekültek aránya 33%-ról 76%-ra nőtt, így azon állítások, amelyek szerint a migránsok menekülteknek álcázott gazdasági bevándorlók, többnyire megalapozatlanok. Néhány megfigyelő arra hivatkozik, hogy a legtöbb migráns, akinek állampolgársága arra utal, hogy háború, üldöztetés, és életveszély elől menekül, nem kér menedékjogot az első országban, amint elérte Európát.

A valóság azonban az, hogy a menekülteket általában az első, biztonságot nyújtó, befogadó országban való hosszas tartózkodás után csempézik az Európai Unióba. Anyagi forrásaik felélése következtében, vagy épp azt megelőzendő, kénytelenek továbbindulni maguk és családjuk megélhetését keresve, ugyanis a főként közel-keleti és észak-afrikai országok ugyan befogadják a menekülteket, és továbbra is tolerálják jelenlétüket, de nem kínálnak számukra menekültstátuszt. Jótékonyági, és nem jogi alapon viszonyulnak hozzájuk. A menekültek „vendégek”. Mint ilyenek, kevés joggal rendelkeznek, vagy egyáltalán nincsenek jogaik. Amint belépési vízumuk lejár, vagy jogosulatlan bevándorlókká válnak, és a kizsákmányolás és nélkülözés sorsára jutnak, vagy el kell hagyniuk az országot.

A kérdés, hogy mi okozta a válságot – tudniillik vonzó vagy taszító (azaz kényszerítő) tényezők –, igen vitatott téma Európában.

A vonzó tényezők feltevés szerint a 2014-ben emelkedő számú szabálytalan belépés okán, az olasz tengerészlet által indított földközi-tengeri ke-

resési és mentőakciók okolhatók azért, hogy egyre többen jönnek.

Ha a válság megoldására keressük a választ, a kényszerítő tényezőket kell figyelembe venni. Távol attól, hogy mérséklődjék, 2014–2015-ben a közel-keleti, háború sújtotta övezetekben (Irak, Szíria) az erőszak szintje tovább emelkedett. Ennek következtében, országon belüli és nemzetközi menekültek újabb hullámai csatlakoztak az elhúzódó konfliktus elől külföldre menekülőkhöz.

Ezen kívül, az idő múlásával, az első menedéket nyújtó, Szíriával szomszédos országokban is romlott a helyzet az egyre inkább ritkuló humanitárius segítség, és a menekültek és házigazdáik közötti feszültségek miatt.

A közel-keleti régió egyszerre forrása és befogadója a világ húszmillió nyilvántartott menekültje csaknem felének (forrás: UNHCR¹ és UNRWA²), így nem kétséges, hogy migrációs mozgások továbbra is lesznek Európa szomszédságában. Nem csak a háborúk és konfliktusok okozta kényszerű migráció tart el még egy ideig Szíriában, Irakban, Palesztinában és Líbiában, de további migrációra lehet számítani a jelenleg Jordánia, Libanon, Irak és Törökország területén tartózkodó menekültek esetében is. Az ajtó bezárása az Európa küszöbén álló menekültek orra előtt destabilizálhatja ezeket az országokat, és közvetve veszélyeztetheti Európa biztonságát.

Ami a jelen válság kezelését és a jövőbeliekre való felkészülést illeti, kezdetben az uniós tagállamok két ellentétes táborra oszlottak: vagy tárt kapukkal várták a bevándorlókat, vagy szögesdrótkerítést húztak fel. 2015 végén az ellentétes nézetek közeledni kezdtek: a menekültáradat Európától való távol tartása lett a vezérmotívum, és komoly erőfeszítéseket tettek az illegális migráció két fő útvonalának szorosabb ellenőrzésére is.

Ez ügyben előrelépésre csak akkor lehet számítani, ha az illetékesek a probléma forrására koncentrálnak. Ha a cél az, hogy ellenőrizzék az illegális migrációt, akkor a tranzitországokban humanitárius vagy menekültvízum kérésének lehetőségét elérhetővé kell tenni a menekültek számára, még mielőtt a csempészekhez fordulnának „segítségért”.

Ilyen megfontolásból, egy új, úgynevezett *hotspot* rendszer (ellenőrzött határátkelő pontok) kialakítására tettek javaslatot Görögországban és

¹ ENSZ Menekültügyi Főbiztossága

² ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala

Olaszországban, azzal a céllal, hogy a csempészett bevándorlóktól ujjlenyomatot vehessenek, megoldják a rászorulókat védelmét, szétválasszák a menedékkérelmet jogosultakat, azoktól, akik nem menekültek és visszaküldendők. Ahhoz azonban, hogy ez az új rendszer működjön, az ellenőrzési pontokat nem Európába, hanem a szomszédos országokba, mint például Törökország, Libanon, Jordánia stb. kell telepíteni.

Végezetül a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a menekültválság két másik európai válság hátterében zajlik:

- egyrészt elhúzódó gazdasági visszaesés tapasztalható, amely elfogadhatatlanul magas munkanélküliséget okoz Európában,
- másrészt komoly demográfiai válság fenyeget egy példátlan népességsökkenés előjeleként.

A bevándorlókra nem csupán problémaként lehet tekinteni (t.i. a helyi lakossággal versenyeznek szűkös munkalehetőségekért), de megoldásként is (idővel pótolják a hiányzó honos lakosságot). A gazdasági válság előbb-utóbb elmúlik, a demográfiai válság azonban hatalmas lendületet vehet, és évtizedekbe telik megoldani, ezért Európa demográfiai válságának megoldását részben a népességpótló bevándorlás jelentheti.

Jövőbeni igényeket megelőzendő, új, kreatív intézkedéseket kell életbe léptetni, hogy a menekültek jelentette terhet előnyé lehessen kovácsolni. Arra utaló jelek is vannak, hogy a menekültáradat okozta plusz közkiadások máris 0,2%-os GDP növekedést generáltak. Középtávon a gazdasági növekedésre kifejtett, nagyobb pozitív hatás várható a nagyobb munkaerő-kínálatnak köszönhetően, azzal a feltétellel, hogy megfelelő intézkedéseket léptetnek életbe, amelyek megkönnyítik a menekültek számára a munkaerőpiachoz való hozzáférését.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, menekültválság, illegális bevándorlás, bevándorlási politika, munkaerőpiac, Európai Unió, Közép-Kelet

BÁNDI MELISSA

106/2016

Bevezető az európai bevándorolt és etnikai kisebbségi családok kutatásához

Hill Kulu – Tina Hannemann: Introduction to research on immigrant and ethnic minority families in Europe *Demographic Research*, 2016. 2. sz. 31–46. p.

URL: www.demographic-research.org/Volumes/Vol35/2/
DOI: 10.4054/DemRes.2016.35.2

A bevándorlók és az etnikai kisebbségek kutatásának alapvetően két fő célja van. Egyrészt, milyen tényezők befolyásolják az egyének döntéseit a migrációra vonatkozóan, másrészt, mely faktorok segítik elő, vagy éppen gátolják a sikeres integrációt. E tekintetben azonban a bevándorlók családformáinak alakulása is fontos szerepet játszik, hiszen ebből – részben – következtetni lehet a beilleszkedés mértékére vagy nemlétére.

A tanulmány célja, hogy bevezetőként szolgáljon a *Demographic Research* folyóirat speciális számához, amely a bevándorlók és utódaik családi helyzetével, azon belül is partnerkapcsolataik alakulásának vizsgálatával foglalkozik öt európai országot¹ illetően. A szerzők a bevezető tanulmány elején röviden összefoglalják a bevándorlók és a kisebbségek családkutatásában elért eredményeket, valamint bemutatják a kutatás módszereit, főbb kérdéseit is. E téren a család- és integráció-kutatás kettőse miatt a vegyes házasságok faktorai (például partnerválasztás és az azt befolyásoló tényezők) és a gyermekvállalási minták, szokások a leglényegesebbek. A termékenység kérdése esetén külön figyelmet érdemel a kultúrához és a gazdasághoz kötődő tényezők szerepe.

A folyóirat említett számának középpontjában – e kérdések mellett – a bevándorolt és kisebbségi lakossághoz tartozók különböző együttélési formáinak kialakulása és felbomlása, valamint a házasságok helyzete áll. Mivel a korábbi kutatások csak a házasságok, és nem az összes lehetséges párkapcsolat vizsgálatára korlátozódtak, így ezt komoly újításként értelmezhetjük. A különszám öt tanulmányt tartalmaz, amelyek nem csak az egykor bevándorolt lakosság, hanem az első és második generáció családhelyzetéről is nyújtanak információkat. A leszármazottak esetében megállapították, hogy a társadalmi mobilitás mértéke nem közelíti meg az elvárt szintet, emellett az oktatásban és a munkaerőpiacon nyújtott teljesítményük is elmarad az őslakos népesség átlagától.

A tanulmányok külön-külön is érdekesek, ám a kutatás szempontjából az egymással történő összehasonlító elemzés áll a kutatók rendelkezésére. Az eredményekből, továbbá az egyes országok különböző társadalmi, gazdasági, intézményi és politi-

1 Észtország, Franciaország, Nagy-Britannia, Spanyolország, Svédország.

kai kereteinek a bevándorolt lakosság életére gyakorolt hatásaira is lehet következtetni.

A szerzők a bevezető tanulmány végén röviden összegzik a bevándorlók családhelyzetére vonatkozó megállapításokat, amelyeket példákkal is alátámasztanak. A bevándorlók és a kisebbségek partnerkapcsolati mintái között jelentős eltérések figyelhetők meg (mind egymáshoz, mind az adott őslakos népességhez viszonyítva). A konzervatív családmintákat követő országokból érkező bevándorlók (törökök Franciaországban, Svédországban vagy dél-ázsiaiak Nagy-Britanniában) egymáshoz hasonló jellegzetességeket mutatnak. Megfigyelhető az a tendencia is, miszerint az anyaországhoz földrajzilag közelebb lévő, a célország népességéhez kulturálisan hasonló bevándorlók az őslakosokéhoz hasonló családmintákat követnek (európai bevándorlók Nagy-Britanniában). Ugyanakkor az eltérő kultúrájú (és hazájuktól földrajzilag nagy távolságra lévő) bevándorlók eltérő család- és partnermintákat mutatnak. Ez utóbbi esetben a szerzők a szocializáció fontosságára hívják fel a figyelmet: a teljesen más kultúrkörben és társadalmi kontextusban nevelkedett egyének magukkal viszik a tanult hagyományokat, viselkedés- és családmintákat, amelyeket új „otthonukban” is megtartanak. Természetesen az új társadalmi közeg is hatással van a bevándorlókra, de mint ahogy a szerzők is hangsúlyozzák, korántsem olyan jelentős a szerepe, mint a szubkultúráé.

Az öt tanulmány azonos üzenetet hordoz. Jelentős változatosság jellemzi a bevándorlók és a kisebbségek partnerkapcsolati preferenciáit, mintáit, amelyek várhatóan nem is fognak megváltozni a közeljövőben. A szerzők a további kutatások számára meghatározónak tartják a bevándorolt népesség harmadik generációjának hasonló célú vizsgálatát, mivel az itt még felbukkanó (azaz megőrződött) családminták a kisebbségi identitástudat egyértelmű bizonyítékaként szolgálhatnak. Emellett a gazdasági és kulturális integráció közti kapcsolatok részletes vizsgálatát is fontosnak tartják.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, menekültválság, illegális bevándorlás, bevándorlási politika, munkaerőpiac, Európai Unió, Közel-Kelet

HORVÁTH BALÁZS

107/2016

Az innováció demográfiája az Egyesült Államokban

Adams Nager – David Hart – Stephen Ezell – Robert D. Atkinson: The demographics of Innovation in the United States

Information Technology & Innovation Foundation,¹ 2016. február, 1–85. p.

URL: <http://www2.itif.org/2016-demographics-of-innovation.pdf>

Az Egyesült Államokban lényeges különbség tapasztalható az ország egészének demográfiai helyzete és az innováció demográfiája között, sőt az utóbbi jelentősen eltér a felsőfokú végzettségű amerikaikétól is, ideértve a tudományos és mérnöki területen PhD fokozattal rendelkezők demográfiai jellemzőit is.

A tanulmány részletes jellemzést ad azokról az egyénekről, akik az Egyesült Államok műszaki innovációjának élvonalához tartoznak, figyelembe véve etnikai és nemi hovatartozásukat, eredeti állampolgárságukat, iskolai végzettségüket és korukat, valamint innovációik helyszínét és körülményeit, mint például a fejlesztés mögött álló intézményt, az innováció kereskedelmi pozícióját és a szükséges pénzügyi forrásokat. Az ezekre vonatkozó információk megszerzéséhez az ITIF több mint kilencszáz jelentős, piaci értéket is hordozó találmány és csúcstechnológiájú ágazat közreműködőjét vizsgálta, mint például a díjnyertes újítókat és a nemzetközi szabadalmi bejegyzésre pályázókat.

A vizsgálat szerint a bevándorolt személyek igen jelentős részt képviselnek az Egyesült Államok innovációiban, az ország újítóinak 35,5%-a az Egyesült Államok határain kívül született. A nők az újítóknak mindössze 12%-át teszik ki, az országon belül született kisebbségiek (ideértve az ázsiai, afrikai spanyolajkú, őslakos és egyéb etnikai származásúakat) pedig 8%-át jelentik a határokon belül született innovátoroknak. Ellentétben azokkal a közvéleményben elterjedt nézetekkel, amelyek szerint a nagy gondolatok szerzői sokszor nem fejezik be felsőfokú tanulmányaikat, az újítók egyre inkább tapasztaltak és magasan képzettek, többnyire magas tudományosfokozattal rendelkeznek a tudomány és technika területein. A vizsgálat arra is rámutatott, hogy mind a nagy, mind a kis vállalatoknak része van az újításokban. A magánszektorban

¹ Információs Technológia és Innováció Alapítvány, ITIF

létrehozott újítások mintegy 60%-a 500 főnél többet foglalkoztató cégektől származik, 16% pedig 25 főnél kisebb vállalkozásokról.

A találmányok, újítások területi megoszlását illetően, ezek valójában az Egyesült Államok egész területén fellelhetők, de koncentráltabban északkeleten, Kaliforniában, valamint az országos nagy laboratóriumok és a közpénzekből finanszírozott más tudományos központok környezetében. A vizsgálatban résztvevők ugyanakkor említést tettek az elégtelen pénzügyi támogatásokról, piaci lehetőségekről és szabályozási tényezőkről, mint a kereskedelmi forgalmazás akadályairól.

A jelentés végül arra a következtetésre jut, hogy az amerikai innováció fellendítéséhez a politikusoknak a tudományos, technikai, mérnöki és matematikai oktatás támogatásával elő kell segíteni ezeken a területeken a tehetségek kibontakozását, a különböző háttérű diákok ösztönzését az e területeken folytatandó tanulmányokra, valamint meg kell találni a magasan képzett bevándorlók amerikai munkavállalásának lehetőségeit.

TÁRGYSZAVAK: innováció, műszaki és tudományos fejlesztés, intézményi háttér, demográfiai helyzet, bevándorlók, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

108/2016

A globális BMI-mortalitási együttműködés: a testtömegindex és a halálozás okai: négy kontinens 239 előretekintő tanulmányának egyéni résztvevőkön alapuló metaanalízise

The Global BMI Mortality Collaboration: Body-mass index and all cause mortality. Individual-participant-data meta-analysis of 239 prospective studies in four continents.

The Lancet, 2016. 10046. sz. 776–786. p.

URL: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)30175-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(16)30175-1)

DOI: 10.1016/S0140-6736(16)30175-1

A túlsúlyosak és elhízottak aránya világszerte rendkívül magas, és egyre csak növekszik. Az Egészségügyi Világszervezet becslése szerint 1,3 milliárd ember testtömegindexe (BMI)¹ jellemezhető 25–30 közötti értékkel, azaz ennyien tartoznak a túlsúlyo-

sok közé, míg további hatszázmillióan elhízottak (a BMI értékük harminc fölötti értéket vesz fel). Azt már számos kutatás alátámasztotta, hogy a kelleténél magasabb (illetve másik végletként, a kórosan alacsony) testsúly számos betegség kockázati tényezője, s a halálozási esélyeket is növeli. Az eddigi tanulmányok azonban általában egy-egy adott ország vagy földrész lakóira fókuszáltak, s így nem volt egyértelmű, hogy populációnként eltér-e az elhízás és a halálozás közötti összefüggés.

A 2013-ban elindított globális BMI-mortalitási együttműködés azt a célt tűzte ki, hogy a különböző népeiségeket standardizált módon összehasonlítva vizsgálja meg a testtömegindex és a halálozás kapcsolatát. Harminkét ország mintegy háromszáz intézetének ötszáz kutatóját vonták be abba a metaanalízisbe, amelyben négy földrész (Ázsia, Európa, Észak-Amerika, illetve Ausztrália és Új-Zéland) 239 prospektív kohorsz vizsgálatának adatait elemezték. A vizsgálatokat rendszeres irodalomkutatással azonosították, az 1970 és 2015 közötti időszakra koncentrálna, a MEDLINE, az Embase, illetve a Scopus keresők segítségével. A vizsgálatoknál fontos szempont volt, hogy legalább százezer fős kohorszokkal dolgozzanak, rendelkezésre álljanak a testmagasságra, testsúlyra, életkorra és a nemre vonatkozó adatok, a kohorszba kerülés feltétele ne valamilyen krónikus betegség megléte legyen, legalább öt évig kövessék a vizsgálatban résztvevőket, illetve a halálozás tényét is rögzítsék. Az elemzésből kizárták a szélsőségesen alacsony (<15), illetve magas (>60) testtömegindexszel rendelkezőket, illetve a 20 évnél fiatalabbakat és a 90 évnél idősebbeket. Az esetleges zavaró tényezők miatt ugyancsak kihagyták a kutatásból azokat, akik valaha dohányoztak vagy krónikus betegségük volt a vizsgálat kezdetén, illetve akiknél a követési idő nem érte el a minimális öt évet. Mindezeket figyelembe véve 189 vizsgálat 3 951 455 résztvevőjének adatait, ezen belül összeségében 385 879 halálesetet tudtak elemezni.

Az elemzéshez a testtömegindex alapján hat, illetve kilenc kategóriába sorolták a résztvevőket, és minden BMI-kategóriához veszélyhányadost (HR) számoltak. A hatkategoritás felosztás esetén a 18,5–25 kg/m², normál testtömegű csoportot használva referenciaként, mind az alultápláltak (HR = 1,47, CI: 1,39–1,55), mind a túlsúlyosak (HR = 1,11, CI: 1,10–1,11), illetve az elhízottak különböző fokozatai magasabb halálozási veszélyhányadossal voltak jellemezhetőek (az összes elhízottnál HR = 1,64, CI: 1,61–1,67, de a legsúlyosabb, harmadik fokozatú elhízás-

¹ A testtömegindex (Body Mass Index, BMI) a kilogrammban mért testsúly és a méterben mért testmagasság négyzetének hányadosa.

nál a HR már 2,71). A normál, illetve a túlsúlyos kategóriákat további alcsoportokra bontva, összesen kilenc BMI-kategóriát használva az eredmények tovább finomodtak. Ebben az esetben a 22,5–25 kg/m² BMI-csoportot használták referenciaként, s azt tapasztalták, hogy a legalacsonyabb veszélyhányados a 20–22,5 kg/m² normál testtömegű csoportot jellemezte, az ennél alacsonyabb, illetve ennél magasabb testtömeg egyaránt emelte a halálozás esélyét. A metaanalízis eredményei szerint tehát egyértelmű a kapcsolat a kívánatosnál nagyobb testtömeg és a halálozás között, s határozottan állítható, hogy már a túlsúlyosság is emeli a kockázatot, nemcsak az elhízás súlyosabb fokozatai, mint ahogy az eddigi egyedi tanulmányokból esetleg kiderülhetett. Az összefüggés valamennyi kontinens esetében szignifikáns volt, de enyhe eltérések azért mutatkoztak: az alultápláltakra és a 40 kg/m² fölötti, legsúlyosabb kategóriába tartozókra vonatkozó veszélyhányados valamivel magasabb volt Európában, mint Kelet-Ázsiában, illetve a 30–35 kg/m² kategóriában magasabb volt az európai, mint az észak-amerikai HR-érték. Valamennyi vizsgált régióban megállapítható volt, hogy fiatalabb életkorban nagyobb volt az elhízás halálozási veszélyt növelő hatása, mint az időseknél, illetve a férfiakra is magasabb HR volt jellemző a nőkhöz viszonyítva (ez utóbbi megállapítás konzisztens azzal, hogy ugyanabba a BMI-kategóriába tartozó férfiaknál magasabb a férfiak inzulinrezisztenciája, 2. típusú cukorbetegség prevalenciája). Az elhízás legenyhébb kategóriájába tartozó férfiak, figyelembe véve a rájuk jellemző magasabb korszpecifikus halálozást, mintegy háromszor akkora többlet-halálozással kell, hogy számoljanak, mint az ugyanezen testtömegindex-kategóriába tartozó nők. Mivel az elhízás prevalenciája területenként eltérő, ezért az elhízásnak tulajdonítható halálozási arány is kontinensenként változik. A becslések szerint megelőzhető lenne az idő előtti halálozás ötöde Észak-Amerikában, hatoda Ausztráliában, hetede Európában illetve huszada Ázsiában, ha azok, akik ma a túlsúlyosak/elhízottak táborát gyarapítják, valamennyien a normál testtömegűek közé tartoznának.

TÁRGYSZAVAK: elhízás, testtömegindex, halálozás, nemzetközi összehasonlítás

BOROS JULIANNA

Társadalom

109/2016

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága jóváhagyta a Fenntartható Fejlődési Célok indikátorainak kereteit

UN Statistical Commission agrees on global indicator framework

Sustainable Development Agenda. Press material. 2016. március 11.

URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/03/un-statistical-commission-endorses-global-indicator-framework/>

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának 47. plenáris ülésén egyetértés született a világszervezet 2015-ben elfogadott Fenntartható Fejlődési Céljai (SDG)¹ megvalósulásának nyomán követésére és felülvizsgálatára hivatott globális indikátorokról. A 17 cél teljesülésének követésére az erre megalakult szakértői csoport 2016 márciusában kiindulópontként 230 globális jelzőszám használatában állapodott meg. „A keretek kijelölése nem a folyamat végpontja, ellenkezőleg, ez csak a kezdet” – figyelmeztetett az ENSZ gazdasági és szociális ügyekben illetékes főtitkár-helyettese. Ennek megfelelően az indikátorok kiválasztott készlete az ismertek bővülésével, új eszközök és adatforrások feltárásával párhuzamosan az évek során kiegészítésre fog szorulni.

A kijelölt globális mutatók nem feltétlenül alkalmazandók maradéktalanul minden egyes tagállamban. A fenntartható fejlődésért az egyes országok viselik a felelősséget, amelyek az indikátorok alkalmazásában tekintettel lesznek saját adottságaikra, fejlettségi szintjükre. Mi több: elvárás, hogy a regionális és országos monitorozásra kiegészítő jelzőszámok keletkezzenek. Az indikátor-keret rendelkezésének teljesülésében alapvető követelmény, hogy javuljon az adatok dezaggregáltsága, hogy jövedelmek, nemek, életkorok, migrációs és egyéb jellemzők szerinti megbízható bontások jöjjenek létre.

Az ENSZ fenntartható fejlődést felügyelő magas szintű politikai fóruma 2016 júliusában megkezdte huszonegy ország 2030-ig terjedő program témák szerint tagolt elképzeléseinek áttekintését. Az önként jelentkező országok közt van Kína, Franciaország, Németország, Marokkó, Uganda. Elképzeléseik tüzetes vizsgálatát követően a fórum várhatóan

¹ Ismertetésük: *Nemzetközi Statisztika Figyelő*, 2015. 4. sz. 1–5. p.

további ajánlásokat és útmutatásokat fogalmaz meg, különös tekintettel az új, és a várhatóan jelentkező jelenségekre. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága a globális indikátorok keretére kidolgozott javaslatát jóváhagyásra benyújtja a világszervezet Gazdasági és Szociális Tanácsához (ECOSOC), majd a közgyűlés elé terjeszti.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlődés, SDG-indikátorok, ENSZ

HOLKA LÁSZLÓ

110/2016

A pontos és átlátható egészségügyi becslések jelentésének irányelvei – GATHER nyilatkozat

Gretchen A. Stevens et al: Guidelines for accurate and transparent health estimates reporting: the GATHER statement

The Lancet, 2016. június 28.

URL: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)30388-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(16)30388-9)

DOI: 10.1016/S0140-6736(16)30388-9

Az egészségi állapot monitorozása, a megfelelő forráselosztás alapelveinek meghatározása szükségessé teszi a populációs egészségindikátorok többszintű (globális, regionális, nemzeti, valamint állami szint alatti), idősoros használatát. A térbeli, illetve időbeli összehasonlítást azonban jelentősen megnehezíti, hogy ritkán állnak rendelkezésre adatok valamennyi vizsgálni kívánt területi egységről és időszakról, de a mérési, módszertani eltérések is bonyolítják az értelmezést. Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, WHO) 2016 májusában kiadott, a fenntartható fejlődés indikátorok monitorozásáról szóló jelentésében¹ például a harmincöt egészségindikátor több mint felénél csak az országok kevesebb, mint háromnegyedére vonatkozóan álltak rendelkezésre megfelelő adatok, négy indikátornál pedig kevesebb, mint az országok 40%-ánál. Figyelembe véve a kormányzati és nem kormányzati oldalról egyaránt növekvő igényeket az egészségindikátorok iránt, adathiány illetve alacsony adatminőség esetén egyre inkább elfogadottá vált statisztikai matematikai modellezésen alapuló becsléseket alkalmazni, hogy követhetővé váljanak az időbeli változások, valamint, hogy összehasonlíthatók legyenek a különböző területek adatai. A becslések értelmezését viszont nagyban befolyásolja, hogy milyen kiindulási adatbázis-

kat használtak, milyen módszertant alkalmaztak a számításához – elképzelhető, hogy a felhasználók nem értik a komplex modelleket. A becslések elmentmondásai akár értelmezési zavarhoz is vezethetnek: vajon az eredmények változása tényleges epidemiológiai változás következménye, vagy csupán módszertani eltérésekből fakad?

A WHO, felismerve az egészségbecslések helyes használatának és interpretációjának nehézségeit, 2014-ben munkacsoportot hívott össze a pontos és átlátható egészségügyi becslések jelentésének irányelveinek meghatározásáért; az egybegyűlt tevékenységük végső céljára utalva választottak nevet: GATHER – Guidelines for Accurate and Transparent Health Estimates Reporting. A statisztikusokból, folyóirat-szerkesztőkből, az akadémiai szféra szereplőiből és a WHO képviselőiből álló GATHER-csoport áttekintette a már létező, hasonló tematikájú iránymutatásokat, majd összeállított egy átfogó listát, amelyet a tágabb szakmai közösség elé bocsátott véleményezésre.

A végső lista egy tizennyolc elemből álló jegyzék, amely a legjobb gyakorlatokat tartalmazza a globális egészségbecslések jelentésére vonatkozóan. Hatóköre szerint valamennyi olyan tanulmányra alkalmazható, amely többféle adatforrást szintetizálva kvantitatív leírást ad populációs szintű, az egészségi állapotra és az egészségmagatartásra vonatkozó indikátorokról (az egészséget befolyásoló tényezők közül az ellátórendszer lefedettségére, az egészségügyi ellátórendszer jellemzőire, illetve a makroszintű társadalmi-gazdasági háttértényezőkre vonatkozó indikátorok kívül ezek a GATHER fókuszán).

A lista a lehető legszélesebb célközönség igényeit igyekszik kielégíteni, tehát a különböző szintű statisztikai elemzési ismeretekkel rendelkező döntéshozók, népegészségügyi szakértők, civilszervezetek képviselői számára éppúgy hasznos eszköz, mint a kutatók számára.

A GATHER-listának való megfelelés mértéke nem egy adott tanulmány minőségét megítélni hivatott indikátor, hanem ahhoz járul hozzá, hogy a legfontosabb háttérinformációk rendelkezésre bocsátásával a kutatók értékelni tudják a tanulmányt, illetve a döntéshozók megfelelően tudják használni az eredményeket.

A tizennyolc elemből álló lista négy alcsoportra oszlik: 1. célok és finanszírozás (2 elem) 2. felhasznált adatok (6 elem) 3. elemzési módszer (6 elem) 4. eredmények és megbeszélés (4 elem).

¹ World Health Statistics 2016: Monitoring Health for the SDGs. Geneva: World Health Organization, 2016

A munkacsoport ajánlása szerint a felhasznált adatbázisokat, illetve az elemzési programfájlokat is érdemes lenne elérhetővé tenni online a többi kutató számára – ez növelné az átláthatóságot, és könnyebb lenne reprodukálni az eredményeket. Ugyanakkor, ha egy harmadik fél az adatok tulajdonosa, akkor természetesen ez nem elvárható.

A GATHER-listával kapcsolatos háttérinformációk, a lista egyes elemeinek részletes magyarázata megtalálható a <http://gather-statement.org> honlapon. A fejlesztő munkacsoport ugyanakkor nem tartja befejezettnek a munkát, hanem a felhasználók folyamatos visszacsatolásai alapján rugalmasan szeretnék továbbfejleszteni a listát a jövőben.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlődés, SDG-indikátorok, ENSZ

BOROS JULIANNA

111/2016

Testedzés vagy kikapcsolódás a munkából: a fizikai erőnlét és a szabadidős sporttevékenységek megtérülése a munkaerőpiacon

Dan-Olof Rooth: Work out or out of work. The labor market return to physical fitness and leisure sport activities

IZA Discussion Paper, 2010. 4684. sz. 1–46. p.

URL: <http://ftp.iza.org/dp4684.pdf>

A tanulmány azt az összefüggést vizsgálja, hogy mennyiben számít a rendszeres sport a munkavállalók elhelyezkedési esélyei, valamint keresete szempontjából, továbbá milyen pozitív hatása lehet az aktív sportnak a munkavégzés eredményességére. A kutatás adminisztratív adatforrások alapján készült elemzésen, valamint terepi vizsgálatokon alapul. A szerző a botanikus Carl Linnaeus nevét viselő svéd állami egyetem (Linnéuniversitetet) munkatársa, tanulmányát a részben virtuális térben tevékenykedő bonni székhelyű, nonprofit Munkaügyi Kutatóintézet (IZA) jelentette meg.

Általánosan elfogadott elmélet szerint a keresetet, illetve annak mértékét alapvetően a humán tőke, az egyéni képességek határozzák meg. A közgazdászok általában az iskolai végzettséget és a szellemi képességeket tekintik meghatározónak, míg a legújabb kutatások eredményei szerint a nem-kognitív pszichológiai jellemvonások (személyiség, önfegyelem) legalább annyira fontos összetevői a jövedelmi egyenletnek. Tehát fokozódó figyelem irányul a nem-kognitív fizikai adottságokra, amelyek befolyá-

solthatják a termelékenységet. A jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése érdekében fontos feltárni az összes olyan tényezőt (az egyéni készségek közül), amelyek befolyásolhatják az egyének keresetét. A tanulmány a fizikai erőnlét vonatkozásában vizsgálja az elhelyezkedési esélyeket, valamint a jövedelmi adatokat. Az empirikus kutatás arra kereste a választ, hogy mennyiben befolyásolja a meghirdetett állások kapcsán a visszahívás esélyét, ha az állásra jelentkező munkavállaló feltünteteti önéletrajzában a rendszeres sporttevékenységet, továbbá van-e különbség arra vonatkozólag, hogy pontosan milyen sporttal foglalkozik, és milyen intenzitással. Ez a kérdés legalább annyira fontos kutatási téma, mint az, hogy van-e hozzáadott értéke a jó fizikai állapotnak.

Munkaerőpiaci szempontból tehát releváns tényező lehet a fizikai állapot vizsgálata, hiszen a rossz egészségi állapot rosszabb munkaerőpiaci teljesítménnyel járhat. Több kutató elemzi tanulmányában a rendszeres sportnak a munkaerőpiacon gyakorolt pozitív hatását, valamint próbálja megbecsülni ennek mértékét is.

Számos tanulmány vizsgálta már a kapcsolatot a közép- és felsőoktatás során végzett sporttevékenységek, illetve a későbbi fizetések alakulása között. Az egyetlen tanulmány, amely a sportolás szintjét is figyelembe vette, Michael Lechneré volt, aki elsősorban arra kereste a választ, vajon aki fizikailag aktívabb életet él, magasabb keresettel rendelkezik-e.¹ Lechner vizsgálatai három összefüggésre világítottak rá: aki többet sportol, jobb egészségi állapotban van, ennek köszönhetően jobban tűri a hosszú munkanapokat, magasabb intenzitással dolgozik, és az év során kevesebb napot tölt betegséggel. Továbbá akik sportolnak, nagyobb kapcsolati hálóval rendelkeznek, ami az elhelyezkedés szempontjából kulcsfontosságú lehet. A megfigyelések szerint ez elsősorban azoknál jellemzőbb, akik valamilyen csapatsportágot űznek. Azt azonban nagyon nehezen lehet mérni, hogy mekkora az a pozitív hatás, amelyet az aktív sport gyakorol a munkavégzésre, hiszen ez nagyban függ attól, hogy pontosan milyen sportot (egyéni vagy csapatsport) és milyen intenzitással űz a munkavállaló.

Rooth elemzése olyan adatsorokon alapult, amelyek a svéd statisztikai hivatal, valamint a kormányzat adminisztratív adatbázisára épültek. A vizsgált sokaság az 1999-ben Svédországban élő és 1984

¹ Michael Lechner német közgazdász; 2009-ben publikált kutatásában nem adminisztratív forrásból származó adatokkal dolgozott, hanem kérdőíves, önbevalláson alapuló felvétel válaszaival.

és 1997 között katonai szolgálatra besorozott férfiak voltak, akikről 2003-ban a vizsgált változók teljes körűen rendelkezésre álltak. Az alapmintába így összesen 468 ezer fő került, közülük 96%-nak volt (pozitív) éves kereseti adata a vizsgált évben.

A vizsgálat az adatelemzésen túl egy másik, terepi módszert is alkalmazott, amelynek lényege, hogy a kutatók meghirdetett álláslehetőségekre fiktív jelentkezéseket küldtek úgy, hogy a jelentkezések között csak egy-egy különbség volt: egyes jelentkezésnél nem szerepeltettek sportolásra vonatkozó információt, a másikonál igen, vagy feltüntették, hogy egyéni vagy csapatsportot űz-e az illető; kitértek arra is, hogy a „jelentkező” kikapcsolódási vagy versenyzés céljából végez-e sporttevékenységet. Ennél a kísérletnél az egyes jellemzők esetében a visszahívás valószínűségét próbálták számszerűsíteni. Az eredmények értékelésénél további szempontként figyelembe vették a nemi és etnikai dimenziókat is.

A vizsgálat azt derítette ki, hogy a szabadidős sporttevékenység megjelölése a színlelt jelentkezőknél 2%-kal nagyobb visszahívási arányt eredményezett. Ebből arra lehet következtetni, hogy a munkáltatók figyelembe veszik az egészségi állapotot és a fizikai erőnlétet; hisznek abban, hogy ez javíthatja a termelékenységet. A keresetek kapcsán megállapítható, hogy az erőnlét által okozott keresetnövekedés átlagosan legalább 4% – ez hasonló a plusz egy év iskolai végzettség által okozott keresetnövekményhez.

A fizikai erőnlétre és a felnőttkori keresetekre vonatkozó, adminisztratív forrásokból származó adatok elemzése azt mutatja, hogy a sport és a nem-kognitív készségek nagyban összefüggnek, és kétharmados mértékben magyarázzák a sportolás és a keresetek közötti összefüggést. Ha valaki szabadidő sportokat végez, az a munkáltató számára is jelzi, hogy az illető szociális készségei fejlettebbek. Nem véletlen, hogy a terepi tapasztalatok alapján a közkedvelt csapatsportokat (labdarúgás, golf, tenisz) a munkáltatók magasabbra értékelik, mint a legtöbb erőnléti sportot (futást, kocogást vagy úszást). Ez az eltérés inkább a szellemi tevékenységet végzők esetében jellemzőbb, míg azoknál, akik nagyobb fizikai megterheléssel járó munkát végeznek, a sportágak közti különbség nem jelenik meg, de az egészség és a termelékenység szempontjából szintén előtérbe kerül. A nemek kapcsán érezhető különbség volt, hogy a férfiak esetében vették inkább figyelembe a sporttevékenység megjelölését, míg a nőknél kevésbé, az etnikai dimenzió kapcsán pedig nem mutatható ki egyértelmű összefüggés. A

terepi vizsgálatok kapcsán fontos leszögezni, hogy ez egyedi, előzmények nélküli vizsgálat volt, amely számos irányban továbbfejleszthető. Tanulságos lenne vizsgálni, befolyásolja-e az eredményeket a munkáltató (interjúztató) neme, továbbá, hogy a munkavállaló sporttevékenysége által előidézett keresetnövekedésben mekkora szerepet játszik ez a tényező. Végül további kutatási kérdésként merülhet fel, hogy befolyásoló tényezőnek számít-e, hogy a munkáltató milyen sportokat részesít előnyben, milyen sportágat űz szabadidejében.

TÁRGYSZAVAK: szabadidősport, munkaerőpiac, kereset

SZUROMI ORSOLYA

112/2016

A 18–24 évesek főbb bevételi forrásai – a fiatalok bevételi forrásait vizsgáló felmérés első eredményei

Laura Castell – Mickaël Portela – Raphaëlle Rivalin: Les principales ressources des 18–24 ans. Premiers résultats de l'enquête sur les ressources des jeunes *Insee Première*, 2016. 1603. sz.

URL: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=0&ref_id=ip1603#figure1

A szülők anyagi segítsége jelentősen megkönnyítette a 18–24 éves francia fiatalok életét – derül ki az INSEE, a Nemzeti Statisztikai és Gazdasági Tudományok Intézetének felméréséből: 2014 utolsó negyedében 70%-uk részesült rendszeres pénzügyi támogatásban. A felvétel idején a korosztályba tartozók 57%-a élt állandó jelleggel a szüleinél, ami Európában alacsony aránynak mondható. Egynegyedük saját lakásában lakik, egyötödük pedig „kétlaki”: szüleinél is, és máshol is van hajléka. A szülőkkel lakók helyzete gazdasági aktivitásuk függvénye: az önállósultak 36%-ának van munkahelye; a „kétlakóság” többnyire a tanulmányaikat folytatónál fordul elő a leggyakrabban. Akik a szüleiknél maradtak, azoknak a kétharmada vagy munkanélküli, vagy az oktatási rendszerből frissen kikerült fiatal.

A fiatalok függetlenné válásával nem szűnik meg a szülők részükre nyújtott támogatása, leggyakoribb a közlekedési költségeikhez való hozzájárulás, míg az összeget illetően a legtetemesebb a lakhatási és az ételmezési költségeik kiegészítése. Leggyakrabban a tanulmányaikat folytató fiatalok kapnak támogatást, 90%-uk részesül rendszeres juttatásokban. Összege havonta átlagosan háromszáz

euró, ám ezen belül, ha külön élnek, úgy átlagosan felszökik havi 510 euróra, szemben az otthon maradtaknak adott 160 euróval. A diákok támogatásának mértéke egyértelműen szülei társadalmi helyzetének függvénye. Mutatja ezt, hogy az alkalmazottak és a szellemi szabadfoglalkozásúak gyermekei két és félszer akkora összegű támogatásra számíthatnak, mint a munkáscsaládokból kikerülő társaik. A támogatások nem korlátozódnak a közvetlen pénzügyi segítségre: a fiatalok 46%-a kapcsolódik a szülei által fizetett kiegészítő betegbiztosítási (*complémentaire santé*) megoldásokhoz; 20%-uk szülei kötelező gépjárműbiztosítási szerződésének részese. A rendszeres támogatásokat gyakorta kiegészítik nagyobb összegű hozzájárulások: a diákok fele kap pénzt a beiratkozáshoz; az év folyamán ugyancsak minden második fiatal jut „ruhapénzhez”; 26%-nál számukra fontos fogyasztási cikkek beszerzésének költségeit egészítik ki szülei; 18% külföldi utazásának finanszírozásában számíthat felmenőire. A jogosítvány megszerzését túlnyomórészt a szülők pénztárcája bánja (a fiatalok 84%-a esetében), s a gépkocsival rendelkezők 64%-a sem önerőből vásárolta a járművet. A felmérés időpontjában a fiatal felnőttek 42%-a dolgozott a megkérdezést megelőző héten; ebből származó jövedelmük havonta átlagosan 1060 euróra rúgott. Tanulmányaik mellett diákmunkát végzett az érintettek egynegyede, részben leendő szakmájukhoz kötődő munkakörökben (amely a férfiaknál volt gyakoribb).

TÁRGYSZAVAK: fiatal felnőttek, szülői támogatás, diákmunka

HOLKA LÁSZLÓ

113/2016

Az időskori gazdasági aktivitás Oroszországban – a világtrend nyomában?

Ю.В. Сони́на: Экономическая активность людей пожилого возраста в России: вслед за мировым трендом?

Вопросы статистики, 2015. 5. sz. 48–56. p.

Bár a népesség öregedésének ténye a világon sehol sem kérdéses, kérdésként teszi fel a jelenség megnyilvánulásait Oroszországban az 55–72 esztendősek gazdasági aktivitását vizsgáló tanulmány közzéadás szerzője. Az oroszországi statisztikai hivatal (Roszstat) 2030-ig előretekintő demográfiai előrejelzéséből kiindulva előrebocsátja, hogy miközben várhatóan az ország lakosságának lélekszáma válto-

zatlan marad, a munkaképes korú népesség évente 0,6%-kal csökkenni fog. Következésképpen másfél évtized múlva a munkában állók és a nyugdíjasok száma ugyanannyi lesz, majd az utóbbiak aránya fokozatosan növekszik. A folyamat már ma felveti a nyugdíjrendszer fenntarthatóságának, a munkaerő pótlásának dilemmáját – és világos, hogy a kieső munkaerő helyettesítésének egyik útja a nyugdíjasok szerepvállalása lehet. Gazdasági aktivitásuk fokozódása már az ezredforduló óta megfigyelhető Oroszországban, a tanulmány tehát a folyamat további menetének lehetséges alakulását veszi szemügyre, kiegészítve a fejlett országokban bekövetkezett fejlemények áttekintésével.

Az elmúlt évtizedekben az oroszországi munkaerőpiac követte a népesség korcsoportjainak változásait, a szerző számításai szerint 60%-ig erre vezethető vissza a gazdaságilag aktívak két-három esztendőss „öregedése” – amennyiben 1995-től állandónak vesszük a folyamatokat. Ehhez járul, hogy a 24 éven aluliak gazdasági aktivitásának szintje 1995 és 2012 között 25,3-ról 9,3%-ra csökkent a felsőfokú oktatás térnyerése miatt (amelyet felerősített a kilencvenes évek megélhetési kényszereinek oldódása). Az oroszországi helyzet sajátossága, hogy a kieső fiatalok pótlása nem egyenletesen történt a munkaerőpiacon szereplő többi korcsoportból, hanem főleg a nyugdíj előtt állók és a nyugdíjasok arányának növekedésével ment végbe. A jelzett időszakban az 50–54 év közöttiek aránya 78-ról 86,3%-ra emelkedett, az 55–59 évesek körében 48,8-ról 63,7%-ra, a 60 év felettieké 11,4-ről 21,1%-ra, miközben a 25–44 év közötti korcsoportok megfelelő arányai változatlanok maradtak. Eltérően alakult a két nem között a nyugdíj előtti éveikben járók és nyugdíjasok gazdasági aktivitásában megfigyelt élénkülés: a nőknél jelentékenyebbnek bizonyult.

A nemzetközi kitekintés arra utal, hogy a jelenség nem korlátozódott Oroszországra. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) legfejlettebb tagállamainak (Svédország, Norvégia, Egyesült Államok) munkavégzési gyakorlatában az időskori aktivitás idővel ott is kiütközött, ahol kezdetben nem volt jelentékeny (Kanada, Nagy-Britannia, Németország, Hollandia). A nyugdíjasok munkavállalása ezekben az országokban is kiemelkedően megugrott a nők körében. Bár a folyamat eltérő időben kezdődött, és másképpen zajlott le, a háttérben mindenhol a népesség öregedése, a nők gazdasági aktivitásának fokozódása húzóerő. A kormányzati intézkedések az 1970-es években

még az idő előtti nyugdíjazást igyekeztek serkenteni, addig két évtizeddel később a minél későbbi nyugállományba vonulást ösztönözték – még az előbbi megoldástól elzárkózó Japán is arra kényszerült, hogy intézkedéseket hozzon az érintettek minél későbbi kivonulására a munkaerőpiacról. Emellett a nyugdíjra érettek egyre kevésbé hajlandóak azonnal felfüggeszteni az aktivitást: a nyugdíjazottak körében megnőtt az önfoglalkoztatók aránya: Kanadában a 65 évnél idősebbek részesedése eléri a 40%-ot (miközben a 25–54 éves korosztály tagjainál mindössze 14%, és gyakori a részmunkaidős foglalkoztatás). Nagy-Britanniában hasonlóképpen: a 65 évnél idősebbek 32%-a önfoglalkoztató (a nyugdíjkorhatár alattiaknál 13%). A nyugdíj mellett dolgozók körében a felsőfokú végzettség a jellemző.

Ezekről eltérő folyamatok jellemzik a fejlődő országokat. Kínában a nyugdíjrendszer nem terjed ki a vidéki lakosokra, így nagyok a különbségek a városiakok és a falusi népesség között: az agrárnépesség számára az időskori ellátás jelentősége csekély. Földrészek szerint haladva a Nemzetközi Valutaalap (IMF), valamint a nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján megállapítható, hogy a 65 évnél idősebb aktív férfiak aránya Ázsiában 33, Dél-Amerikában 45, Észak-Amerikában 21, Európában 9%, míg Afrikában eléri az 53%-ot: a különbségek a nyugdíjrendszerek fejlettségével függenek össze. Összegzésként a szerző megállapítja, hogy Oroszország a fejlett országokban kibontakozott folyamatokat követi, becslései szerint az időskorúaknál a nők aktivitási aránya a jelenlegi 23-ról 35–40%-ra, a férfiaké 35-ről 50–55%-ra emelkedhet. Vagyis a gazdaságilag aktív népesség öregedése nem válik a gazdasági növekedés gátjává.

TÁRGYSZAVAK: gazdasági aktivitás, demográfiai folyamatok, öregedés, Oroszország

HOLKA LÁSZLÓ

114/2016

Önfoglalkoztatás az Egyesült Államokban

Steven F. Hipple – Laurel A. Hammond: Self-employment in the US

Bureau of Labor Statistics, 2016. március

URL: <http://www.bls.gov/spotlight/2016/self-employment-in-the-united-states/home.htm>

Tömör szöveges ismertetések és grafikus megjelenítések ötvözésével az Egyesült Államok Munkaügyi Minisztériumának Munkaügy-statisztikai Irodája

(BLS) tizenöt fejezetből álló összefoglalót tett közzé az önfoglalkoztatás helyzetéről 2015-ben. A beszámoló demográfiai és társadalmi-gazdasági jellemzők alapján tárgyalja az önfoglalkoztatást. Előjáróban a szerzőpáros megállapítja, hogy az önfoglalkoztatás megfigyelése az 1940-es évek óta végzett, folyamatos lakossági felvételt fedő, a hatvanezer fő havi kikérdezésén alapuló Current Population Survey adataira támaszkodik, s hogy az érintettek vonatkozó becslések 1967 óta csak a társasági formát nem választó önfoglalkoztatottakra terjednek ki (ám a továbbiakban kitér azokra is, akik adózási és egyéb megfontolások miatt inkább választották a társasági bejegyzést). A kétféle csoportba sorolható önfoglalkoztatottak teljes száma 2015-ben tizenötmillió volt, ami a munkaerő 10,1%-a. Közülük a társasági bejegyzéssel nem rendelkezők száma 9,5 millió fő volt.

A foglalkoztatottak számán belül az önfoglalkoztatók aránya az utóbbi két évtizedben csökkenő tendenciát mutatott: 1994-ben részesedésük még 12,1%-ra rúgott. A jelenség mögött részben a mezőgazdaságban aktív népesség számának általános csökkenése húzódott meg – az agráriumban dolgozók jelentős része ugyanis önfoglalkoztatott. Ugyanakkor a jelenség összefügg a kisebb farmok számának csökkenésével is. Az önfoglalkoztatottak földrajzi megoszlása a keleti államok túlsúlyáról árulkodik; életkor szerint csoportosítva megállapítható, hogy rátájuk messze a 65 évesek és idősebbek körében a legmagasabb (15,5%-os), és szinte elhanyagolható a 16–24 éves, legfiatalabbak korosztálynál (1,9%). A férfiak túlsúlya 2015-ben is érvényesült, míg az iskolai végzettség szerinti megoszlásuk többnyire egyenletesnek tűnt. A fehér foglalkoztatottak körében az önfoglalkoztatottak aránya jóval meghaladta a feketét/afro-amerikai népességét és a spanyol ajkúakét, viszont a külföldön születettek nagyobb valószínűséggel válnak önfoglalkoztatókká, mint az Egyesült Államokban születettek. Az önfoglalkoztatás a szakmák jelentékeny részében előfordul. Aránya 2015-ben az építésben és a kitermelésben¹ volt a legtekintélyesebb (14,8%), amelyet a menedzsment, üzlet, pénzügy szakmái követtek (9,7%).

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatottság, önfoglalkoztatás, Amerikai Egyesült Államok

HOLKA LÁSZLÓ

¹ Tág fogalom, a föld méhéből nyert anyagok (kőolaj, szén) kitermelése éppúgy beletartozik, mint az óceánok mélyének feltárása; felöleli a bányák körüli szolgáltatások széles körét.

115/2016

Az EU startup vállalkozásainak fejlődési tendenciái

Manuela Tvaronavičienė: Start-ups across the EU: if particular tendencies could be traced
Entrepreneurship and Sustainability, 2016. 3. sz. 290–298. p.

URL: [http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2016.3.3\(6\)](http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2016.3.3(6))

DOI: [10.9770/jesi.2016.3.3\(6\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2016.3.3(6))

A startup fogalmi meghatározása szerint az induló ötlet birtokában létrehozható a termék, szolgáltatás új kiviteli formája, amely esélyt teremthet a feltételezett kereslet kielégítésére, meghatározza a szükséges (nem feltétlenül elérhető) erőforrásokat, azok megszerzési módját. A szerző az európai induló vállalkozások „profiljának” statisztikai értékelésére alkalmas metrikát javasol, felhasználva a kiadott mutatósorozatokat a sikeresség (például a túlélő évek) tényezőinek jellemzésére a különböző fejlettségű gazdasági és társadalmi környezetben. Nehezíti a vizsgálatot, hogy az európai adatsorozatok szórványosak, bizonyos mutatók évente megjelennek, de a kis- és közepes vállalkozások (KKV) több jellemzőjét esetenként publikálják, eltérő időszakokra és tartalommal.

A nem pénzügyi vállalatok összes számában 99,8% a mikro-,¹ a kis- és közepes vállalatok aránya az EU 28 tagállamában. A szektor 2012. évi hozzáadott értékében az ilyen 22,3 millió cégnek átlagosan 57,5% a részesedése. A vizsgált mikro-, kis- és közepes vállalatok 2012. évi aránya az EU28 nem pénzügyi vállalatai foglalkoztatottjainak számában 67,1%; nemzetgazdasági ágak szerint a kiskereskedelemben 23,4, a feldolgozóiparban 17,8, az építőiparban 11,1 millió az ilyen cégek munkahelyeinek száma. Az említett három nemzetgazdasági ág ágazatainak részesedése az összes mikro-, kis- és közepes nem pénzügyi vállalat foglalkoztatottjainak 2012. évi számában 58,2%. A szerző példaként olyan ágazatokat emel ki, amelyben a tíz főnél kevesebbet foglalkoztató cégek (*micro enterprises*) munkahelyeinek

¹ A mikro-vállalat kategóriába a tíz főnél kevesebbet foglalkoztató cégek tartoznak, a számarányuk 2012-ben 92,7% az EU28 nem pénzügyi vállalat szektorában, a hozzáadott értékből azonban mintegy 20%-uk részesedik. Az adatok forrása *Business demography statistics*, Eurostat. Elérhető: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/entrepreneurship/business-demography>

száma a legnagyobb, ilyen a számítógépek és háztartási cikkek javítása. A nagyvállalatok termelékenyebben működnek, ott nagyobb az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték, mint a vizsgált KKV esetén, különösen a feldolgozóiparban, az informatika és kommunikáció szolgáltató ágazataiban.

A tárgyévben induló (startup) vállalatok részesedése (*birth rate*) az 1. ábra szerint alakult a létszám kategóriái szerint a belga, a bolgár, a német, az észt, a lett és a litván mikrovállalatok 2014. évi számában a megfigyelt ágakban (ipar, építőipar és gazdasági szolgáltatások).

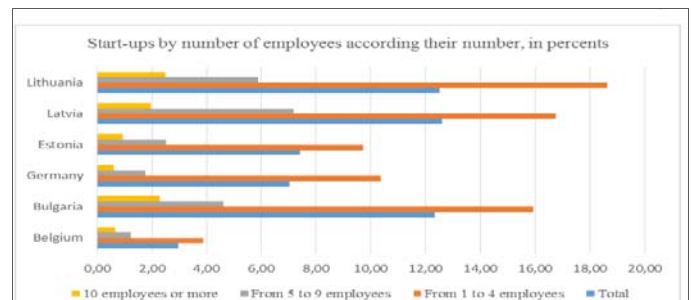


Fig. 1. Birth rate: number of enterprise births in the reference period (t) divided by the number of enterprises active in t-1 industry, construction and services except insurance activities of holding companies

1. ábra: A tárgyévben induló (startup) vállalatok száma a dolgozók száma szerint százalékban

Az alapítást követő harmadik évben (2014-ben) még működő mikrovállalatok aránya (*survival rate*) a 2. ábra szerint alakult a létszám kategóriái szerint a cseh, az észt, a spanyol, az olasz, a lett, a litván, a luxemburgi, a magyar, az osztrák, a portugál, a román és a szlovén gazdaság nem pénzügyi vállalat szektorában.

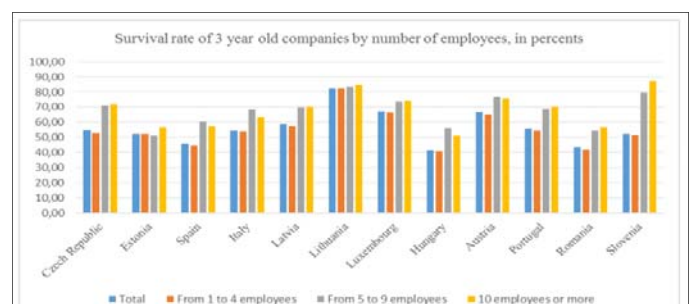


Fig. 2. Survival rate 3: number of enterprises in the reference period (t) newly born in t-3 having survived to t divided by the number of enterprise births in t-3

2. ábra: Az alapítást követő harmadik évben még működő mikrovállalatok aránya a dolgozók száma szerint százalékban

A nemzetközi összehasonlítás alapján igazolható, hogy a start up cég piacra lépésének kisebb az esélye a fejlettebb európai országokban, ahol viszonylag erős a piaci verseny és magasabb a cég indításának határkölsége. A vizsgált európai országokra általában jellemző, hogy a tárgyévben induló vállalkozások számában a legfeljebb négyfős cégek aránya a legnagyobb, ez a tendencia kevésbé függ a

fejlettségi szinttől. Az egy–négyfős mikrovállalatok túlélési aránya (a harmadik évben még működőket tekintve) kisebb, mint a legalább tízfős KKV körben, ez a tendencia egyaránt jellemző a vizsgált tizenkét európai országra.

Az alapító, irányító életkora, valamint iskolai végzettségének kiegészítő adatai révén az analitikus hierarchikus eljárás (*Analytic Hierarchy Process – AHP*), alkalmazható az európai start up vállalkozások közös tendenciáinak megállapítására.

A vállalkozás alapítója, irányítója életkorának adatait a bolgár, a cseh, a dán, az észt, a francia, az olasz, a lett, a litván, a luxemburgi, az osztrák, a portugál, a szlovén, a szlovák és a svéd felmérések alapján tartalmazza a 3. ábra. A kezdő vállalkozás vezetőinek leggyakoribb korcsoportja a negyvenéves vagy idősebb az Európai Unió említett országaiban. Ennek fő oka feltételezhetően a nagyobb szakmai felkészültségük és tapasztalatuk.

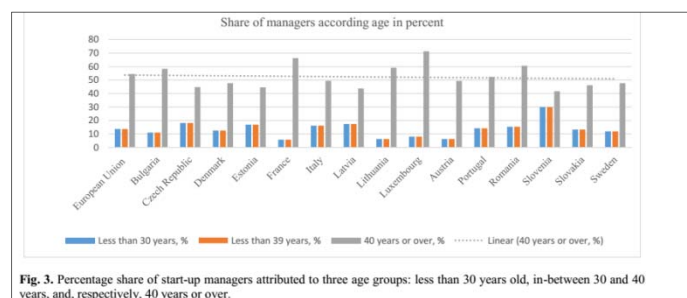


Fig. 3. Percentage share of start-up managers attributed to three age groups: less than 30 years old, in-between 30 and 40 years, and, respectively, 40 years or over.

3. ábra: A vállalkozás irányítói életkor szerint százalékban

A kiegészítő vizsgálatokkal megállapítható, hogy ahol a vállalkozó képzettsége magasabb, ott jobb az induló cég piaci teljesítménye és nagyobbak a túlélés esélyei is. A cikk következő táblázata a start up vállalkozás alapítójának, irányítójának (mintegy kétszáz ezer személy) képzettségi szintjét az ISCED1997 osztályozás szerint hasonlítja össze megfigyelt országokban, a 2011-ig frissített szórványos hivatalos adatokkal.

GEO/ISCED97	All ISCED 1997 levels	Primary and lower secondary education (levels 1 and 2)	Primary and lower secondary education (levels 1 and 2) < %	Upper secondary education (level 3)	Upper secondary education (level 3), %	Post-secondary non-tertiary education (level 4)	Post-secondary non-tertiary education (level 4), %	First and second stage of tertiary education (levels 5 and 6)	First and second stage of tertiary education (levels 5 and 6), %
European Union	202 048	37 689	19	55 794	28	65 545	32	43 019	21
Bulgaria	25 918	481	2	8 943	35	4 400	17	12 094	47
Czech Republic	18 362	998	5	9 397	51	2 294	12	5 673	31
Denmark	7 433	1 660	22	1 543	21	1 248	17	2 982	40
Estonia	2 582	62	2	400	15	548	21	1 572	61
Italy	37 449	13 340	36	18 403	49	722	2	4 984	13
Latvia	7 939	139	2	2 972	37	844	11	3 984	50
Lithuania	7 704	67	1	947	12	1 531	20	5 159	67
Luxembourg	2 871	1 564	54	432	15	441	15	434	15
Austria	15 088	602	4	4 476	30	4 241	28	5 768	38
Portugal	49 319	26 173	53	11 574	23	2 993	6	8 580	17
Romania	71 054	16 356	23	4 576	6	49 156	69	966	1
Slovenia	2 168	94	4	807	37	578	27	689	32
Slovakia	10 249	1 539	15	4 877	48	351	3	3 482	34
Sweden	5 920	1 082	18	2 200	37	1 161	20	1 477	25

Source: Eurostat, last update year 2011 (retrieved in year 2016)

4. ábra: Az alapító által vezetett vállalatok az alapítók iskolai végzettsége szerint

TÁRGYSZAVAK: startup, analitikus hierarchikus eljárás, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

116/2016 Franciaországi szoftverfejlesztő kis- és közepes vállalatok aktív nemzetközi tevékenysége

Maurício Floriano Galimberti – Raul Sidnei Wazlawick: Active Internationalization of small and medium. Sized software enterprises. Cases of French software companies

Journal of Technology Management & Innovation, 2015. 4. sz. 99–108. p.

URL: <https://www.jotmi.org/index.php/GT/issue/download/vol10-issue4/2>

Kezdetben a programozók keveset törődtek a szellemi termékeik piaci vagy gazdasági összefüggéseivel, a szoftverek előállításának laza szervezeti kereteit alakították ki. Napjainkban olyan útmutatók jelentek meg (*Guide to the Software Engineering Body of Knowledge – SWEBOK v3.0*), amelyek ezt a fontos gazdasági tevékenységet új szemlélettel kezelik.

Az elemzés lényegében a szoftverfejlesztés, valamint a kibocsátott programtermékek adataira alapozott. A szoftvertermék előállítását az ágazatokban sok kis- és közepes vállalat (KKV) végzi és piaci bevételükben viszonylag nagyarányú a hozzáadott érték. Az ilyen KKV-k megrendelése a hazai és a nemzetközi piacon sok tényezőtől függenek. A cég fenntartható hosszabb idejű működése elsősorban az innovációra, a nemzetközi piac ismeretére, valamint a vállalkozás hatékony irányítására alapozható.

A szerzők a piacképes szoftver kínálati moduljait (*Software Product Lines – SPL*) vizsgálják. Ezek a modulok létező és viszonylag egységes piaci szegmensek igényét elégíthetik ki. Előnyös olyan stratégiai projekt, amely révén a létrehozott szoftver ismételt hasznosítása, reprodukálása valósítható meg a szellemi tulajdonjog védelmével.

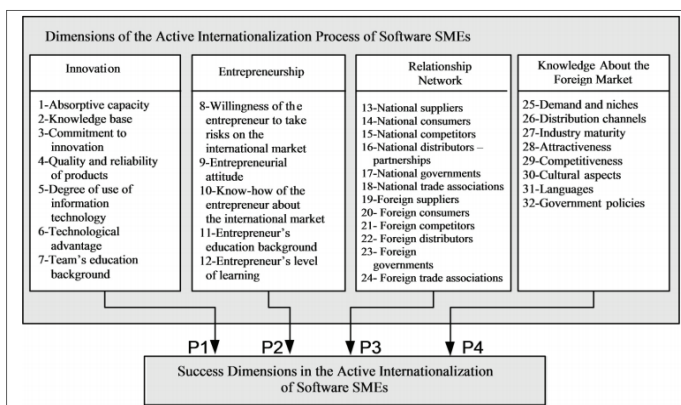
A 2013 végén kiadott szakmai útmutató (SWEBOK) tartalmazza a szoftverfejlesztés gazdasági hátterét mint a tizenöt tématerület (*Knowledge Areas – KA*) egyikét. Elemzik a szoftvertermék gazdasági élettartamát (*software product life cycle – SPLC*), amely az egymáshoz kapcsolódó tevékenységek alapján mérhető. A teljes gazdasági élettartam része az új termék, szolgáltatás és változatainak meghatározása, kialakítása, majd a működtetés, karbantartás időtar-

tama és végül a használatból kivonás tevékenysége. Az élettartamot években mérik a piaci megjelenéstől, amíg igény van a szoftver felhasználására.

A gazdasági élettartam éveiben új érték jön létre a teljesített működtető, karbantartó szolgáltatások eredményeként. Értékesítési árbevétel érhető el részben belföldön, részben a nemzetközi piacon. A nemzetközi elemzések főként a fejlett országok ilyen szolgáltatásaira vonatkoznak, megkülönböztetve a szoftvert termelő („aktív”) és felhasználó („passzív”) oldalt.

A világ országainak szoftverfelhasználása dinamikus bővül, a 2006. évi felmérés szerint a legnagyobb piac az Amerikai Egyesült Államoké (évi 112,3 milliárd USD). Az európai szoftverfelhasználás 2008. évi értékében (91,5 milliárd USD) a legnagyobb a német (29,8%), a brit (29,8%) és a francia (15,8%) piac részesedése, ez a három ország a piac 66,4%-át képviseli.

A KKV akkor lehet sikeres a szoftverek nemzetközi piacain, ha képes versenyképesen kombinálni az ábrán felsorolt termelési tényezőket:



5. ábra: A szoftverek sikeres nemzetközi piacra kerülésének termelési tényezői

- Az egyik tényezőcsoport az *innováció*, ide sorolható az ismeretek alapja, a meghonosítás képessége, az alkalmazható innovációs technika, a termékek minősége, megbízhatósága, az informatikai technológiák alkalmazásának szintje, a termék technológiai előnye, az alkotók egyéni felkészültsége.
- Egy másik tényezőcsoport a *vállalkozási képesség*, ide sorolható a cég hajlandósága a nemzetközi piac kockázatainak viselésére, az egyéni attitűd, a külföldi vállalkozáshoz felhasználható ismeretanyag, a képzettség szintje és a tanulási készség.
- A *hálózatok kialakítása* az előbbieknél kisebb hatású a szoftverek kapcsán, mind belföldön, mind a célországokban; ide sorolható terméket

kibocsátó és felhasználó, a versenytárs, a kereskedelmi csatorna, valamint korábban létrejött hálózata, a partnerek kapcsolata egymással és a kormányzattal, szakmai szövetségekkel.

- Fontos tényezőcsoport a *külföldi piacok ismerete* a KKV műveleteihez, ide sorolható a kereslet, a piaci rés, a termék célba juttatása és elosztása, az ágazat és fő termékeinek érettsége, a termék, szolgáltatás vonzereje, versenyképessége, a célország nyelve és kultúrája, szakpolitikai jellemzői.

A kutatók a francia szoftverfejlesztő KKV-k köréből választottak mintát, azok 55, 59, illetve 25 alkalmazottat foglalkoztattak, az éves árbevételük 5, 9, illetve 2,7 millió EUR. A minta cégeinek külföldi értékesítési aránya időben változott: mintegy 45–50%, (2000-től), 5% (2004-től), illetve 10% (1987-től), a kereslet alakulásától függően. Vannak olyan globális láncok, amelyek kezdettől jelen vannak a külföldi piacokon (*Born Global*)

A szerzők a mintába választott franciaországi KKV-k teljesítményei alapján minősítik, hogy a szoftveres vállalkozások nemzetközivé válása milyen mértékű az itt bemutatott vizsgálati szempontok szerint, négy intenzitási kategóriával (nem lényeges, kis, közepes és nagy jelentőségű).

TÁRGYSZAVAK: kis- és középvállalkozások, gazdasági élettartam, szoftverfejlesztés, nemzetközi piac, Franciaország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

117/2016 Nemzetközi összehasonlítás a vállalati tulajdon székhelyváltásainak hajtóerejére

Burcin Col – Rose Liao – Stefan Zeume: What drives corporate inversions? International evidence
International Evidence, 2016. március 19. 1–48. p.
 URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2750340
 DOI: 10.2139/ssrn.2750340

A vizsgált minta csaknem hétszáz vállalat adatait tartalmazza tizenegy székhely- és negyvenöt fogadó ország adózási adatbázisaiból gyűjtve az 1996 és 2013 közötti időszak éveire. Az adóztatás nemzetközi adatszere-egyezménye (*Tax Information Exchange Agreements – TIEA*) alapján követhetők azok a tulajdonosi szerkezetváltások (*corporate inversions*), ahol a fő hajtóerő a globális vállalatcsoport optimális adózása a kisebb közterheket kirovó országokba átvitt jövedelem révén.

Már a nyolcvanas években volt olyan Egyesült Államok székhelyű globális vállalatcsoport, amely az elszámolásait Panamában alapított érdekeltségéhez tette át. Ekkor, aki az anyavállalat résztulajdonosa volt korábban, az ezután inverziós ügylettel a fogadó országban bejegyzett *McDermott International, Panama* értékpapírjainak lett a tulajdonosa. Az átváltás révén megmaradhatott a társaság Egyesült Államok székhelye, az igazgatóság, továbbá a tulajdonosi szerkezet is. Előnyös volt viszont, hogy a magasabb adókulcsok helyett sokkal kisebb panamai adót fizethettek az értékpapírokat bejegyző ország jogszabályai alapján. A 2014. évi hivatalos adatok szerint az Egyesült Államok székhelyű cégek összesen mintegy ötszázmilliárd USD értékben jeleztek ilyen külföldi (nem Amerikai Egyesült Államok adózású) inverziós ügyletek szándékát.

Világszerte törekednek az adóelkerülés változatos módszereinek korlátozására, azonban a rejtett ügyletek felderítése járulékos költséggel is jár. A tulajdonosok egy része keveset tud az ilyen adótervezésről, ahol az igazgatóság az eszközök egy részét a székhelyének országából más országokba viszi át (*cross-border inversion flows*), például új alapítású érdekeltséggel.

Az adótervezés által motivált tőkeátcsoportosítás több fejlett gazdaságban is megfigyelhető, nem csupán az Egyesült Államokban.¹ A tizenegy székhelyországra kiterjedő nemzetközi összehasonlítás mintája összesen 691 vállalatot tartalmaz, melyek egyharmadának székhelye az Egyesült Államokban van. Az említett székhelyváltoztatás („inverzió”) hajtóereje a többi tíz ország esetén is hasonló.

A tizenegy és a negyvenöt vizsgált országot tartalmazó mátrix alapján páronként elemezték annak a valószínűségét, hogy az inverziós ügylettel más fogadó országba viszik a tőkét a vállalat tényleges irányításának a székhelyéről. A mátrix mezőire meghatározták a befektető és a fogadó országok adókulcsai közötti különbségét a tárgyévben két évtizedre visszatekintve. Ilyen elemzési kerettel mérhető a hajtóerő intenzitása mind a befektető- (11), mind a fogadóországok (45) szerint.

Az elemzés a fogadóországok gazdasági és kormányzati színvonalát, jogrendszerük hasonlóságát is méri a megfigyelt nemzetközi vállalat székhelyének országával. Átlagokat elemezve megállapítha-

tó, hogy a tizenegy befektető ország kormányzati színvonala magasabb, mint a negyvenöt fogadó országé. Az országok párosítása annál valószínűbb, minél kisebb ez az eltérés.

A vizsgálat elsősorban az eltérő adómértékekre és a kormányzat jogérvényesítési gyakorlatára összpontosít. A tőke kivétel lényeges hajtóereje – az adózás terhe, valamint a fejlettség mellett – például az országok közötti földrajzi távolság, valamint a külkereskedelmi forgalmuk mérete, fejlődése.

A kettős adózást szabályozó kétoldalú egyezmények (*bilateral Double Taxation Treaties – DTTs*) lehetőséget kínálnak az osztalék, a kamat, a jogdíj nemzetközi áramlására, és azokat ismételtelen nem adóztatják a vállalat székhelyének országában. Az ilyen egyezmény (DTT) is ösztönöz inverziós ügyletekre. Amikor két vizsgált ország között létrejött ilyen egyezmény, akkor az ilyen tranzakciók száma 2,8%-kal nőtt ezek almintájában.

Egy másik almintá az adóztatás nemzetközi adatcsere-egyezmény (TIEA) résztvevő országait tartalmazza, térségeikkel együtt. Amikor két ország (térsége) között létrejött ilyen egyezmény, akkor az inverziós ügyletek száma 5%-kal nőtt ezek almintájában.

A vizsgálat lényeges paramétere, hogy miként működik a minta közel hétszáz vállalata. Lényegesek az inverziós ügylet döntéseinek motivációi, például a befektetést fogadó ország választása esetén. Adótervezési ügyletekre olyan cég esélye nagyobb, amely az átlagosnál jövedelmezőbb, viszonylag nagy a bevétele a befektetéseit fogadó országokban. Az is lényeges tényező, hogy milyen a részesedése a nemzetközi pénzforgalomban. Erős ösztönző a székhely országának magas effektív adókulcsa, és a különbség ahhoz mérten, amelyet a fogadó ország sokkal kisebb (akár nulla) adóterhelése okoz a helyi cégeknek.

Kialakítottak kontrollcsoportokat a minta országok, ágazatok és vállalatnagyság szerinti rétegeihez, itt a kiválasztott cég semmilyen inverziós ügyletet nem jelentett be. A szerzők modellszámítással elemezték a fogadó ország 1%-kal kisebb adókulcsának hatásait a mintában:

- az effektív adókulcs átlagosan 0,6%-kal csökken a befektető vállalat székhelyének országában;
- a befektető vállalat piaci értéke átlagosan 0,4%-kal nő;
- ahol az ilyen inverziós ügylet úgynevezett adóparadicsomba irányul, ott az effektív adókulcs átlagosan 5,4%-kal lehet kisebb;

¹ A cikkben említett tizenegy székhely ország: Ausztrália, Franciaország, Hollandia, Kanada, Nagy Britannia, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Svédország és az Amerikai Egyesült Államok.

- a vállalat piaci értéke az így jobban mérsékelt adóteher révén átlagosan 14,4%-kal nő.

Az Amerikai Egyesült Államok közvéleménye elítéli az ilyen adótervezési gyakorlatot. A kormányzat törekvése, hogy mérsékelhessék a meg nem fizetett, külföldre átcsoportosított vállalati adókat. Az elemzés megállapítja a külföldi befektetés résztulajdonosainak erős érdekeltségét abban, hogy a cég piaci értékét ilyen tőkeművelettel növeljék, és a lehető legkisebb legyen a székhely országában a kapott kamat és osztalék közterhe.

A vizsgált vállalati minta tulajdonosi szerkezete arra utal, hogy növekszik az intézményi befektetők részesedése az inverziós ügyletekben. A befektetők üzleti döntései előnyben részesítik azokat a fogadó országokat, amelyek adóztatása, jogi intézménye kevésbé szigorú, mint a székhely országban (*poorly governed countries*).

TÁRGYSZAVAK: vállalati tulajdon, eszköztranzakció, társasági jövedelemadó, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

118/2016

A tőke import és a helyi feltételek szerepe a nemzetközi K+F tovaterjedő hatásában Közép- és Kelet-Európában

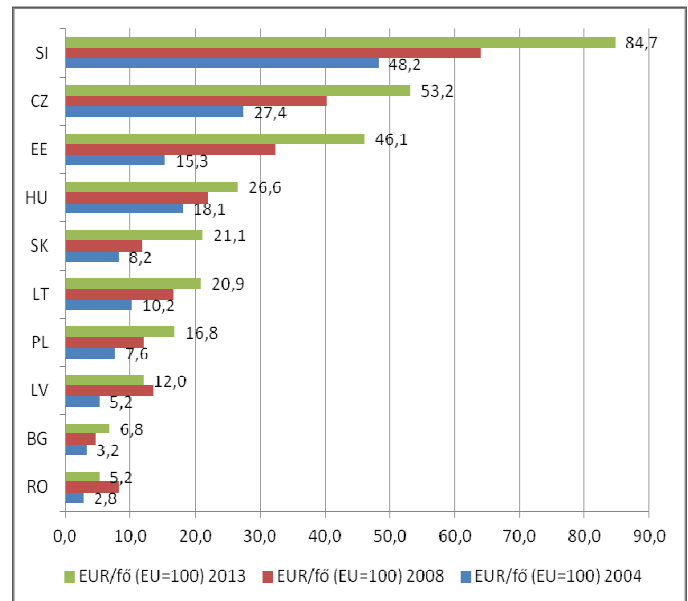
Maite Alguacil – Andrea Éltető – Valeriano Martínez–San Román: International R&D spillovers in Central and Eastern Europe. The role of capital imports and local conditions

Universitat Jaume I, Working Papers, Economics Department, 2015. 12. sz. 1–22. p.

URL: http://www.doctreballeco.uji.es/wpficheros/Alguacil_et_al_12_2015.pdf

A Közép-Kelet-Európába beáramló működő tőke, valamint a termelési folyamatok szélesedő nemzetközi kapcsolata fontos hajtóerő a fejlett technológiák meghonosításában, a termelékenység és a nemzetközi versenyképesség javításában. Az 1995 és 2009 közötti időszak nemzeti adatai igazolják a térség országainak¹ fokozatos felzárkózását az Európai Unió átlagos K+F intenzitásához. Az ábra a kutatás-

fejlesztés összes ráfordításai (*Gross Domestic Expenditure on R&D – GERD*) egy lakosra jutó értékét hasonlítja az EU átlagos szintjéhez (EU = 100).



1. ábra: Az egyes tagállamok kutatás-fejlesztés-ráfordításának egy lakosra jutó értéke az EU átlagához képest

A térségbe áramló fejlett technológia kedvező hatásai eltérően érvényesültek a fejlettségi szinttől függően. A termelékenység növekedésének üteme függ a hazai műszaki színvonalától és a humántőke fogadóképességétől.

A behozott külföldi K+F tovaterjedő hatásának (*spillovers from foreign R&D*) lényeges tényezője a képzett hazai gárda megléte, a fogadó ország innovációs folyamatainak hatékonysága. A tőke importjának növekedése önmagában kevés a térség felzárkózáshoz. A szerzők a termelékenység közvetlen és közvetett növekedését is figyelembe vették a tőkét fogadó országok két évtizedes felzárkózási folyamatában.

A modellszámítás lényegében a termelékenység változását határozza meg, ebben az egyik tényező a külföldi K+F hasznosításának paramétere. A modell méri az egy főre jutó hozzáadott érték (*lag of the per capita value added*) EU átlagától való elmaradottságának mértékét.

Az ország humántőke színvonala a termelékenység további magyarázó tényezője. Itt két paramétert vizsgáltak: az ország saját kapacitását, továbbá a külföldről behozott K+F eredményeket. A modell a korreláció alapján azt igazolja, hogy a külföldi technológiák hatékony alkalmazását nehezíti, ha a fogadó ország termelékenységének színvonala viszonylag alacsony, illetve hiány van a behozott K+F eredményhez szükséges ismeretekben, szakmai gyakorlatban.

¹ A 2004., 2008. és 2013. évi GERD/fő viszonyítási alapja az Európai Unió átlagos (EUR/fő) mutatója, a térség országai a viszonyszám csökkenő rangsorában (betűjellel): Szlovénia (SI), Cseh Köztársaság (CZ), Észtország (EE), Magyarország (HU), Szlovákia (SK), Litvánia (LT), Lengyelország (PL), Lettország (LV), Bulgária (BG) és Románia (RO).

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, tőkebeáramlás, gazdasági környezet, képzettség, Közép-Európa, Kelet-Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

119/2016

A nem megfigyelt gazdaság megismerésének és mérésének módszertana

Edgar L. Feige: Reflections on the meaning and measurement of Unobserved Economies: What do we really know about the “Shadow Economy”?

MPRA paper, 68466. sz. 1–50. p.

URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2728060

A vizsgált globális jelenség egyik megnevezése a „nem megfigyelt gazdaság” (*non observed economies – NOE*). E fogalomnak még nem alakult ki általánosan elfogadott meghatározása.¹ A jelenség kutatói becsléseikhez sokféle forrást alkalmaznak a NOE fontosabb gazdasági hatásaira, például a nemzeti számlák érintett mutatóival. Megjelentek ilyen alapú nemzetközi összehasonlítások, azonban nincs elfogadott, összehangolt megközelítés, és az adatforrások is sokfélék.

A világméretű jelenség egységes megközelítése a cél, arra is tekintettel, hogy itt rejtett a tevékenység és az abból származó jövedelem. Az egyén, a háztartás, illetve a vállalat szándékosan vagy más módon nem teljesíti a társadalom szabályait, tehát rejtőzködő magatartást tanúsít (*non-compliant behaviors*). Ismert, gyakori cél, hogy az adót mérsékelhessék. Rejtik a jogellenes magatartást, annak gazdasági előnyeit például a korrupció, csempészés esetén. Minél gyengébb a jogszabály, annál nagyobb előnyökkel jár annak kijátszása, és minél jobb, annál súlyosabbak a jogkövetkezmények, ha (szándékosan) megsértenek.

A kormányzat jogszabályai társadalmi ráfordítással járnak, mivel információ szükséges a szabály vétlen vagy felróható nem teljesítésének vizsgálatához. Nehéz az adatgyűjtés a jogkerülés (véltető) eseteire, valamint azok hatásaira vonatkozóan, például az elosztásban és a jövedelem felhasználásában. Közöltek már terjedelmes (becslő) modellszámítást, főként a keletkezett rejtett jövedelmeket

¹ Angol nyelven a globális jelenség megnevezései: színekkel (grey, black), számvitellel (subterranean, cash in hand, off the books), felfedezhetőséggel (moonlight, undeclared, hidden, unofficial, concealed, parallel, invisible, occult), regisztrálással (irregular, shadow, underground, non-observed, unreported, unrecorded), a jogrenddel (illegal), rendszerint nem formális (informal) működéssel.

illetően. A szakpolitika mérsékelheti a megfigyelés tranzakciós költségeit. A kormányzat a potenciális vonatkozási kör bizonyos részeinek könnyítést adhat. Egyes jövedelemtermelő tevékenységek folytathatók hivatalos bejegyzés nélkül, így eltekinthetnek a részletes beszámolástól (*unreported, unrecorded, nonobserved*).

Nehezíti az elszámolást, ahol a rejtett gazdaság folyamatai törvénysértők, *illegálisak*. A makrogazdasági becslés vonatkozhat például a prostitúció vagy a csempészet gazdasági hatásaira. A munkaerőpiac egy részére a *nem formális* foglalkoztatás jellemző. Ebből teljesítmény, munkajövedelem keletkezhet, bár az hivatalosan nem regisztrált. Ahol a jogérvényesítés gyenge, ott kialakul az úgynevezett párhuzamos vagy *árnyékgazdaság*, a feketepiac.

A nemzetgazdaság teljes körű mutatói becslésekkel állíthatók össze, ahol a termék és szolgáltatás (államilag) nem ellenőrzött tranzakciói is elszámolhatók. Figyelmet kaphat például a *valuta feketepiac*, az *illegális bevándorlás* gazdasági hatása.

Tekintélyes rejtett jövedelem forrása a szellemi tulajdonjogot sértő tevékenység, a *hamisítás*. Világszerte küzdenek a *korrupció* ellen, amelynek a tényleges gazdasági hatása rejtett. Az elkövető igyekszik titkolni a *környezetet szennyező* tevékenységét, amely szintén okoz járulékos társadalmi költséget.

A nemzetgazdaság becslései figyelembe veszik a jogszabály nem teljesítésének itt kiemelt, rejtett folyamatait is. A rejtett tevékenységek megítélése sokféle, és eltérő a súlyuk a statisztikai adatsorokban. A gazdaságtudomány feladata, hogy ajánlást állítson össze a nem megfigyelt értékek közelítő elszámolására vonatkozó eljárásra.

Az ajánlott becslés egyik elvi alapja, hogy a felmért **adózási adatok** rendre kisebbek a pénzforgalom alapján becsült rendelkezésre álló értékeknél a jövedelem keletkezésének országos elszámolásában. A „nem bevallott”, rejtett jövedelmek (*unreported income*) modellszámítás alkalmazásával becsülhetők. Az OECD 2002-ben adta ki kézikönyvét a nem megfigyelt gazdaság elszámolására közelítő adatok alapján (*Measuring the Non-observed economy – NOE*).²

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (UNECE) jegyzékbe foglalta a NOE körébe sorolt fontosabb gazdasági folyamatokat. A tanulmányban közremű-

² Forrás: *Measuring the non-observed economy a handbook*. OECD, 2002. 233 p. Elérhető: <https://www.oecd.org/std/na/1963116.pdf>

ködő országok válaszai tartalmazták, hogy milyen alapon, milyen módszerrel és eredménnyel készítenek becsléseket a nem megfigyelt folyamatokra a nemzeti számlák termelési számláihoz, továbbá az adatsor milyen korrekciót okoz az alapváltozathoz mérten.³

Az OECD 2002-es módszertani vizsgálata ismereti a rejtett jövedelmek becslésére kialakult makromodelleket, és összehasonlítja e módszerek minőségét, lehetséges torzításait. A módszertani ajánlás a monetáris modellt, az indikátor alapú becslést, és az úgynevezett rejtett változójú eljárásokat (*latent variable methods*) emeli ki, mint statisztikai célú elszámolásokat.

Az említett becslési módszerek rendszerint feltételezéseket alkalmaznak. Egymástól eltérő az ajánlott elszámolási módszerek stabilitása, pontossága, megbízhatósága.

A tanulmány a következő becslések jellemzőit fejteti ki:

- A **pénzszükségletre** alapozott becslés (*currency demand methods*) torzítását okozhatja a nem megfigyelt gazdasági hatások, ilyen a nemzetközi árfolyam alakulása, és sok egyéb pénzügyi eszköz. A becslő modell sokféle feltételezést alkalmazhat. Egyes paraméterek időbeli változása is okozhat torzítást. A pénzszükségletre alapozott elszámolás alapfeltevése szerint előnyös a „pénz a kézben” ügylet, ha az ilyen rejtett tranzakció mérsékli az adóterhet. A becslés kiterjedhet a pénzhelyettesítő eszközökre (*currency substitutes*) is, azok terjedése segítheti a rejtett jövedelem eltitkolását.
- A **rejtett változójú** becslés sok tanulmányban jelent meg az utóbbi három évtizedben. Az úgynevezett *Multiple Indicator Multiple Cause (MIMIC)* indikátorrendszer főként nemzetközi összehasonlításokra alkalmazzák. Az ilyen megközelítés kevésbé megbízható a rejtett jövedelmek GDP-hez mért indikátorai esetében, mert kétséges a MIMIC-eljárás elméleti alapja, az adatkezelés folyamatát nehéz reprodukálni.
- Nemzetközi összehasonlítások kedvelt adatforrása az úgynevezett **árnyékgazdaság (Schneider's Shadow Economy – SSE)** indikátorainak gyűjteménye, és ehhez is a MIMIC-modell megközelítését alkalmazzák a rejtett változókra.

A MIMIC-modell közzétett számítási eredményei a szerző szerint nem alkalmasak az árnyékgazdaság (nemzeti) idősorainak validálására, nemzetközi összehasonlításokra. Aggályos az „árnyékgazdaság” itt említett (SSE) indikátorainak alkalmazása. Az 1999 és 2007 közötti időszak SSE indikátorait a világ 162 országára számították. A kiadott táblázatok tartalmazzák az SSE index változásának nemzeti tendenciáit. A tanulmány bírálata főként a becslések koncepcióját és adatforrásait érinti, továbbá a MIMIC-modellben alkalmazott feltételezéseket. Az alkalmazott normalizálás eljárásai nem reprodukálhatók. Az SSE kiadványsorozata nem tartalmazza a bázisként választott 2000. évi pénzszükségleti mutatókat. A későbbi publikációk az első kiadvány megállapításait a korrigált adatsorokkal helyesbítették.

Az árnyékgazdaságra számított SSE indikátor-sorozat többszörösen meghaladja a rejtett folyamatokból levezetett, a nemzeti számlákban elszámolt gazdasági hatást, azonban nem jelent meg eddig magyarázat a különbségekre. Az SSE eljárás a felmért tényezőkre, mint az „árnyékgazdaság” (utólag magyarázott) jellemzőire hivatkozik. A felhasznált tényezők osztályozása, jegyzéke azonban kevésbé áttekinthető az összehasonlított országok eseteiben.

A szerző bírálja, hogy nem állapíthatók meg igazolt oksági kapcsolatok a becsült indikátor és a rejtett gazdasági hatások között. Megállapíthatók lényeges tényezők az SSE indexek összeállítása kapcsán, és azok nyilván kapcsolatban vannak a becslés eredményeivel, azonban nem igazoltak az összefüggéseik sem okként, sem a feltételezett gazdasági hatást tekintve.

A valóságban sok tényező magyarázhatja az árnyékgazdaság jelenségkörét, azok azonban nem kellően definiáltak az SSE kiadványaiban. Vizsgálatra érdemes például:

- az ország adómorálja (*tax morale*)
- a munkanélküliségi helyzet (*unemployment*)
- a korrupció előfordulása (*corruption*)
- a jogérvényesítés erőssége, intézményi háttere (*enforcement, the influence of public institutions, the quality of institutions*)
- az energiahordozók árszintje (*energy prices*)
- az oktatás színvonala (*education*)
- a döntések decentralizálása, és a közvetlen demokrácia (*decentralization, direct democracy*),
- a rejtett munkavégzés elterjedtsége (*work in the shadows*)
- a bizalom (*trust*)

³ Forrás: *Non-observed economy in national accounts – survey of national practices*. United Nations Economic Commission For Europe, Geneva, 2003, 271 p. Elérhető: <http://www.unece.org/stats/publications/NOE2003.pdf>

- az internethasználat (*internet usage*)
- az elektronikus fizetés alkalmazása (*electronic payments*) stb.

A szerző vitatja az indikátorok, a normalizálás együttműködésének és más tényezőinek az SSE megjelent kiadványaiban alkalmazott számítási eljárásait. Szerinte az SSE az alkalmanként mért, illetve nem igazolható információkból vezeti le az „árnyékgazdaság” indexsorozatait és a jelenségkör meghatározásait. A **pénzszükségletre alapozott** MIMIC-modell eljárásaival, illetve feltételezéseivel olyan jelenségekre állítottak össze (nemzeti) mutatókat, amelyek tartalma a kiadványban nem meghatározott.

A szerző szerint az előbb említett sokféle magyarázó tényező egyaránt alkalmazható lenne a MIMIC-modell inputjaként, azonban a rejtett változó (*latent variable*) módszerének súlyozása ezekre nincs tekintettel az országok SSE indexének becsléseiben. Az árnyékgazdaság mértéke nem igazolható a kiadott adatsorok alapján országok szerint. Az SSE becslései nem alkalmaznak igazolt érvelést a valós **oksági változók** hatásait illetően. Hiányoznak ehhez az oksági kapcsolatok előzetes feltevései (*ex-ante hypotheses*) és nincs adat az SSE becsléseinek tesztjeire.

TÁRGYSZAVAK: nem megfigyelt gazdaság, MIMIC-modell, rejtett jövedelem becslése, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

120/2016

A szélessávú hálózatok beruházásai, erősödő versenyhelyzete Európában

Brian Williamson – David Lewin – Sam Wood: Fostering investment and competition in the broadband access markets of Europe. A report for ETNO

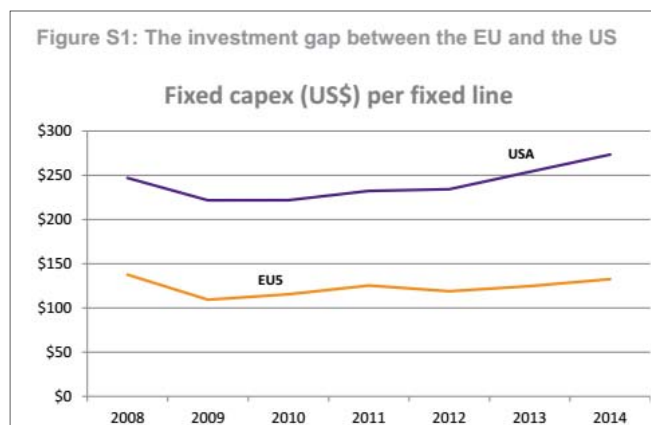
London, 2016. február, Plum Consulting. 1–67. p.

URL: <https://etno.eu/datas/publications/studies/PlumStudy2016.pdf>

Az Amerikai Egyesült Államok mutatói jobbák a szélessávú hozzáférési hálózatok alkalmazását és az infrastruktúra fejlesztéseit illetően, mint az Európai Unió öt vizsgált fejlett tagállama (EU-5)¹ körében. A vezeték nélküli távközlési hálózat eszközfelhalmozásá-

¹ A vizsgálat a brit, a francia, a német, az olasz és a spanyol (EU5) távközlés hivatalosa adatait hasonlítja össze az Amerikai Egyesült Államok ágazatának mutatóival.

nak egy vonalra jutó értéke rendre meghaladja az EU beruházási mutatóját a 2008 és 2014 közötti időszak éveiben.



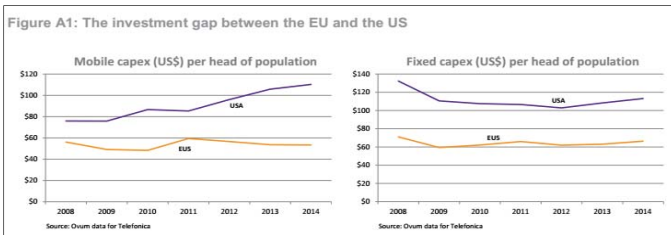
1. ábra: Az EU és az Egyesült Államok távközlési beruházásai közötti különbség

A távközlés beruházásait befolyásolják a kormányzat beavatkozásai, az EU egységes piacának szabályozásai. A hozzáférési hálózat szolgáltatóinak versenyztetése hosszabb távon visszafogja az európai infrastruktúra beruházásait. Az EU-ban az ágazat beruházásainak alakulása kedvezőtlenebb, mint például a japán vagy dél-koreai versenytársaké. A vezeték nélküli hozzáférés európai árszínvonalá viszonylag alacsony mind az alaphálózatokban, mind a szélessávú hálózatokban. A szolgáltatók bevétele viszonylag kisebb az EU-árszabályozás következtében, ez csökkenti a beruházásokra felhasználható jövedelmeiket is.

Az EU távközlési szabályozása nem vonatkozik a szolgáltatók egy részére, így azok megtérülési mutatói lényegesen kedvezőbbek, mint ami az EU szabályozott piacaira jellemző. A szabályozás hatálya alá tartozó cégek részesedése az Európai Unió tagállamainak vezeték nélküli távközlési beruházásaiban kevesebb, mint kétharmad, ez összefügg a tőke lassabb megtérülésével.

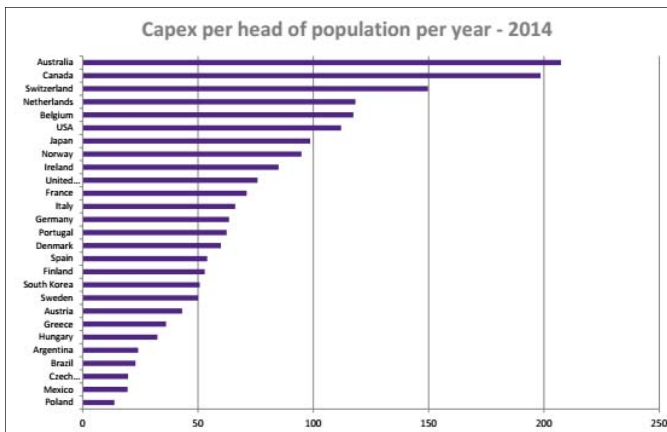
A brit, a portugál, a spanyol és a svéd távközlési szabályok legutóbbi könnyítése fellendítette a beruházásokat az úgynevezett új generációs elérési hálózatok (*New Generation Access Network – NGA*) nemzeti szolgáltatói körében.

Az innováció az Egyesült Államokban gyorsabb, mint az EU öt fejlett tagállamában (EU-5), erre utal a távközlési infrastruktúra beruházásainak egy lakosra jutó nagyobb értéke a mobil és a vezeték nélküli hálózatokban a 2008 és 2014 közötti időszakban.



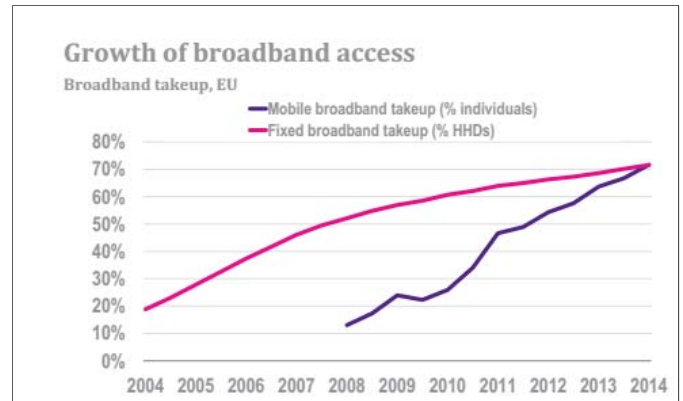
2. ábra: Az EU és az Egyesült Államok távközlési beruházásai közötti különbségek

A világ országai különböző módszerekkel segítik elő az ár-teljesítmény-arány javítását, illetve a távközlés szolgáltatóinak versenyét. A szabályozás hatással van a távközlési hálózat magánbefektetőinek kockázatvállalására az NGA beruházásaiban. A fejlett országok távközlési beruházásainak egy főre jutó 2014. évi értékének rangsora az alábbi ábra szerint alakult országok² szerint (USD/fő).

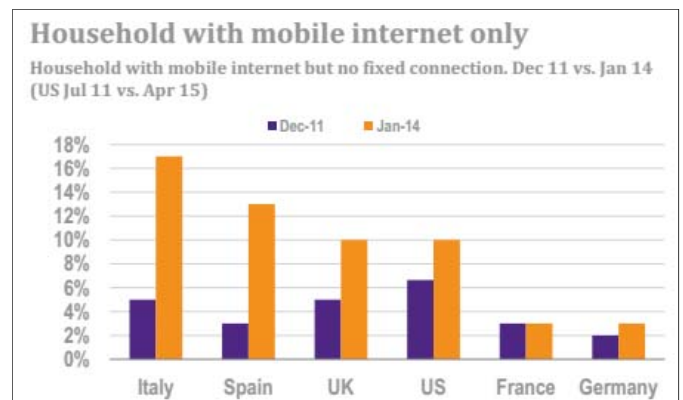


3. ábra: A fejlett országok távközlési beruházásainak egy főre jutó 2014. évi értékének rangsora

A vezetőkes szélessávú elérési hálózat egyéni előfizetőinek száma az EU tagállamaiban közel van a telítődéshez, a mobil szélessávú eléréssel rendelkező háztartások 2014. évi aránya elérte a 70%-ot. Az ábra olyan olasz, spanyol, brit, egyesült államokbeli, francia és német háztartásokban működtetett mobil internet 2011. és 2014. év végi arányát hasonlítja össze, ahol nincs vezeték internetelés.

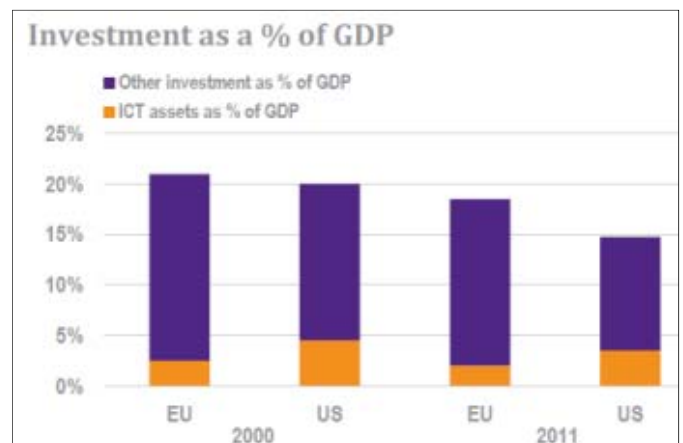


4. ábra: A szélessávú hálózat elérésének növekedése



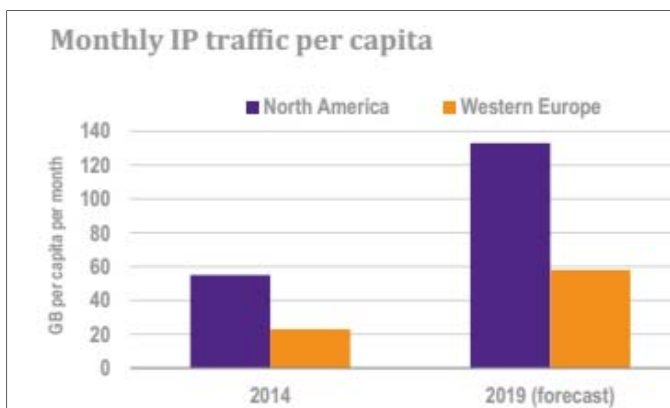
5. ábra: Csak mobilinternetettel rendelkező háztartások

Az Egyesült Államok és az EU 2011. évi beruházási rátája a GDP százalékában kisebb, mint a válság előtt, 2008-ban. Mérsékeltebb a visszaesés az informatikai, kommunikációs beruházásokban, mint a többi technológiában. Az észak-amerikai és a nyugat-európai országok egy főre jutó havi internetes adatforgalma 2014-ben az ábra szerint alakult (GByte/fő, hó). Előrejelzések szerint a nyugat-európai alkalmazások mutatójának lemaradása 2019-ig sem csökken.



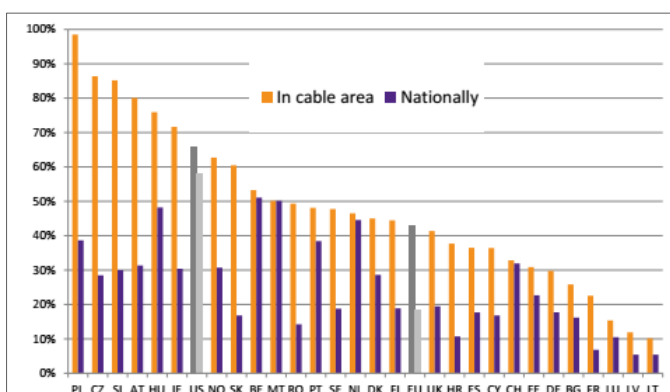
6. ábra: Beruházás a GDP százalékában

² Az egy főre jutó beruházás rangsorában az országok (betűjel-lel, csökkenő értékadattal): AU, CA, CH, NL, BE, US, JP, NO, IE, UK, FR, IT, DE, PT, DK, ES, FI, KR, SE, AT, GR, HU, AR, BR, CZ, MX, PL.



7. ábra: Egy főre jutó havi internetforgalom

Az ábra szerint alakult a szélessávú kábeles távközlés megfigyelt szolgáltatónak 2014. évi részesevé a kábelhálózati és a teljes nemzeti távközlési piacon országok szerint. Az EU új közép-kelet-európai tagállamainak kábelpiaci szolgáltatónak sokkal kisebb a nemzeti piaci részesevé, mint a kábeles hozzáférés esetén, ami az EU átlagos arányaira is jellemző, lemaradva az Egyesült Államok gyorsabb innovációtól.



8. ábra: Az EU-tagállamok kábelpiaci szolgáltatónak nemzeti piaci részesevé

A tanulmány a távközlés nemzeti szabályozó hatóságainak intézkedéseire vonatkozó ajánlásokat tartalmaz, amelyek célja, hogy gyorsítsák az Európai Unió innovációit, ösztönözzék a magánbefektetéseket a hozzáférési hálózatok korszerűsítésére megvalósított beruházásokban.

TÁRGYSZAVAK: szélessávú hálózat, piaci verseny, beruházás, gazdasági szabályozás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

121/2016

Nemzetközi tapasztalatok a tudomány és a gazdaság K+F együttműködésének új stratégiai modelljére

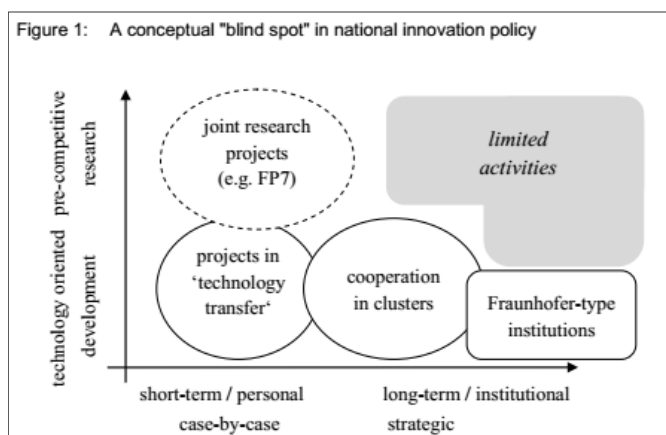
Henning Kroll: Supporting new strategic models of science-industry R&D collaboration. A review of global experiences

Working Papers Firms and Regions, 2016. 2. sz. 1–40. p.
URL: http://www.isi.fraunhofer.de/isi-wAssets/docs/p/de/arbapap_unternehmen_region/2016/ap_r2_2016.pdf

Előnyös, ha a tudományos munka eredményei közel kerülnek a gazdasági folyamatokhoz. Az érintett intézmény, vállalat távlati együttműködése, még a piaci versenyt megelőző kutatási-fejlesztési (K+F) szakaszokban kialakulhat a közös célok megvalósítására. A tudományos eredmény elérésének időtávja esetenként öt évnél is hosszabb lehet, mivel párbeszédet igényel, hogy a kutatott új technológia megfeleljen a gyakorlati igényeknek.

Az innovációt előkészítő együttműködés (*science-industry collaboration*) irányításának új megközelítése lehet, hogy a kutatási cél az irányadó és nem a rövidebb távon várható gazdasági haszon. A nagy kockázat indokolhatja, hogy a főként tudományos célú együttműködési programok résztvevője állami kutató intézmény legyen, illetve nemzetközi programokból folyósítsanak támogatást.

A szerző esettanulmányai összehasonlítják a németországi kutatóközpontok (*Forschungscampus*) jellemzőit és együttműködéseit a nemzetközi tapasztalatokkal. Az ábra a Fraunhofer intézetek helyét vázolja a tudomány és a gazdaság intézményesített együttműködésében.



1. ábra: Fogalmi „vakfolt” a nemzeti innovációs politikában

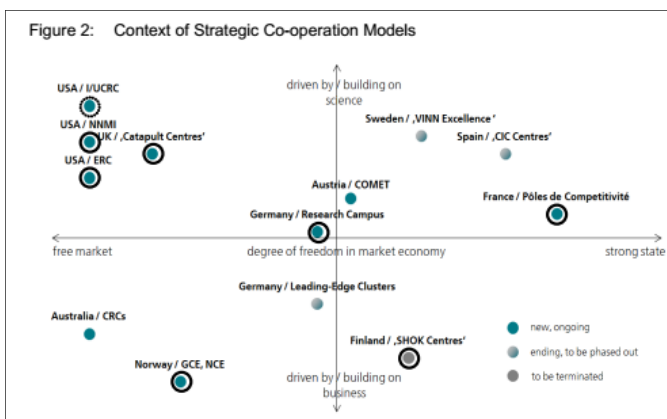
A vízszintes időtengely tartalmazza az esetenként szervezett, illetve személyekhez kapcsolódó rövid távú, valamint a viszonylag hosszabb távú. intézményesített, stratégiai, kapcsolatokat. A németországi kutatóhálózat a stratégiai együttműködésekben partner.

A függőleges tengelyen a tudományos munka két kategóriáját határolja el. A felső tartalmazza a piaci verseny előtti szakaszok közös kutatásait (ilyen az EU keretprogramja, FP7 jellel). Az alsó részen említik a technológiákra összpontosító fejlesztéseket, itt a kutatóhelyek a gyakorlati hasznosításra alkalmas innovációs eredményeiket adják át a vállalatoknak, illetve esetenként klaszter résztvevőiként végeznek megrendelt fejlesztéseket, a piaci igények szerint.

A szerző esettanulmányai bemutatják a tudomány és a gazdaság tartós együttműködésének nemzetközi tapasztalatait, az állami ösztönzés adataival. Ilyenek többek között

- az Egyesült Államokban (*Industry/University Cooperative Research Centers Program – UCRC; Engineering Research Centres – ERC; Network of Manufacturing Innovation – NNMI*),
- a brit (*catapult centres*),
- a francia (*Pôles de Compétitivité*),
- a finn (*Strategic Centres for Science, Technology and Innovation – SHOK*), és a
- norvég stratégiai, innovációs, kiválósági központok (*Norwegian Centres of Expertise – NCE; Global Centres of Expertise – GCE*).

A vizsgált nemzeti esettanulmányok csoportosítására két dimenzió választható az ábra szerint: a vízszintes tengely a szabad piac és az erős állami jelenlét végpontokkal jelöli ki az együttműködési esetek helyét a síkon.



2. ábra: Stratégiai együttműködési modellek összefüggése

A függőleges tengely az eseti projektek főként gazdasági meghatározottságától halad fölfelé, a felső végpont itt a tudományos ismeret, amely a fő hajtóerő, az együttműködés meghatározója.

A stratégiai együttműködések esettanulmányainak jellemzői a következők:

- *A németországi és az ausztriai intézmények – félúton –, a kezdőponthoz közeliek.*

- *A németországi klaszterek inkább a vállalati kezdeményezéseket valósítják meg, itt sem erősek a szabadpiaci hatások.*
- *Az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság (UK) folyamatban levő projektjei a szabad piac és inkább a tudományos meghatározottság példái.*
- *Az állami beavatkozás a francia példa esetén a legerősebb.*
- *A spanyol, illetve a svéd projektek is számottevő állami támogatással működnek, azok inkább a tudomány iránymutatásait érvényesítik, nem a közvetlen gazdasági célokat.*
- *A norvég és az ausztrál együttműködésben a szabad piaci szabályok érvényesülnek, és erős a vállalati hatás.*
- *A finn esetre az állami támogatás jellemző, itt is erős a vállalati hatás.*

Lényeges a minőségi különbség a működő klaszterek és az itt említett stratégiai együttműködés között, amely túlmutat a közvetlen piaci rendelkezésen, sokkal inkább a termékötletek előkészítését végzik tudományos vizsgálatokkal, közösen megvalósítható (és államilag is preferált) kutatásokkal.

A stratégiai együttműködések közös vonása – a hosszabb időtartam mellett – a tudományos és a gazdasági célok közös jövőképe, például a biotechnológiai, az informatikai, a klíma- és környezetvédelmi és hasonló kutatásokban, a kulcságazatok távlati (és globális) fejlődését elősegítő témaválasztással.

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, kutatóhelyek ipari együttműködése, Németország, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Finnország, Norvégia

NÁDUDVARI ZOLTÁN

122/2016

A munkaidő és a munkaerő mobilitásának alakulása

Michael C. Knaus – Steffen Otterbach: Work hour mismatch and job mobility. Adjustment channels and resolution rates

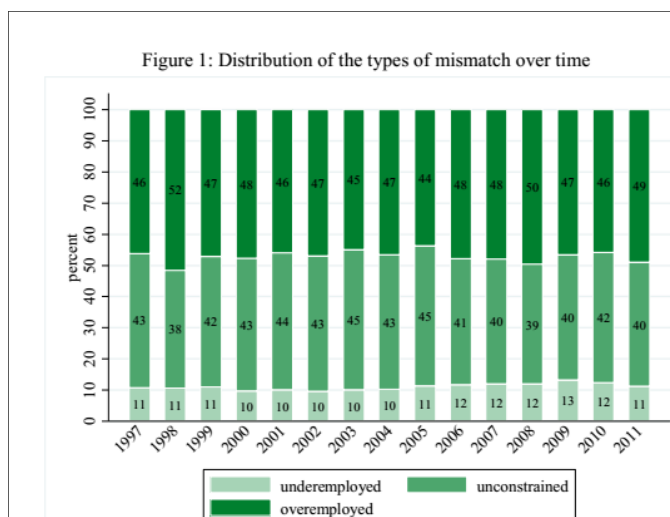
IZA Discussion Papers, 2016. 9735. sz. 1–36. p.

URL: <http://ftp.iza.org/dp9735.pdf>

A németországi társadalmi-gazdasági felmérés paneljének (*Socio-Economic Panel (SOEP)*)¹ adatai alap-

¹ A SOAP mintegy tizenkétezer németországi háztartásban huszonegyezer egyénre vonatkozó panelvizsgálat. A tanulmány az 1997 és 2012 közötti időszakban tizenhat alkalommal

ján elemezhető, hogy a válaszolók miként értékelik a tényleges munkaidő hosszát. A minta egy része a szándékoltnál hosszabbnak, másik része rövidebbnek tartja a munkaidő hosszát a válaszában, és ez lehet az oka annak, hogy vannak, akik a korábbi munkahelyüket elhagyják, és vannak akik helyben maradnak. A SOAP 2011. évi eredményei szerint a válaszolók mintegy 11%-a kész lenne a tényleges munkaidejénél többet is dolgozni (*underemployed*), a 49%-uk inkább kevesebbet teljesítene (*overemployed*), az elégedettek aránya csak 40%.



1. ábra: A nem illeszkedés típusainak megoszlása 1997–2011

Akik elhagyják a munkahelyüket a szándékaiknál hosszabb vagy rövidebb heti tényleges munkaidő miatt, azok bizonyos eséllyel találnak a korábbinál rugalmasabb munkarendet. Ellenőrző csoportként azok adatai is elérhetők a panelben (nemek és egyéb demográfiai változóik szerint), akik nem változtattak munkahelyet.

Megállapítható annak a valószínűsége is, hogy aki korábban a tényleges munkaidőt kevesebbnek (vagy többnek) ítélte a szándékoltnál és erre válaszként új állást talált (*job movers*), az a tényleges munkaidejét az új munkahelyen túl hosszúnak vagy inkább túl rövidnek tartja.

Hollandiai felmérésben résztvevő nők esetében a korábban túl hosszú munkaidőt megjelölők mintegy 64% ért el kedvezőbb időbeosztást az új állásában, akik viszont nem változtattak munkahelyet, azoknak csak az egyötöde. A korábban a szándékoltnál rövidebb munkaidőben foglalkoztatott és állást változtató holland nők 72%-a, a maradónak csak 34%-a elégedett a követő időszakok terhelésével.

A vizsgált kilépések inkább a kereset növelésével indokolhatók, nem a munkaidővel elégedetlenség. Brit kutatók² a *British Household Panel Survey (BHPS)* adatai alapján megerősítették, hogy a rugalmas alkalmazkodás a korábbi kis munkaterhelés növelésében sikeresebb, mint fordított irányban. A kutatók olyan terhelési különbségeket is vizsgáltak, amelyek esetekben nagyobb a valószínűsége, hogy a korábbi munkaidővel elégedetlen (*actual resolution of mismatches*) kilép és kedvezőbb időbeosztású munkahelyet keres.

Ausztráliai és egyesült államokbeli panel adatai alapján igazolták, hogy nagyobb a valószínűsége a munkaidő egyéni szándékokhoz történő igazításának, mint annak, hogy egy újabb munkahelyen igazítsák a tényleges munkaidőt (akár kilépéssel) az egyéni várakozásokhoz. Munkahely változtatása esetén nagyobb a valószínűsége, hogy az új állásban megnő a munkaidő, mint annak, hogy csökken. Akik korábbi munkahelyükön maradnak, nagyobb eséllyel érhetik el a munkaidő növelését, mint azok, akik kilépnek.

A tanulmány a németországi panel felmérései sorozatából a 1997-től kezdődő időszakra 18 264 aktív korú alkalmazott mintegy 97 ezer megfigyelését értékeli, a következő kérdések alapján:

- a heti munkaóráinak száma általában, beszámítva a túlmunka idejét is (*HA – actual work hours*)
- ha lenne lehetősége a heti munkaideje megválasztására, hány órát dolgozna, mérlegelve annak a hatását a keresetére is (*HD – desired work hours hours*).

A modellszámítások alapadata az elégedettség mértékeként a két válaszban megadott heti munkaidő különbsége a vizsgált rétegekben ($DEV_{it} = HA_{it} - HD_{it}$). Ahol nullánál kisebb ez a különbség, ott a válaszoló „alulfoglalkoztatott” (*underemployment*).

Elemzték a nem megfelelőnek ítélt heti munkaidő megváltoztatásának gyakori megoldásait. Mérhető annak a valószínűsége, hogy a személy helyben marad, vagy munkahelyet változtat a szándékoltnál rövidebb vagy hosszabb heti munkaidő miatt. Modellezhető, hogy milyen küszöbszint állapítható meg a megszületett döntésekre a demográfiai jellemzők szerinti „i” rétegekben és „t” tárgyékben.

A férfiak, akik munkahelyet változtattak a korábbi túl rövid munkaidő miatt (*underemployed*

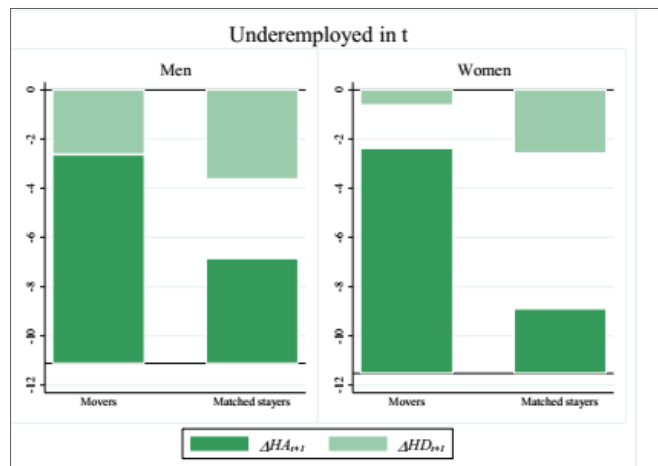
végzett kérdés olyan válaszolóira vonatkozik, akik legalább két egymást követő hullám résztvevői voltak és az életkoruk 20–59 év.

² Forrás: René Böheim – Mark P. Taylor: *And in the evening she's a singer with the band. Second jobs, plight or pleasure. ISER Working Paper Series*, 2004. 1081 sz. 1–20. p.

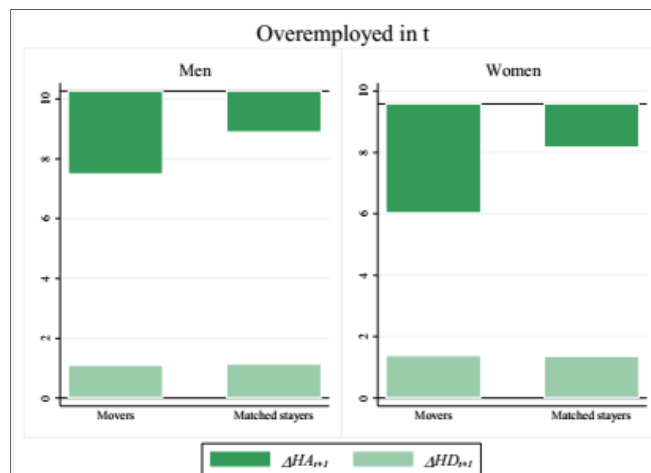
mover men) az új állásukban átlagosan heti 4,2 órával többet dolgoztak, mint azok, akik megtartották a korábbi állást (*matched stayers*), a változtató nők mintájában a tényleges munkaidő növekménye az új munkahelyen átlagosan 6,5 óra.

A tényleges és a szándékolt munkaidő közötti eltérés időben úgy is változhat, hogy a dolgozó módosítja a korábbi igényeiben megadott heti óraszámot, a tényleges terheléséhez közelítve. A modellezés eredménye szerint a maradó alulfoglalkoztatott férfiak mintájában átlagosan 3,6 óra ez a csökkenés, a kilépők is alkalmazkodtak, itt átlagosan heti 2,6 óra az alkalmazkodás a szándékokban. A nők említett (alulfoglalkoztatott, távozó, illetve maradó) rétegeiben a korábbi igény csökkenése heti 6,5, illetve 4,6 óra.

Hasonló az egyéni igények alkalmazkodása nemek szerint a szándékoltnál hosszabb heti munkaidővel foglalkoztatott (*overemployed*) kilépők, illetve maradók mintájában. Az ábra a heti munkaidő megváltozását mutatja a tényleges („HA”), valamint a szándékolt („HD”) óraszámokkal a tárgyévben, az „i” rétegek átlagaként.



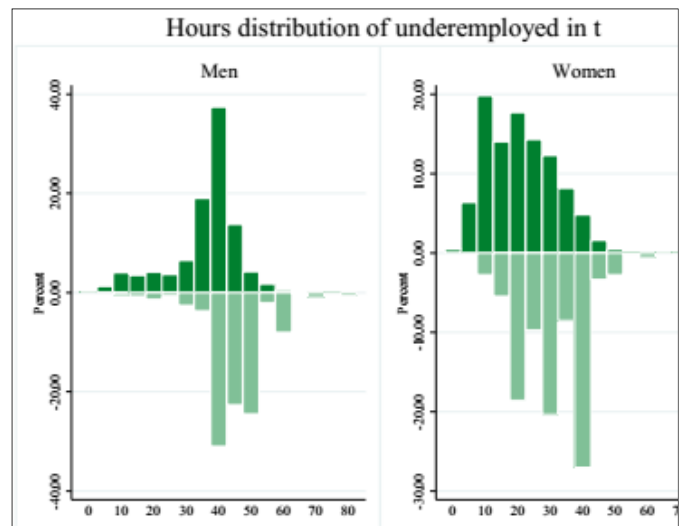
2. ábra: A szándékoltnál rövidebb heti munkaidővel foglalkoztatottak h-ban



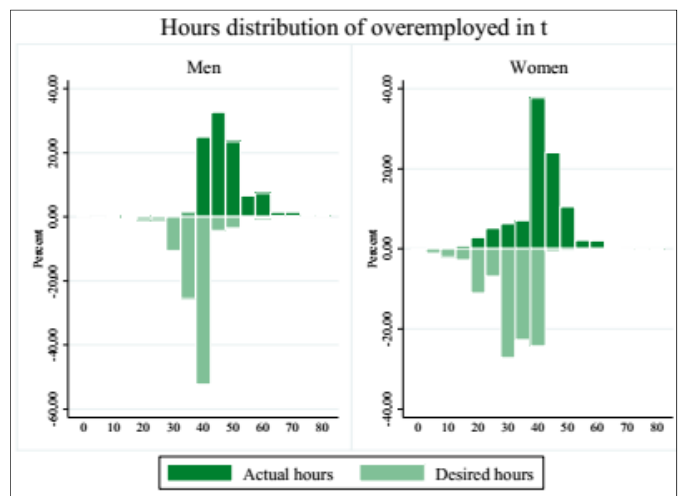
3. ábra: A szándékoltnál hosszabb heti munkaidővel foglalkoztatottak h-ban

Az oszlopdiagramok „közeledése” eltérő alakzatokat eredményez nemek szerint. A távozó alulfoglalkoztatott férfiak részben az igényeiket módosítva „elégedettebbek” lettek a heti munkaidővel. A másik végtel a maradó túlfoglalkoztatott nők rétege, itt a módosított szándéktól a tényleges heti munkaidő továbbra is távol van, egymással nem illeszkednek (*mismatch*).

A minta heti óraszám szerint összehasonlították az említett két réteghez tartozó férfiak és nők tényleges (*actual*), illetve szándékolt (*desired*) munkaidőjének megoszlását a vizsgált tárgyévben. A heti munkaidő tökéletes illeszkedése esetén a kétféle gyakoriság (tényleges és szándékolt) tükörképként ábrázolható, azonban ezek a diagramok ettől erősen eltérnek.



4. ábra: Az órák megoszlása a szándékoltnál rövidebb heti munkaidővel foglalkoztatottak esetében h-ban



5. ábra: Az órák megoszlása a szándékoltnál hosszabb heti munkaidővel foglalkoztatottak esetében h-ban

Mind a férfiak, mind a nők mintájában 38% annak a valószínűsége, hogy aki állást változtat, azt az új állásában az igényeinek megfelelő heti munka-

időben foglalkoztatják. Akik a korábbi munkahelyen maradnak, azok mintájában ennek a valószínűsége a férfiak esetében 37%, a nőkben csak 26%. A tanulmány annak a valószínűségét is elemzi tárgyévek szerint, hogy a korábban kilépő férfiak, illetve nők a kifogásolt alulfoglalkoztatott rétegből ezután a túlfoglalkoztatottakhoz tartoznak, vagy a tényleges változás ezzel ellentétes irányú.

A minta alapján nem állapítható meg a munkahely változtatásának jellege, így nem határozható el egymástól a dolgozó önkéntes kilépése olyan esettől, amikor a munkaadó kezdeményezte a korábbi munkahely elhagyását.

TÁRGYSZAVAK: munkaidő hossza, munkahely-változtatás, rugalmas munkaidő, modellvizsgálat, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

123/2016

Kapcsolat a vállalat ismeretei, termelése és a szabadalmi profil között

Giovanni Dosi – Marco Grazzi – Daniele Moschella: What do firms know? What do they produce? A new look at the relationship between patenting profiles and patterns of product diversification *IP Statistics for Decision Makers (IPSDM) conference Session 6 – IP economic performance*, Vienna, 2015. március 30. 1–19. p.

URL: [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/445AF45A8B910DADC1257F07005A7AE5/\\$File/IPSDM2015_6_1_Dosi_Grazzi_Moschella_Full_paper_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/445AF45A8B910DADC1257F07005A7AE5/$File/IPSDM2015_6_1_Dosi_Grazzi_Moschella_Full_paper_en.pdf)

A megadott szabadalmak elérhető adatai alapján felvázolható a vállalat főtevékenységéhez, illetve nagyságkategóriájához kapcsolódó ismeretek, termékek, gyártási eljárások profíljára. Rendszerint szélesebb a kibocsátott termékek választéka, mint az alkalmazott kulcstechnológiáké, azaz gyorsabb a cserélődés és kiegészítésük, mint a tárgyi eszközöké, védett eljárásoké. A vállalat a termékek újabb változataival igazodhatnak a változó belföldi és nemzetközi piaci igényekhez, felhasználva a meglévő (részben védett) technológiai és más műszaki ismereteket.

A kutatók a választék megváltoztatásának irányát és eredményeit (*diversification pattern*) a megadott szabadalmakkal összefüggésben elemzik, mert elsősorban úgy alakítják ki az üzemeket, versenyképes termékeket, ahogy a felhalmozott (részben védett) ismereteik erre alapot adnak. A vizsgálá-

lat olaszországi vállalatok innovációira vonatkozik a csúcstechnológia szabadalmaival összefüggésben és megállapítható, hogy a szabadalmakkal termelők sikeresebbek a termékválaszték megújításában, illetve az export eredményeiben, mint a hasonló tevékenységűek, amelyeknek nincs ilyen védett ismerete. Az olaszországi vámadatok alapján azonosítható a vizsgált időszak termékválasztéka az egyes kategóriákban. Az adatsorok igazolják, hogy erős a kapcsolat a beléptetett új termék, illetve technológia, valamint a vállalatnál korábban felhalmozott „rokonismeretek” között, elsősorban a korábban bevált megoldásokkal szélesítik a választékot, ahol ezzel javul a termelés méretgazdaságossága.

A Bureau van Dijk cég AMADEUS adatbázisának vállalatsoros adatai adják a vizsgálat egyik forrását, és ehhez kapcsolták a mintába tartozó olaszországi vállalatok szabadalmainak információit. Mintegy húszezer cég kapott legalább egy szabadalmat. Az egyes vállalatok találmányi bejelentéseinek archivált dokumentumai tartalmazzák a bejegyzés időpontját, az *International Patent Classification (IPC)* osztályozás azonosítóit, és a szabadalom megadásának tényét, egyrészt az európai (EPO), másrészt az Amerikai Egyesült Államok (USPTO) szabadalmi adatbázisban. A szabadalmi hivatali adatok közel ötvenezer bejelentett találmányt rendeltek 7 311 olaszországi céghez. A szabadalmi tevékenységet folytatók gazdaságstatisztikai adatainak két forrása van:

- a gazdasági szervezetek statisztikai regisztere (*Archivio Statistico Imprese Attive – ASIA*) az ISTAT adatbázisában
- a külkereskedelmi adatbázis (*Statistiche del Commercio Estero – COE*).

Az ASIA cégregiszter tartalmazza a mintába kiválasztott olaszországi vállalatok értékesítési árbevételét, valamint a cégbírósági bejegyzés napjától számított életkorát 2006-ban. Az EPO és USPTO regiszterében levő találmányi adatok mintegy 90%-ban kapcsolhatók a vállalati minta említett gazdaságstatisztikai mutatóihoz, az AMADEUS információinak kapcsolásai is eléri a 85%-ot. A kimaradtak túlnyomó részének mindössze egy bejelentett találmánya volt ebben az időszakban, és kimaradtak az AMADEUS szerint 2006 után alakult olaszországi vállalatok, bár volt legalább egy találmányuk.

A külkereskedelmi (COE) adatbázis termékek szerint tartalmazza az exportügyletek éves értékeit, valamint mennyiségét a 2000 és 2007 közötti időszakra, a vámtarifa (Harmonized System [HS6]) hatjegyű kategóriáival. A három említett (ASIA, AMADEUS, COE)

közhiteles adatforrás összekapcsolásával a vállalati minta 70%-ára készült elemzési keret, egyedi azonosítókkal. A találmányt bejelentő és exportáló vállalatok túlnyomó része feldolgozóipari főtevékenységű. Az európai és az egyesült államokbeli szabadalmi hivatalok nagyrészt azonos tárgykörben regisztrálták az olaszországi vállalatok találmányait, bár az EPO-ban több eset van a mintába tartozóktól. A viszonylag kisebb cégek eszerint csak európai bejelentést tettek az 1996 és 2006 közötti időszakban. A mintába választott vállalatok technológiai színvonala is minősíthető a bejelentés időadata, a tényleges hasznosítás alakulása alapján, elemezték például a bejelentés „avultságát” 2006-ban.

A mintába választott cégek közül 2006-ig csak egy találmányi bejelentést tett 41,7%, a legfeljebb két bejelentést tevők számaránya több mint 60%. A legalább tíz bejelentést tett vállalatok számaránya csak 10%, azonban ezek részesedése a megfigyelt bejelentések teljes állományban 71%.

Az elemzéshez összeállított munkatábla megjelelte, hogy a mintába választott olaszországi cégnek volt-e az 1996 és 2006 közötti időszakban legalább egy találmányi bejelentése. A vállalat **főtevékenységére** a négyjegyű ENSZ (ISIC Rev. 3) osztályozás 125 összevont alágazatát, ágazatát kapcsolta a szabadalmak nemzetközi (IPC) kategóriáihoz, illetve mintegy 145 tételét a **külkereskedelmi** (HS6) vámtarifa kategóriáihoz. Végeredményben a mintába tartozó vállalatok 118 technológiai területen 138-féle termékcsoporthoz bocsátottak ki.

Az elemzés egyik kategóriája a találmányokat bejelentőket, a másik az 1996 és 2006 között semmilyen bejelentéssel nem rendelkezőket tartalmazza, és összehasonlították a vállalat alapítása óta eltelt évek számát, a nagyságkategóriáját, valamint a 2006. évi kivitelben megfigyelt termékcsoporthoz tartozó vállalatok 118 technológiai területen 138-féle termékcsoporthoz bocsátottak ki.

Az elemzés egyik kategóriája a találmányokat bejelentőket, a másik az 1996 és 2006 között semmilyen bejelentéssel nem rendelkezőket tartalmazza, és összehasonlították a vállalat alapítása óta eltelt évek számát, a nagyságkategóriáját, valamint a 2006. évi kivitelben megfigyelt termékcsoporthoz tartozó vállalatok 118 technológiai területen 138-féle termékcsoporthoz bocsátottak ki.

A megadott szabadalmat hasznosítók és csak egy tevékenységi csoportba tartozók számaránya több, mint 63%, a kétféle technológiával működőké mintegy 20%. Az összesen 125-féle megfigyelt ágazatból a legtöbb (30) egyetlen olaszországi vállalat-hoz tartozik, a következő cég 23, a harmadik összesen 20 technológiai területen működtet üzemet.

A megadott szabadalmakból harmincötöt hasznosító olaszországi nagyvállalat tulajdonában van az összes megfigyelt állomány mintegy 15%-a. A legalább tíz technológiai területen működő vállalatok együtt a szabadalmak több mint 35%-át kapták. A megosztás másik végén az egy vagy két megadott szabadalommal működők számaránya 2006-ban 85%, a kapott szabadalmak 30%-ával.

Az export termékválasztékának mutatóiban is hasonló a megosztás ferdesége, itt 145-féle (HS6) kategória fordul elő. A mintának mintegy 40%-a legalább tízféle terméket bocsátott ki, de van olyan nagyvállalat, amely hetvenhétféle terméket exportált 2006-ban. A diverzifikált termékválaszték jellemzője, hogy a 145 kategóriából nincs olyan, amelynek részesedése meghaladná a minta összes kivitelének 6%-át. A cégek igen széles termékválasztékúak, viszont a tevékenységeik, technológiáik viszonylag koncentráltak. Eszerint a megszerzett (védett) műszaki ismeretek nagyobb részét a vállalat főtevékenységeihez rendelik, és növeli a hatékonyságot, ha kellően széles termékválasztékot alakítanak ki azonos technológiai bázison.

TÁRGYSZAVAK: szabadalmi osztályozás, vállalati termékválaszték, technológiai színvonal, vámtarifa, Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

124/2016

A technológia újdonságainak mérése a szabadalmakra alapozott indikátorokkal

Dennis Verhoeven – Jurriën Bakker – Reinhilde Veugelers: Measuring technological novelty with patent-based indicators

IP Statistics for Decision Makers (IPSDM) conference Session 6 – IP economic performance, Vienna, 2015. április. 1–43. p.

URL: [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/445AF45A8B910DADC1257F07005A7AE5/\\$File/IPSDM2015_6_3_Verhoeven_Bakker_Veugelers_Full_paper_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/445AF45A8B910DADC1257F07005A7AE5/$File/IPSDM2015_6_3_Verhoeven_Bakker_Veugelers_Full_paper_en.pdf)

A technológiák újdonságának egyik alapesete, hogy a korábbi ismereteket újszerűen kapcsolják egymáshoz (*Novelty in Recombination*), a másik, hogy teljesen új az alkalmazott eredeti megoldás (*Novelty in Knowledge Origins*), itt akár a műszaki megoldás, akár a tudományos elv gyakorlati alkalmazása lehet előzmények nélküli. Kimutatható a kapcsolat

a kétféle alapeset között, azonban az újdonság információs háttere egymástól eltérő. Az említett esetek kombináltan is előfordulnak az eredményes termelési, illetve felhasználási innovációkban. A légi járművek egyik technológiai jellegű újdonsága például a légcsavart felváltó lökhajtású repülőgép. Az évtizedek során fokozatosan fejlesztették a hajtóműveiket, és nagy innovációs eredményt ért el a találmányaival az ipari háttér, a hatás-ellenhatás ismert elvét alkalmazó termékeivel. A korszakos találmányok következtében új szereplők jelenhetnek meg és a korábban működő cégek egy része kiszorulhat a piacairól.

A tevékenységi terület meghatározza azokat a kulcskompetenciákat, amelyek a technológiai újdonság találmányaihoz szükségesek. A felhasznált tudományos háttér mellett a gazdasági innovációk is számottevők, átalakulhatnak a meglévő szervezetek is. Igazolható, hogy nem minden technológiai alapú újdonság vezet sikeres innovációkhoz. Számolni kell olyan kezdeti bizonytalanságokkal is, amelyek gazdaságilag vagy más tekintetben kétségesse teszik a bejegyzett találmányra alapozott vállalkozás sikerét. Ismertek radikális újdonságok, amelyek kezdetben kockázattal járnak, idő kell olyan változtatásokhoz, kapcsolódó találmányokhoz, amelyek mérsékelhetik a felismert „gyerekbetegségeket”.

A szakirodalom mérést javasol egyrészt a megoldás „radikális” újdonságára, valamint „eredetiségére” vonatkozóan. A találmányok elemzett mintája ezek alapján minősíthető, mint meglévő ismeretek kombinálása, illetve mint eredeti ismeretek forrása. A valóban sikeres újdonságok adatgyűjtéséhez elérhető az 1980-tól évente adományozott innovációs, kutatási-fejlesztési (K+F) díjak, egyéb mértékadó elismerések. A nem sikeres bejelentések vizsgált mintája az európai találmányi hivatalok (EPO) olyan eseteit tartalmazza, amelyekben nem fogadták el az iparjogi védelem igénypontjainak eredetiségét. A díjazott megoldásokban felülreprezentált, az elutasítottakban alulreprezentált az itt vizsgált újdonságok aránya.

A vizsgálat lényeges információja a találmányként bejelentett technológiai újdonság előre irányuló hivatkozása, azzal is számolva, hogy a feltaláló által feltételezett hasznosítások és előnyei kockázatosak. A bejelentésben előre jelzett radikális újdonságok eltérő valószínűséggel következnek be

a gyakorlatban, például technológiai innovációként. A technológiai újdonságok azonosítására ajánlottak az említett találmányi információk, az azokra alapozott indikátorok (*patent-based indicators to identify technological novelty*).

A vizsgált minta kombinációs újdonságai azok, amelyek tartalmaznak legalább egy olyan hivatkozaspárt, amelyet korábban még nem kapcsoltak össze. A technológiai eredetű újdonság a visszafelé irányuló hivatkozások (*backward citation*) alapján állapítható meg, ahol az előző alkalmazási évek szabadalmaiban ilyen kapcsolat nem fordult elő. A tudományos ismeret újdonsága ott állapítható meg, ahol a szabadalmi osztályozás (*International Patent Classification – IPC*) és a tudományterület összekapcsolása még nem fordul elő a korábbi alkalmazási évek szabadalmaiban.

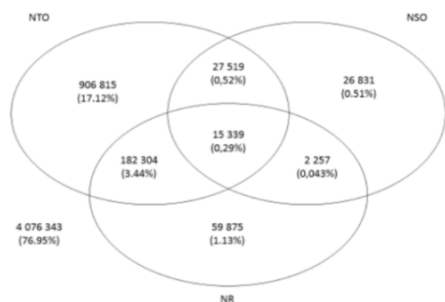
A vizsgált adatállomány a PATSTAT szabadalmi adatbázisban 2011. októberben elérhető, az 1980 és 2011 közötti időszak találmányi bejelentéseket tartalmazza. Adatforrás itt az európai (*European Patent Office – EPO*), az észak-amerikai (*US Patent and Trademark Office – USPTO*) adatbázis. Elérhetőek ennek kiegészítéseként a Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Office – WIPO*) adatállománya is.¹ Közel 8,5 millió találmányi bejelentést tartalmaz az elemzéshez letöltött teljes adatállomány, majd találmányi családokat alakítottak ki. A család esetén az azonos tárgykörben több intézmény regisztrált találmányokból az első bejelentés időpontját vették figyelembe. Az elemzett megfigyelések száma összesen 5,3 millió találmányi bejelentés.

A PATSTAT két adata alkotja az újdonság ajánlott indikátorát, ezek a találmány bejelentésének éve, valamint a leírás szerinti hivatkozás. Ez utóbbit kiegészítették a tárgykör szakmai közleményeivel, és így körvonalazták a mintába tartozó hivatkozásokhoz kapcsolódó új technológiai, illetve tudományos ismereteket. A találmányi indikátorok szemléltetésére a molekuláris genetika jól körülhatárolt tudományterületeit választották.

Az ábra a kombinálással (NR), a technológiai ismeret (NT) és a tudományos ismeret (NS) alapján elfo-

¹ A kutatáshoz az adatbázisokból lekérdezett nyers adatokat tisztították. Az elsőbbséggel regisztrált éve a mértékadó a többször előfordult bejelentése eseteiben. Az USPTO 2001-től új közzétételi formát alkalmaz, az egységes kezelés miatt elhagyták az összes regisztrált találmányt, amely nem kapott szabadalmat.

gadott, valamint az elutasított (4,1 millió) találmány-családok megoszlását szemlélteti. A családokat az 1980 és 2011. közötti időszakban megadott szabadalmak hivatkozásai kombináltan is tartalmazzák.



1. ábra: Találmánycsaládok megoszlása

TÁRGYSZAVAK: szabadalmi osztályozás, újdonság, PATSTAT adatbázis, USPTO adatbázis, szabadalomalapú indikátor

NÁDUDVARI ZOLTÁN

125/2016

A szellemi tulajdon termékek elszámolása eszközként és a munka arányának csökkenő részesedése

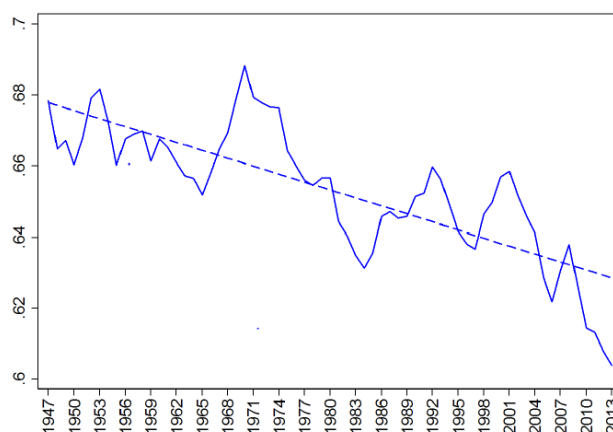
Dongya Koh – Raul Santaaulalia-Llopis – Yu Zheng: Labor Share decline and the capitalization of intellectual property products

Meeting Papers, 2015. 844. sz. 1–45 p.

URL: https://economicdynamics.org/meetpapers/2015/paper_844.pdf

Az Amerikai Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériumának Közgazdasági Elemzési Irodája (*Bureau of Economic Analysis – BEA*) 2013-ban felülvizsgálta a nemzeti számlákat. Itt eszközként számolják el a szellemi tulajdon termékeit (*capitalizing intellectual property products – IPP*).¹ Ennek egyik hatására megnő a tőkejövedelmek aránya, a munkajövedelmeké pedig ennek megfelelően csökken az Egyesült Államok nemzeti jövedelmében (*US labor share in national income and product accounts – NIPA*). A munkajövedelem 2013. évi (0,604) aránya csökkenő tendenciával alakult ki, 1947-ben több mint hét százalékponttal volt nagyobb (0,678). (1. ábra)

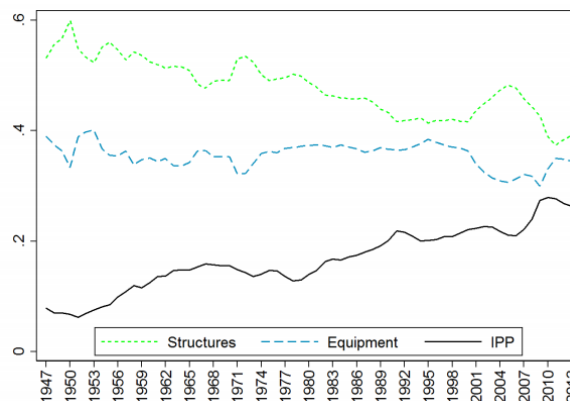
¹ A szellemi tulajdon termékei a BEA felülvizsgálatában: a szoftver, a kutatás-fejlesztéssel létrehozott eszköz és a művészeti alkotás eredeti példánya (software, R&D, artistic originals).



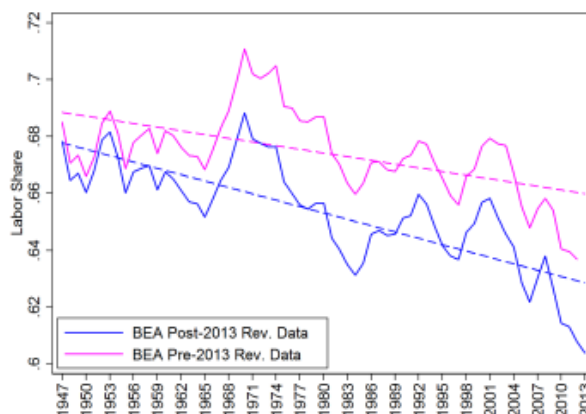
1. ábra: A munkajövedelem részesedésének alakulása az Amerikai Egyesült Államok-ban, 1947–2013 (GNP = 1,00)

Az Egyesült Államok 1947. évi beruházásában az IPP eszközeinek részesedése 8%, 2013-ban már 26% volt, a gépi és építési beruházások aránya csökkenő tendenciájú. (2. ábra)

A munkajövedelem részesedésére a BEA előzetes, majd végleges mutatósorozatot adott ki és a növekvő különbség főként az IPP eszközök egyre nagyobb értékcsökkenési leírásából adódott. A 2013. évi eltérés a két módszertan között mintegy 527 milliárd USD, ez 26,3%-os csökkenés. (3. ábra)

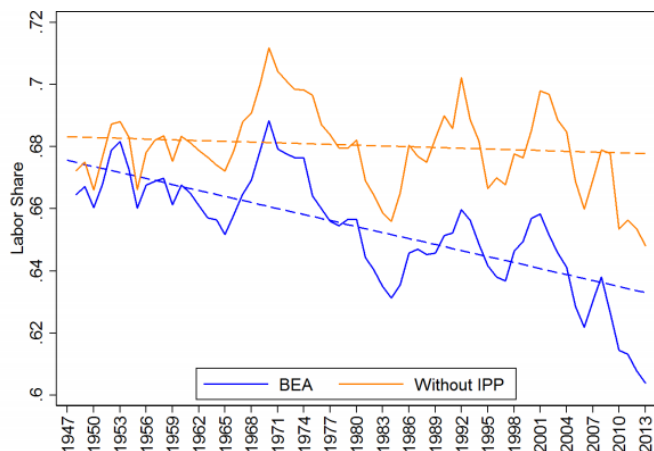


2. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok beruházásainak szerkezete: építés, gép, IPP, 1947–2013 (összes beruházás értéke = 1,00)



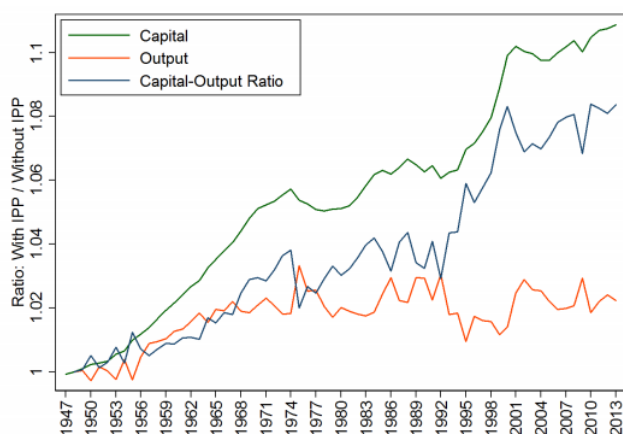
3. ábra: A munkajövedelem részesedése az Amerikai Egyesült Államok nemzeti jövedelmében a BEA előzetes és végleges mutatóival, 1947–2013 (GNP = 1,00)

A szerzők a munkajövedelem BEA mutatósorozatát olyan módszerrel is elemezték, amely nem veszi figyelembe az IPP például a szoftver) elszámolásait eszközként. (4. ábra)



4. ábra: A munkajövedelem felülvizsgált részesedése az Amerikai Egyesült Államok nemzeti jövedelmében az IPP eszközök felhalmozásával és anélkül, 1947–2013 (GNP= = 1,00)

A tanulmány kifejti az eszközszámlák módszertani változásainak hatásait mind az értékcsökkenés, mind az IPP beruházások felülvizsgált mutatóira, valamint a munkajövedelem csökkenő részesedésére. A nemzeti számlák említett felülvizsgálatai hatására az összes kibocsátás és az IPP beruházásaival korrigált eszközállomány számottevően változott, ez határozza meg a két számítási eredmény éves arányait. (5. ábra)



5. ábra: Az IPP eszközök felhalmozásával számított állomány és kibocsátás aránya IPP nélkül számított mutatóhoz. 1947–2013 (kibocsátás, eszközállomány és tőke/kibocsátás arányai)

A szerzők a nemzetgazdasági ágak szerint is elemzik az Egyesült Államok felülvizsgált mutatósorozatait, ahol viszonylag nagy az IPP eszközök intenzitása, ott (például a beruházási eszközt gyártó és az informatikai ágazatokban) erőteljesebben csökkent a munkajövedelem részesedése a bruttó hozzáadott értékben. Ez a csökkenés az IPP ágazati

eszközállományainak elszámolása nélkül mérsékeltebb és a vizsgált évtizedekben eltérő ütemű volt. Az 1947–2010 időszakban az IPP értékcsökkenése nélkül mintegy 2,1%-kal csökkent a munkajövedelem részesedése, a BEA revíziója szerint (lineárisan) csaknem 6% az országos arány csökkenése. A módszertan megváltozásában az IPP értékcsökkenés elszámolása a legnagyobb hatású a munkajövedelem részesedésének vázolt csökkenésére.

Az összehasonlító ágazati elemzés kategóriái: a nettó tőkejövedelem és az értékcsökkenés (*net capital income and depreciation*), a munkajövedelem (*labor income*) és a vegyes működési eredmény (*ambiguous factor income*). A szerzők az egyes kategóriák szerint meghatározták a BEA felülvizsgált mutatóinak eltérését az IPP eszközök és értékcsökkenési leírásaik (*IPP Depreciation*) nélkül évenként számított értékektől.

A munkajövedelem felülvizsgált BEA mutatósorozatának arányai a beruházott és a felhalmozott IPP eszközök értékelése (*IPP capitalization*) következtében is eltérnek a korábbiaktól. Az építési, valamint a gépberuházás mutatóiban más árindexek érvényesülnek, mint az immateriális (például szoftver) eszközök felhalmozása esetén, az IPP eszközök relatív árscsökkenése is előfordul nem változó használati értékkel számolva. Az Egyesült Államok értékcsökkenési leírasi kulcsa az IPP nélkül számítva átlagosan 4%-nál kisebb, viszont 2013-ban 5,2% a BEA adatsorában, 1947-ben csak 4% (az IPP eszközeivel együtt). Az IPP eszközökre 2013-ban az átlagos értékcsökkenési leírasi kulcs 21,4%.

A tanulmány részletezi az IPP hatásait a vállalati, valamint a kormányzati szektor elszámolásaiban és ábrákon hasonlítja össze a munkajövedelem részesedésének alakulását a vizsgált évtizedekben az IPP tényezői nélkül is. A vállalati szektor arányainak csökkenése a hatvanas évek közepétől 2000-ig mintegy 73%-ban magyarázható az IPP eszközök új elszámolásának (*capitalization of private IPP investment*) hatásaival.

A szerzők összesen 12 ágazatcsoport, ezen belül 47 ágazat (*sub-industries*) munkajövedelmének változó részesedését vizsgálták az IPP eszközök elszámolása nélkül is. Főként az eszközintenzitás és ezen belül az IPP állomány (*IPP capital intensity*) alakulása magyarázza a részesedések eltérő alakulását az évtizedek során. Az IPP „termelők” körében a hozzáadott értékben kisebb a munkajövedelem aránya,

mint a többi ágazatban, és az 1947 és 2013 közötti időszak vázolt országos tendenciái arra is utalnak, hogy az Egyesült Államok jövedelmeinek keletkezésében fokozatosan nő a felhalmozott szellemi tulajdon termékeinek (IPP) intenzitása. Amennyiben az Egyesült Államok például Kínába vagy a világ más országába exportál IPP eszközöket, azok állományának növekedése a felhasználó ágazatokban is csökkenti a munkajövedelmek részesedését.

TÁRGYSZAVAK: szellemi tulajdon terméke, nemzeti jövedelem, eszközszámla, munkajövedelem részesedése, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

126/2016

A külföldi technológia megszerzése, Oroszország gazdasági függése a csúcstechnika importjától

Andrey Gnidchenko – Anastasia Mogilat – Olga Mikheeva – Vladimir Salnikov: Foreign technology transfer. An assessment of Russia's economic dependence on high-tech imports

Foresight and STI Governance, 2016. 1. sz. 53–67. p.

URL: <https://foresight-journal.hse.ru/en/2016-10-1/178893501.html>

DOI: 10.17323/1995-459x.2016.1.53.67

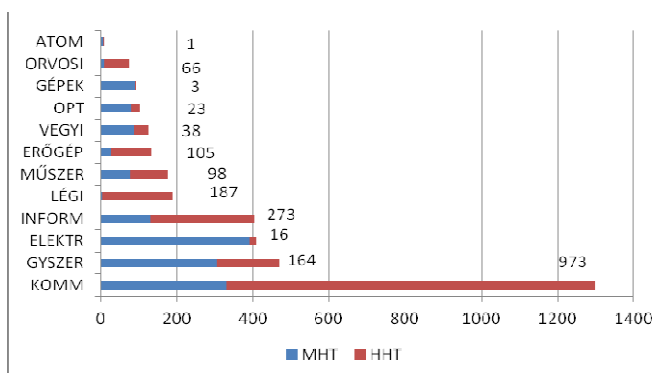
Egy ország iparának versenyképessége (*competitiveness index*) mérhető a terméksorok nettó exportjának alakulásával, különösen a legmagasabb (*very high-tech – HHT*), illetve a közepes (*medium-high-tech – MHT*) csúcstechnika termékei körében. A cikk az Oroszország ellen alkalmazott külkereskedelmi szankciók gazdasági hatásait elemzi a 2008. és 2013. évi külkereskedelmi adatok alapján. A tudás alapú (HHT, MHT) ágazatok az import révén juthatnak technológiai transzferhez, ezt fékezik a szankciót érvényesítő országok (*'sanction-imposing' countries*).

A feldolgozóipari **ágazatok** kutatás-fejlesztés (K+F) ráfordításai viszonyíthatók a hozzáadott értékhez vagy a kibocsátás értékéhez, mint a technológiai szint mutatói. Másik mutató a **K+F ráfordítás** részesedése a kibocsátott **ipari termék** értékesítési bevételének százalékában. A fejlettség rangsora a megadott **szabadalmak** száma és hasznosításuk, a

védelem megújításának alakulása adataival is képezhető az egyes technológiák körében.

Az elemzés a forgalmazott termékek külkereskedelmi adataira épített, a 2007-ben felülvizsgált Harmonizált Rendszer (*Harmonised System – HS 2007*) csoportjai szerint. Az adatsorok a nómenklatúra (például hatjegyű, *six-figure product groups*) bontásait követik, ezzel fejezik ki a technológiai színvonal különbségeit. A vizsgálathoz képezték az egységértékek mediánját, eszerint a csúcstechnika (MHT, illetve az ennél magasabb HHT) USD/kg mutatói nagyobbak, mint medián. Ez jellemző például a gyógyszer, az informatikai, kommunikációs eszköz stb. csoportok külkereskedelmi adataira.¹

A szerzők a nemzetközi áru- és termékosztályozások (SITC, HS) megfeleltetéseiben mintegy ötszáz csoportot soroltak a csúcstechnika (MHT, HHT) szintjeihez, ezen belül az áruk közepes (MHT=317) és legmagasabb (HHT=181) kategóriáihoz. Összesen tizenkét ipari tevékenységi körhöz rendelték a külkereskedelmi nómenklatúrák (SITC, HS) szerint elemzett árukat, ebből kettő a vegyipar, tíz a gép- ipar ágazataihoz sorolt csúcstechnika.²



1. ábra: A közepes (MHT) és legfelső (HHT) csúcstechnika globális importjának szerkezete árucsoportok (SITC) szerint, 2013. (milliárd USD)

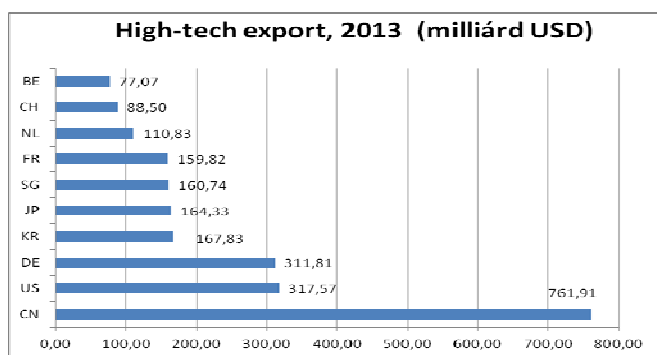
Megjegyzés: A felirat adata a legfelső csúcstechnika (HHT) globális importjára vonatkozik

Az 1. ábra mutatja be a vizsgált (MHT, HHT) árucsoportok 2013. évi globális importjának szerkeze-

¹ A csúcstechnika egységértékének mediánja 75 USD/kg, a nem ide sorolt áruké csak 8 USD/kg, a forgalommal súlyozott átlagok közötti távolság (59, illetve 2 USD/kg) is számottevő.

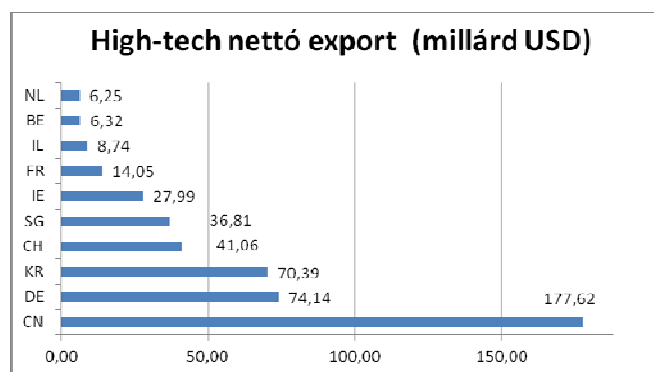
² Forrás: *Annex 5 – High-tech aggregation by SITC Rev.4 Aggregation of products by SITC Rev.4*. Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge-intensive services. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an5.pdf

tét a tanulmány táblázatos adatai alapján.³A nemzetközi termékforgalom 2013. évi összes értéke 15 260 milliárd USD, a HT termékeké mintegy 2 900 milliárd USD, ez (reálértéken) 21, illetve csaknem 25%-kal nagyobb a 2007. évinél. A legmagasabb csúcstechnika (HHT) exportjának több mint 30%-kal (1 350 milliárd USD értékre) nőtt a volumene 2007 és 2013 között. Az összes importál HT cikk mintegy 82%-át a gépipar, 18%-át a vegyipar állítja elő. Az exportáló országok 2013. évi rangsora a 2. ábra szerint alakult a HT termékek kivitelének értéke alapján. (2. ábra)



2. ábra: A csúcstechnika összes export értékének 2013. évi rangsora

A csúcstechnika (HT) nettó exportjának 2013. évi rangsorában Kína megelőzi a német és a dél-koreai teljesítményeket. (3. ábra)



3. ábra: A csúcstechnika nettó export értékének 2013. évi rangsora

A szerzők elemzik a HT, ezen belül különösen a HHT csúcstechnika megfigyelt csoportjainak import

³ Adatforrás: UN Comtrade. A nemzetközi nómenklatúra kategóriái: Pharmaceuticals (GYSZER) Chemistry (excluding pharmaceuticals) (VEGYI), Nuclear technologies (ATOM), Engines and turbines (ERŐGÉP), Machinery and equipment (excluding nucleartechnologies, engines and turbines) (GÉPEK), Radio, TV, communications (KOMM), Other electrical equipment (ELEKTR). Computer equipment (INFORM), Optical equipment (OPT), Medical equipment (ORVOSI), Precision instruments (MŰSZER), Aircraft (LÉGI). A haditechnika (Arms and ammunition – HS code 93) fegyverzeteinek nemzetközi kereskedelmét az elemzés nem tartalmazza.

értékét a világgereskedelemben (Global)⁴ és Oroszországban (RU). Az arányok olyan országokra vonatkoznak, amelyek kereskedelmi szankciókat érvényesítenek.

A komparatív előnyök mérésére olyan összetett mutatórendszert alkalmaznak, amely figyelembe veszi egyrészt az export és import áruszerkezetét, másrészt a nettó export súlyát a GDP értékében. A csúcstechnika vizsgált árucsoportjai közül Oroszország vezető helyen van például az atomtechnikában. Egyes árucsoportjai a nemzetközi középmezőnybe sorolhatók, és azonosítják a lemaradt technológiákat is.

A nemzetközi versenyképesség rangsorolására ajánlott összefüggés tényezői a termék komparatív előnye (*competitiveness index*), továbbá a külkereskedelmi egyensúly (*trade imbalance coefficient*), képletben:

$$RNX_{i,c,t}^E = \left(\frac{X_{i,c,t} - M_{i,c,t}}{X_{i,c,t} + M_{i,c,t}} \right) \cdot \left(\frac{X_{i,c,t} + M_{i,c,t}}{GDP_{c,t}} \right) / \left(\frac{\sum_c X_{i,c,t} + \sum_c M_{i,c,t}}{\sum_c GDP_{c,t}} \right)$$

A csúcstechnika (MHT+HHT) importja világszerre fontos tényező a nemzetközi technológiai transzferben. Igazolható, hogy a legmagasabb (HHT) csúcstechnika szankciói lassíthatják az erősebben függő ágazatok innovációit. A szerzők értékelik a HHT import arányát a világ vezető országaiban (Global) és Oroszországban (RU) a szankciót alkalmazó importforrások adatai szerint.

A szerzők közlik az oroszországi termelés nemzetközi versenyképességének alakulását a HT termékek vizsgált csoportjai szerint. Oroszország a szankciókra válaszként a szankciót nem alkalmazó (izraeli, délkelet-ázsiai) források szállításaira tért át, ez a rövid távú alkalmazkodás pályája. A HT exportban erős például Kína, Dél-Korea, Hong Kong, Szingapúr, az arányuk nőhet az ország behozatalában. A szerzők megnevezik a távlati innovációk ajánlott céljait is a HT termékek importjától való függés mérséklése érdekében.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi versenyképesség, csúcstechnika, külkereskedelmi osztályozás, külkereskedelmi szankció, Oroszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

⁴ A „Global” import 2008. és 2013. évi mintája az UN Comtrade adataival az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Norvégia, az Európai Unió, Japán, Svájc.

127/2016

A fogyasztói magatartás statisztikai elemzése az elektronikus kereskedelemben

Никитина Ольга Владимировна: Статистический анализ потребительских предпочтений в электронной коммерции

Вопросы статистики, 2015. 6. sz. 44–52. p.

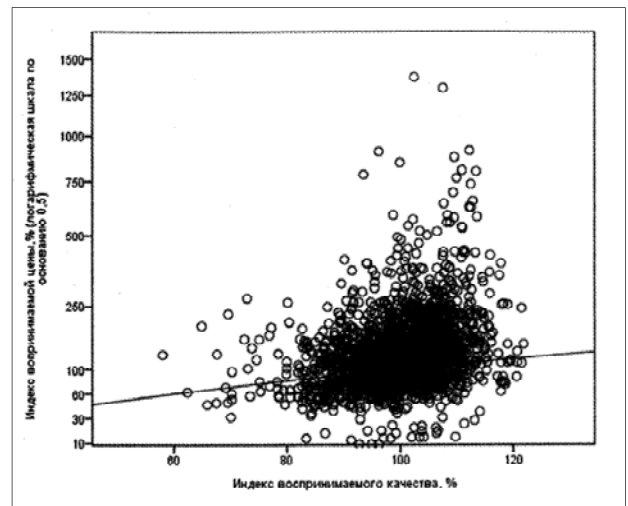
Az elmúlt évtizedekben végbement rohamos léptékű információs technológiai fejlődés, az internet-használók számának jelentős növekedése az elektronikus kereskedelem föllendülésével járt együtt. Az internetes vásárlás („e-kereskedelem”) értéke 2014-ben mintegy 840 millió USD volt, ami 20%-kal több az előző évinél. A PhoCusWright Inc. piackutató cég felmérése szerint az online kereskedelem vezető ágazata 13%-os részesedéssel a szállodaipar.

E piac statisztikai elemzését a fogyasztói keresletet jellemző nagy mennyiségű adathalmaz nyílt elérése és az azokat feldolgozni képes egyre fejlettebb számítógépes technikai háttér tette lehetővé.

A modern marketingelmélet fő irányzata az úgynevezett értékorientált megközelítés, amelynek középpontjában az áll, hogy a cégek a fogyasztóknak nem árukat és szolgáltatásokat adnak el, hanem a termékek fizikai, érzelmi és más jellemzőinek az összességét, amely számukra értéket jelent. Mivel az érték fogalma meglehetősen szubjektív jelentést hordoz, a központban jelen esetben „a fogyasztó számára értéket jelentő” kategóriája áll. Az érték a konkurens kínálattal, annak árával, használati értékével összehasonlítva állapítható meg. Rendszerint a fogyasztók felmért véleménye alapján végzik a termék és a szolgáltatás értékelését.

A Hale Bradley által bevezetett értéktérkép grafikus megjelenítése annak, hogy a fogyasztók miként értékelik a konkurens ajánlatok ár-érték viszonyát. Meghatározása szerint az észlelt értéket az észlelt minőség indexe¹ és az észlelt ár indexe² határozza meg.

Az észlelt fogyasztói értéket ábrázoló értéktérkép koordinátarendszerében a függőleges tengely az észlelt árat, a vízszintes az észlelt minőséget ábrázolva megmutatja az észlelt fogyasztói érték relatív alakulását.



Értéktérkép (X-tengely: észlelt minőség indexe %; Y-tengely: észlelt ár indexe %)

Az értéktérkép koordinátáinak metszéspontjai az értékmegfelelési vonalat (*value equivalence line, VEL*) rajzolják meg, amelynek gyakorlati jelentőségét a vizualizáció adja, elősegítve, hogy a cégek saját ajánlataikat helyesen pozicionálják. Mihelyt az egyensúlyt megbontja valamely termék vagy cég a termék minőségének növelésével, vagy árának csökkenésével, a versenytársaknak hasonló arányú változtatásokat kell véghezvinniük, máskülönben piaci részesedésük csökken.

A kutatáshoz az adatokat a booking.com több mint másfélmillió értékeléséből gyűjtötték össze, amelyeket azok a vendégek adtak, akik 2013. január és 2015. március között foglaltak szállást tizenhárom nagyvárosban. 2014 szálloda közölt információt a következőkről: az értékelések száma, a vendégek által adott átlagos értékelés, csillagok száma, egyágyas szoba napi ára.

A rangsormutató (a vendégek értékeléseinek számtani átlaga) alapján kiszámították az észlelt minőség indexét. Az észlelt árindex alapja minden egyes hotel esetében az egy főre eső, egyszobás elhelyezésre értendő napi ár volt. Ily módon adott városokban összehasonlíthatták a konkurens szállodákat. Az így kapott értéktérkép lehetőséget ad, hogy az egyes nagy klaszterekbe tartozó hotelek észlelt értékeit csoportosítsuk. Képet kaphatunk a fogyasztók szállodai szolgáltatásokkal kapcsolatos eredeti elképzeléseiről vagy azok előnyben részesítéséről, illetve lemondásáról az árak függvényében. A modell ellenőrzéséhez felállították az észlelt érték értékmegoszlásának grafikonját, az egyes értékek előfordulási gyakoriságához viszonyítva.

A kutató a felhasználók döntésére regresszióelemzést ajánl, felhasználva az egyes hotelek észlelt

¹ Észlelt minőség indexe = (észlelt minőség / átlagos észlelt minőség) x 100.

² Észlelt ár indexe = (észlelt ár / átlagos észlelt piaci ár) x 100.

ár- és minőségmutatóit. A fogyasztói magatartás statisztikai vizsgálatakor ellenőrizték azt a feltételezést, miszerint az online értékesítésre a következő független változók vannak hatással: a csillagok száma, a brand vagy a hálózathoz tartozás, az észlelt ár és minőség indexei. A függő változót a hotelről adott értékelések és a szobák számának aránya alapján állították fel.

Az óriási adatmennyiség statisztikai elemzésekor bebizonyosodott, hogy az ügyfelek kedvezőben értékelik az online rendelt szálláshelyeket. Az online szállásfoglalók döntéshozatalában a többi vendég értékelése jelentősebb tényező volt, mint a csillagok száma, a brand és szállodai szobák száma.

Feltételezhetően a modellben felállított észlelt ár- és értékindexek általános megfogalmazásai használhatók lesznek az elektronikus kereskedelem más szegmenseinek vizsgálatában is.

TÁRGYSZAVAK: elektronikus kereskedelem, szállodaipar, fogyasztói magatartás, észlelt fogyasztói érték, regresszióanalízis

BEDECS ÉVA

Általános kérdések

128/2016

Az internet hatása politikai válság idején. Az online hírfogyasztás hatása az Európai Unióval szembeni attitűdökre

Leonardo Baccini – Laura Sudulich – Matthew Wall: Internet effects in times of political crisis. Online newsgathering and attitudes toward the European Union

Public Opinion Quarterly, 2016. március 11.

URL: <http://poq.oxfordjournals.org/content/early/2016/03/11/poq.nfv055.abstract>

DOI: [10.1093/poq/nfv055](https://doi.org/10.1093/poq/nfv055)

A kutatókat régóta foglalkoztatja az a kérdés, hogy vajon a médiafogyasztás mennyire befolyásolja a közvéleményt. A témának egy fontos szelete a politikai véleményformálás, vagyis, hogy a válaszadók politikai attitűdjét képes-e befolyásolni az online média, és ha igen, milyen mértékben. A kérdéskör azért is fontos, mivel az internetpenetráció napról napra egyre dinamikusabban növekszik. A szerző-trió az ír lakosság körében vizsgálta meg azt, hogy az online politikai hírfogyasztás mennyire befolyásolja az Európai Unióval szembeni ellenattitűdöket.

Vizsgálatuk során a 2011-es ír választáskutatás (2011 Irish National Election Study) és az EU válságkezelő gazdasági csomagjával kapcsolatos népszavazáshoz (European Fiscal Compact Referendum) kapcsolódó véleménykutatás adatait elemezték. Az adatok fúziójával több aspektusból tudták vizsgálni a jelenséget; a felmérések kitértek a választói viselkedésekre, a hazai és nemzetközi politikai szereplőkkel kapcsolatos attitűdökre, az online médiafogyasztásra, azokon belül a weboldalak fajtáinak vizsgálatára is lehetőség nyílt. Az elemzés egyik érdekessége a válaszadók geo-adatai alapján történő „szélessávú lefedettség” változó bevezetése volt, amely az eredmények alapján nagyban korrelált az online politikai hírek fogyasztásával.

A 2011-es választáskutatás adatai alapján azt találták a kutatók, hogy az online politikai hírfogyasztás nagyban befolyásolja a szavazók Európai Unióval kapcsolatos hozzáállását. Azon polgárok körében ugyanis, akik negatívan viszonyultak az Unióhoz, nagyban kimutatható az online sajtófogyasztás negatív hatása. Mindemellett az internetes sajtó-

nak nem sikerül növelni az EU szimpatizánsok pozitív hangulatát, viszont negatív hírek sem befolyásolják őket. Ez természetesen lehet azért is, mivel a negatív sajtóhíreknek nagyobb a nézettsége, de nem szabad szem előtt téveszteni azt sem, hogy a 2011-es választás a válság idején történt, amikor a közhangulat amúgy is rossz volt, és feltételezhető, hogy a pozitív hírek sem javíthattak rajta. Összegezve tehát az online politikai hírfogyasztók átlagosan sokkal nagyobb ellenérzést tanúsítottak az Európai Unióval szemben, mint azok, akik nem online portálokról szerzik a közéleti információkat.

Érdekes azt is megvizsgálni, hogy milyen típusú médiumok fogyasztói feleltethetőek meg a fent részletezett trendeknek. Az említett népszavazás-vizsgálat során az online médiumokról szélesebb körben álltak rendelkezésre információk, ezért azok csoportosítására is lehetőség nyílt. Két fajta hírforrás hatását sikerült megvizsgálniuk a kutatóknak, az első a népszavazási bizottság weboldala volt (Referendum Commission Website), a másik pedig különféle blogok és fórumok voltak, amelyek politikai témákkal foglalkoztak. Azok a válaszadók, akik kizárólag a választási bizottság honlapját látogatták kevésbé szavaztak az uniós fiskális politika ellen (az eredmény statisztikailag szignifikáns volt), viszont a fórumok és blogok látogatása inkább generálta az EU-ellenes álláspontot, azonban az utóbbi eredmény nem szignifikáns.

Összességében tehát a kutatók – megvizsgálva az internetnek az ír közvélemény EU-val kapcsolatos véleményére gyakorolt hatását – arra jutottak, hogy azok a válaszadók, akik az interneten gyűjtik a politikával kapcsolatos információkat, híreket, azok inkább hibáztatták az Uniót a gazdasági válságért, és inkább szavaztak a közös gazdasági program ellen a válság idején.

TÁRGYSZAVAK: online média, közvéleménykutatás, politika, Írország, Európai Unió

TIMÁR ATTILA

129/2016

A hivatalos statisztika értéke

Value of official statistics

UNECE, 2016. január 21. 1–61. p.

URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/bur/2016/February/16-Add1_-_Value_of_official_stats.pdf

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága Európai Statisztikusok Értekezlete (UNECE/CES) 2016. áprilisi ülésén tanulmányt tárgyalt a hivatalos statisztika értékéről.

A szakértői csoport¹ (*Task Force on the Value of Official Statistics – TF-VOS*) a nemzeti statisztikai hivatalok értékalkotó tevékenységét vizsgálja a modern viszonyok között. Mérést ajánlanak azzal a céllal, hogy növelhető legyen a létrehozott hozzáadott érték az NSI befektetéseivel összehasonlítva. A szakértők felmérték a nemzetközi jó gyakorlatot és más ágazatok tapasztalatait is az értékek meghatározásában. Az UNECE nemzetközi felmérést² végzett 2015 októberében a hivatalos statisztikák felhasználóiról, a hasznosság megnyilvánulásainak példáit a jelentés 1. melléklete tartalmazza. A szakértők a válaszok alapján elemezték a hivatalos statisztika létrehozásának jelenleg érzékelt értékét, és ajánlásokat közöltek a javítás módjaira.

A nemzeti statisztikai intézmény hozzáadott értékének fő jellemzője, hogy információkat szolgáltat mind a közszféra, mind a piaci és a háztartási szektorok döntéseihez, az adatait a tudomány és a kutatás is felhasználja. A hivatalos statisztika értéke körvonalazható, mérhető és kommunikálható az UNECE által felmért kiinduló helyzet alapján. A kiadvány esettanulmányai bemutatják a hivatalos statisztika fejlesztési ráfordításait. Lehetőség van az NSI hatékonyságának növelésére.

A hivatalos statisztika intézményének érdeke, hogy felmérje, tudatosítsa közléseinek komparatív előnyeit. A működés és az információigény korábbi viszonyai megváltoztak, a hivatalos statisztika érté-

¹ A 2015 márciusában alapított nemzetközi csoport munkájában brit (elnök), osztrák, ír, török, kanadai, mexikói (alelnök) és új-zélandi szakértők vesznek részt, képviselteti magát az Eurostat, az OECD és az UNECE (a TF titkáráként).

² A 2015. októberi felmérés módszerét a Task Force on the Value of Official Statistics dolgozta ki, a vizsgálatokban részt vettek UNECE High-Level Group (HLG) Modernisation Committee on Products and Sources testület szakértői is.

két is érintően. Az NSI törekvése, hogy a legjobb gyakorlatot alkalmazza az értékalkotásra, az érték tudatosítására a felhasználók széles körét elérve. Javítható az együttműködés az üzleti szektorral is, ahol felismerik a stratégiai partnerség lehetőségeit. A nemzeti statisztikai intézmény termékei, szolgáltatásai felhasználásának mind újabb igényeit megismerve igazíthatja a kínálatát a nemzeti, nemzetközi kereslethez.

A szakértők a felmért helyzet alapján elemezték, hogy a hivatalos statisztika komparatív előnyeit miként lehetne jobban kihasználni. Az egyik tényező, hogy a statisztikai tájékoztatás minősége, megbízhatósága jobb, mint más információforrásoké. Javítható a komparatív előnyök tudatosítása, például szélesebb kört elérve, a hivatalos statisztika jobban felismerhető, márkajelével, annak védelmével, elismertetésével.

A jelentés ajánlja a nemzeti statisztikai intézmény értékalkotásához, hogy a figyelmet elsősorban a felhasználóra (és ne az adatok feldolgozására) fordítsák. Ehhez szükség van a felhasználók igényeinek jobb azonosítására, majd erre alapozva a rugalmasabb reagálásra. A komparatív előnyök őrzésének és erősítésének lényeges feltétele, hogy a hivatalos statisztika gyorsan meghonosítsa az új módszereket, technológiákat. Bár az itt ajánlott megközelítés egyszerűen megfogalmazható, a gyakorlati megvalósítás nehéz, országonként eltérő a hivatalos statisztika kiinduló helyzete.

A jelentés 2. és 3. melléklete részletesen ismerteti a 2015. októberi nemzetközi felvétel eredményeit, ahogy a válaszoló nemzeti statisztikai intézmény növeli, tudatosítja a hivatalos statisztika értékét. Ezek a gyakorlati megoldások összevethetők más ágazatok megoldásaival, ahogy növelik a hozzáadott értéket.

A szakértők hét esettanulmányt közölnek a jó gyakorlatról a nyilvános információk alapján (4. melléklet). Az üzleti szféra márkavédelme példamutatóan erőteljes és hatásos. A bemutatott ágazati esetek alapján kiemelhetők megközelítéseik közös vonásai, mint például

- i. a felhasználókra összpontosítanak;
- ii. jól terveznek;
- iii. hasznosítják az innovációkat;
- iv. hatékony a jól kiválasztott partnerség;

- v. fontos törekvés a márkajel felismerése, fejlesztése;
- vi. a végső gazdasági, társadalmi hatások vannak a fókuszban.

Az ábra szemlélteti, ahogy az üzleti folyamatban a fontosabb és felmért felhasználók a meghatározók, azok azonosított igénye motiválja a tervezést, innovációt és partnerséget, a vállalat stratégiai döntéseit. Ezekre alapozzák a márkák felismerhetővé tételét és értékelik a választott megközelítés eredményeit, hatásait.



1. ábra: Üzleti kapcsolatok

A szakértők a hivatalos statisztika mintegy 57 partneri kapcsolatáról adnak képet, 25 különböző ország válaszai alapján (5. melléklet). A nemzeti statisztikai intézmény nemzetközi partnersége hasznos tapasztalatcserét tesz lehetővé, azonban indokoltak további lépések is:

- (i) a megosztott termelési rendszerek, azok keretei még nem alakultak ki;
- (ii) a kevésbé fejlett nemzeti statisztikai intézményi rendszerek technikai támogatásával elkerülhető a szükségtelen és referencia nélküli fejlesztések avultabb rendszerekkel;
- (iii) a nemzeti statisztikai intézmény partnersége szélesíthető további kormányzati intézményekkel, továbbá más szektorokkal, ahol az új adatforrás ilyen együttműködéssel elérhető.

A hivatalos statisztika értéke több módszerrel mérhető:

- (i) indikátorokat figyelnek meg;
- (ii) szubjektív mutatókat képeznek a felvételek eredményeire alapozva;
- (iii) a hivatalos statisztika eredményeire (kísérleti) monetáris értékelést végeznek

A megfigyelhető fontosabb indikátorok a statisztikák felhasználására vonatkoznak, mérik például a

megjelenő hivatalos adatok relevanciáját, transzparenciáját, minőségét. Ajánlottak szubjektív mutatók (II.), melyek forrása a felhasználók megkérdezése. Irányadó például mennyire elégedettek, milyen az alkalmazáshoz elérhető támogatás, a fontosabb alkalmazások tervezése, kommunikációja, innovációja, az adatforrás válaszainak minősége. Lényeges szubjektív mutató a márkajelzés ismertsége, valamint a speciális statisztikai termékek, szolgáltatások alkalmazási tapasztalatai.

A TF-VOS ajánlást dolgozott ki a felhasználók véleményének kutatásához használt nemzetközi szinten harmonizált minimális kérdőívek összeállítására (*internationally harmonized minimum set of questions for user surveys*).

TÁRGYSZAVAK: hivatalos statisztikai intézmény, ENSZ EGB Európai Statisztikusok Értekezlete

NÁDUDVARI ZOLTÁN

E számunk szerzői

BÁNDI MELISSA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

BEDECS ÉVA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

BOROS JULIANNA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
mb. főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
stratégiai referense

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

SZULY RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

SZUROMI ORSOLYA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

TIMÁR ATTILA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
II. évfolyam 3. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Szuly Rita

Lapterv

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406

E-mail: david.rozsa@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

